

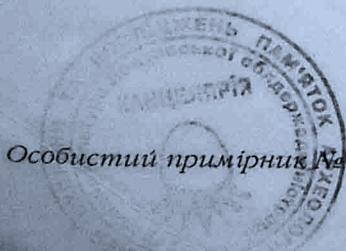
Проф. д-р Петро Курінний

Ця праця проф. *Петра Курінного*, сподіваємось, буде настільною книгою кожного археолога України. Її репринтне перевидання засобами оперативного друку здійснене Центром охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської обласної державної адміністрації.

Спонсорами перевидання є:
полтавський мистецтвознавець *Віталій Ханко*
та голова асоціації «Українська лінія» *Іван Бовкун*.

Примірник книги для тиражування люб'язно надав київський археолог *Богдан Звіздецький*.

Технічна реставрація тексту препринту здійснена Галиною Захожай, Іриною Кулатовою та Оленою Калініченко та Олександром Супрунечком.

Особистий примірник №

*7 ЦНБ НАН України
ім. В.І. Вернадського*

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр охорони та досліджень пам'яток археології
управління культури Полтавської обласної державної адміністрації

Проф. д-р Петро Курінний

ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ ПРО УКРАЇНУ

Geschichte der ukrainischen Archäologischen Wissenschaft

Полтава 1994.

ПЕРЕДІМОВА

1/14/ травня 1994 р. виповнилося 100 років від дня народження відомого українського археолога, музейника, пам'яткоохоронця Петра Петровича Курінного. Творча особистість П. Курінного досить неоднозначно сприймається сучасниками. Його доля і діяльність нерозривно пов'язані з історією України першої половини ХХ століття.

На початку 1920-х рр. П. Курінний висувається у когорту керівників української археологічної науки, палко підтримує заходи більшовицької влади щодо діяльності наукових і музейних закладів Києва. У 1930-х рр. учений не полишає арени впертої боротьби за керівництво в археологічних установах столиці. Тож в умовах тотального нищення наукових сил України висновки П. Курінного про відповідність тих чи інших кадрів сприймаються як свідчення у неправому слідстві та незаконних репресіях щодо колег¹. У роки фашистської окупації Києва П. Курінний бере участь у керівництві музейними осередками, науковими комісіями, підтримуючи паростки національно свідомих починань української інтелігенції, але скоро зневірюється в об'єднаннях окупантів, хоча і залишається працювати в умовах фашистського терору.

З наступом радянської армії П. Курінний, остерегаючись репресій, перебирається до Львова, Праги, згодом опиняється в Німеччині, де з кінця 1940-х рр. співпрацює з Українським Вільним Університетом у Мюнхені, багато чим завдячуючи у своєму житті на діаспорі В.М.Дербаківському. Саме за кордоном з'являються і ряд узагальнюючих праць ученого, написаних переважно по пам'яті, за браком відповідної літератури, матеріалів архівів тощо.

Серед них - пропонує читачеві праця, "Передісторія та рання історія України на підставі археологічних джерел" /Мюнхен, 1970/, "Ведим Михайлович Дербаківський /з нагоди 70 років життя/" /Женева, 1947/ та Ін. П. Курінний підготував й рукопис великої праці

44663

УДК 930.26
ББК 63.4/4 УКР.
К 93

К 93 КУРІННИЙ ПЕТРО. Історія археологічного знання про Україну. - Вид. 2-ге, репринтне. - Передмова Супрунська О. - Полтава, 1994. - Препринт, вип. 1-й. - 140+У1с. - /Управління культури Полтавської обласної адміністрації. Центр охорони та досліджень пам'яток археології. Український Вільний Університет у Мюнхені/.

Репринтне перевидання цієї рідкісної в Україні книги здійснено за примірником, виданим ротпринтом за авторським машинописом у Мюнхені 1970 р. незначним тиражем. Перевидання співпало з 100-річчям від дня народження відомого українського археолога, музеєзнавця і пам'яткоохоронця Петра Курінного /1894-1972/.

Робота є стислим нарисом історії археологічної науки в Україні від найдавніших часів до середини ХХ ст.

Для археологів, архівістів, істориків, краєзнавців, широкого кола шанувальників вітчизняної історії та археології.

Редколегія:

БОНДАРЕВСЬКИЙ П.К., заслужений працівник культури України; КУЛАТОВА Т.М.; МОЦЯ О.П., докт. іст. наук; СУПРУНЬКО О.Б.; ШРАМКО Б.А., докт. іст. наук.

© Курінний П., 1970, 1994.
© Передмова: Супрунська О., 1994.

"Історія етнографічного знання про Україну", котра ще жде свого видавця.

П. Курінний залишив помітний слід в історії української археологічної науки. Його праці я сьогодні використовуються не тільки історіографами, але й археологами-дослідниками трипільської культури, доби пізньої бронзи-раннього заліза, киево-руської епохи. Помітний внесок залишений П. Курінним у музейному будівництві² та пам'яткоохоронництві³ України. Наведена нижче у дослідженні вченого автобіографія /с. 107-109/ до середини 1930-х рр. у цілому відповідає дійсності.

Складний життєвий і науковий шлях П. Курінного, його творчість ще жде свого дослідника. Археолог залишив цей світ у Мюнхені 1972 р. Більшість з його епістолярії, науковий архів знаходяться далеко за межами батьківщини.

Отримавши до рук примірник дослідження П. Курінного, навіть з відсутніми двома сторінками /с. 9, 10/, науковці Полтавського Центру добре розуміли цінність цієї роботи для українських колег. Не дивлячись на численні фактологічні та хронологічні помилки, наведені за пам'ятю назви наукових праць /до 80 помилок/, дослідження П. Курінного заслуговує на широку відомість. Воно доповнює зовсім невеликий перелік праць з історії української археології, часом репрезентуючи невідомі факти, оригінальну періодизацію історії археологічного знання про Україну.

Виходячи з реальних умов нашого життя, складнощів з фінансуванням видання, при черговому тиражуванні праці П. Курінного ми вирішили залишити недоторканим авторський рукопис, відтворивши його засобами оперативного друку як репринтне видання у серії репринтів Центру. Виправленими виявилися лише деякі помилки, неточності тощо.

Сподіваємося, що з часом ця праця побечить світ за науковою редакцією та з коментарями окремим виправленим виданням.

Література

1. Граб В. І. Справа М. Я. Рудинського. // Полтавський краєзнавчий: Сторінки історії та колекції. - Полтава, 1991. - С. 76-83.
2. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України. - К.: Наук. думка, 1989. - С. 106-169.
3. Настуля О. Біля витоків державної системи охорони пам'яток культури в Україні. - К., Полтава, 1994. - 239с.

УКРАЇНСЬКИЙ ВІЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ UKRAINISCHE FREIE UNIVERSITÄT

Серія: Скрипти ч. 37
Skriptenserie Nr. 37

Проф. д-р Петро Курінний
Prof. Dr. Petro Kurinyj

ІСТОРИЯ АРХЕОЛОГИЧНОГО ЗНАННЯ ПРО УКРАЇНУ

Geschichte der ukrainischen Archäologischen Wissenschaft

На правах рукопису

Мюнхен

1970

München

ВСТУП

Пильне вивчення передіями шляхів, використання надбань минулих поколінь - це той єдиний шлях, яким прийшли усі великі цивілізації до свого розквіту.

Археологія як наука сьогодні стала на таку височину, яка робить її майже чарівницею. Вона воскрешає загиблі цивілізації, відроджує культури забутих народів у такій повноті і в таких подробицях, що про них не відважувалися думати ані історики, ані навіть романісти-фантасти. Вона відтворює фізичне обличчя людей з давно померлих поколінь, перевіряє й спростовує фальшиві дані, стверджені десятиками писаних документів, повертає людству затрачені ним великі відкриття ледького знання і твори високого піднесення ледького духу.

Ця книжка у вигляді найкоротшого конспекту моїх лекцій призначав в допомогу студентам Українського Вільного Університету для пізнання ними нашої історичної спадщини.

В ній я хочу поставити перші віхи для систематизації матеріалу з історії української археології, що допомогли б початкувочому орієнтуватися серед здобутків праці вчених минулого.

Книгу поділено на такі частини:

- Вип. I. Історія археологічних досліджень України.
- Вип. II. Передісторія й рання історія України на підставі археологічних джерел.
- Вип. III. Бібліографія археології України.

Примітка: Після випуску першого видання цієї частини моєї праці я одержав від моїх друзів: професорів М. Міллера, О. Стглобліна та Я. Пастернака деякі додатки до неї, які я з вдячністю прийняв і змістив їх в новому виданні, відмічаючи їх в тексті ініціалами вчених.

ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ ПРО УКРАЇНУ

§ 1. Перша згадка про археологічне зацікавлення на Україні.

Згадка про наявність археологічного зацікавлення на Україні є вже в київському літопису. Під роком 1174 Нестор пише: "Пришедшу ми в Ладого, повилаша ми Ладогожане, яко се зді, егда бумали и велики, про вертаны, а другые подлт влжють беруть, еже заполаски вають вода, отъ нихъ же взя боля ста, суть же различъ / различны Сему же ми естъ послужь Назель Посадникъ Ладожскій и вси Ладожскы". /Карамянъ, Історія Государства Россійскаго. т. II, прим. 238 /

З цього оповідання ми бачимо, що наш хронікар Нестор мав інтерес до археологічних знахідок, їх колекціонував, фіксував народні пояснення цих знахідок, шукаючи відповідей на те, як вони потрапили в землю.

Що інтерес блаженного Нестора вже був достатньо глибокий, це ми бачимо з того, що він старано шукає в своєму невимірному творі археологічні факти: "Дірова могила", "Ольгова могила" /Олега Вішого/, "могила Олега Святославича" і докладно подає дані будови, перебудови церков, міст тощо.

У літопису ж Несторовим відмічений також факт колекції - нерської діяльності велики. Святослава Ярославича; факт, що в Кенігзберзькому списку літопису навіть полячий у вигляді кольорової мініятури - ілюстрації до цього оповідання.

§ 2. Перші археологічні дослідження на Україні.

Перші розкопки на Україні, напевне з метою заграбувати дорожчизнисті, що знаходяться в наших могилах, провадили венеційські купці в роках 1437-1438.

Про це згадує в своєму описові J. B. arbaro: Viaggio della Tana.

Кращі знавчі інтереси історико-археологічного змісту для України ми можемо вже зафіксувати з XVI стор. Має на увазі працю польського археолога Зарницького з 1585-го року:

Sarmicki Stanislaw. Descriptio veteris et nova Poloniae cum divisione eiusdem veteri et nova: Index tabulae Sarmatarum simulque urbium, montium, fluviorum, silvarum, solitudinum. Місце видання не зазначене. При цій книжці на першій сторінці 8-го листка поданий краєвид Галича з церквами й замком. /Див. Яр. Пастернак: "Старий Галич"/.

Року 1573. був надрукований в Польщі гербовник Папроцького, який є перекладом на польську мову українського родовідника з XVI стор.

Ознаки спеціального археологічного наукового інтересу до української, а зокрема, київської старовини нам відомі з XVII ст.

У той час цей інтерес виходив з клерикально-громадських шукань. Року 1633 Петро Могила, митрополит київський перевів розкопи руїн Десятинної церкви в Києві, шукаючи пробу князя Володимира /Сильвестр Косов. Патерик Печерський 1635 р. стор. 16 і 181/, реставрував пошкодження св. Софії київської, церкву Спаса на Берестові /Заповіт П. Могили/, перевів реконструкцію печер Києво-Печерської Лаври, супроводжуючи цю реконструкцію розкопками /Патерик С. Косова 1635/.

Пам'ятки старовини, що їх було виявлено під час робіт, здані були на переховання в церковні скарбці св. Софії та Києво-Печерської Лаври як реліквії.

Року 1638-го в друкарні Києво-Печерської Лаври було видруковано книжку "Teratologica" про чуда, що були в Печерському монастирстві та в самих печерах. У книзі є топографічний опис Києво-Печерської Лаври, печер, написи з надгробків. При книзі видано плани печер - перші спроби фіксації пам'яток підземних споруд.

Року 1646 виходить друком краєзнавчий нарис Симона Окольського, пароха з Тисмениці під заголовком: "Rusjka florida rosae et liliis. Leopoli. 1646."

Року 1648 вийшла книжка французького інженера Лавасера де Боппана. Левассер де Боппан з доручення польського уряду провадив картографічне дослідження України протягом 17 років /з 1631-1648/. Він проїхав Україну за цей час у різних напрямках, склав прекрасні карти її, зробив низку

археологічних, етнографічних, географічних та інших нотаток про Україну, які потім опрацював у вигляді окремого додатка до карт України під назвою: "Description d'Ukraine: Карта має заголовок: "Delineatio generalis samrogum desertorum vulgo Ukraina, cum adjacentibus provinciis, hunc publico erecta per Guilhelmm le Vasseur de Beauplan, S.R.M-tis architectum militarem et capitaneum. Guil. Hondius fecit Gedani 1648. Cum privilegio S.R. M-tis".

У своїй книзі Боппан старано занотував пам'ятки старовини, давав описи їх, наприклад, св. Софії, Михайлівського монастиря, валів, городищ, окремих археологічних знахідок і навіть подав малюнок монети імп. Юстиніана I-го, знайденої на Україні. Він дає опис печер, міст України, побуту населення Гетьманщини, Запоріжжя та кримських і північних татарів. Боппан сприймав Україну, як етнічну єдиність зі своєю глибокою культурою.

Література про Г. Левассер де Боппан:

Г. Левассер де Боппан и его историко-географические труды, относящиеся къ истории Южной России. Описание Украины. Киев. 1943 г.

Иностранные карты и атласы XVI и XVII стол., относящиеся къ Южной России.

Русские походы въ степи въ удельно-бечное время. М. М. Н. П. 1907 г.

О местоположеніи летописного города Родни. М. М. Н. П. 1904 г.

Року 1658 в Києві працює за завданням князя Януша Радзівіла рисівник Абрагам ван Вестерфельд, який виготовляє спеціальний археологічний атлас зарисовок з будівель княжого Києва, його святинь, реліквій і загальних краєвидів. Досконалі малюнки А. в. Вестерфельда є першо рядним джерелом археологічного знання і показують широку археологічну обізнаність та гостре археологічне око автора.

Року 1675 вийшла у світ значна монографія, присвячена київським Лаврським печерам, пастора Іоанна Гербінія, уроженця Верхнього Шлезьку, пізнім пастора у Стокгольмі, потім у Ризі та Відні. Монографія має назву: "Religiosae Kijo-

wenses cryptae siwe Kiowia subterranea....", яка є першою дробом наукової археологічної аналізи печер та їх історії. Кресленнями печер та інші матеріали для цього видання надіслав Герберінісві архимандрит Печерський Інокентій Гізель, що був родом з Галичини.

Не можна думати, що археологічні наукові студії на Україні цього часу виникли під впливом подібних студій Московщини або Польщі. Ані в Росії, ані в Польщі ми не можемо відзначити жодної праці з цього часу, яка б свідчила про наявність наукових елементів у спостереженнях. Навпаки, як то видно з нарису розвитку історії польської археології, що вийшла з-під пера видатного польського передісторика /українця родом/ Богдана Януша, стам археологічних інтересів у Польщі був такий: "Насправді ми маємо в працях авторів минулих часів вказівки, але трудно вбачати в них власне початки нової науки, зокрема нового напрямку її та її тенденції". Це Длугош, а за ним і інші хронікери, передусім слашний через спок: "Historia urnae sepulchralis Sarmaticae Anno 1674, repertae Jens, 1679". Яків Меллен /Jacob Mellen/, згадує про різні археологічні знахідки, але немає жодної рачії до того, щоб вважати ті згадки за народження нової науки. Значно вже пізніш, наприкінці XVIII та на початку XIX стор. з'являються прояви, які можна вважати за перші кроки в сфері дослідів археологічних". /Bogdan Janusz: "Cult. przedhist. Podola Galiz." стор.2/.

З думкою поважного дослідника щодо Польщі частково доводиться погодитися: уяви і Длугоша, й інших авторів у Польщі були занадто примітивними, щоб їх вважати за прояв науково-дослідчої думки. Так наприклад, той же Б.Януш відзначає на підставі польських джерел, що в XVI стор. і навіть пізніше вірили та вчили про те по школах, що кам'яні сокирки винтажуються в наслідок тертя хмари об хмару підчас бурі /очевидно відгомін народніх переказів про громуєї стрілки! П.К./.

Сам Длугош, видатний польський хронікар, як і інші, вважав, що старовинний посуд, який знаходжувано в землі плодити ся в землі так само, як і рослини; виростає з маленького до великого розміру і лише тоді використовується для господарчих потреб. /Богдан Януш. Там. же/.

Лише з XVIII ст. польська дослідча думка сягнула до розуміння, що старовинні речі створено рукою людини і дала наукову їх інтерпретацію.

Наприкінці XVII ст. і протягом XVIII ст. археологічні пам'ятки Києва зазнали великої руїни; причиною її були великі земляні плянувальні роботи та побудова за наказом Петра I-го київської фортеці. /Фортифікаційні роботи виконували: Патрик Гордон, воєвода боярин Шеремєтєв та генерали-інженери - Мініх, де-Шадрон і де-Боскет.

Великими плянувальними земляними роботами знищена низка видатних великокняжих будов і їх руїн, сильно порушені археологічні шари старого міста Києва. Зникло під землею те, що досі було наземним яскравим свідком минулого: княжа церква св. Катерини /XII ст./, церква Михайла, що її будував ки.Святополк II /XII ст./, засипана Золота Брама /XI ст./, знищена церква св.Ірини /XI ст./, церква Петра-Ярополка /XI ст./, Десятинна /X-XI ст./, монастирі Стефанич і Германич /XI ст./, Батисва Брама /X ст./, полсовано княж-двір Ярославів /XI ст./, змінений напрямок старих вулиць княжого міста /особливо Подола в Києві/, переплутані межі старого землеволодіння.

В загальному ж XVIII ст. нічим не позначилося на справі збирання і вивчення археологічних пам'яток України; велось лише накопичення історичних і меморіальних пам'яток у скарбцях церков /Києво-Печерської Лаври та св.Софії Київської/. Зanedбання старовини може бути пояснене тим, що на початку XVIII ст. цар Петро I зробив розпорядження про надіслання всіх знахідок старовини до царської кунсткамери в Петербурзі.

Отже, XVIII ст. треба вважати поки що мало вивченим щодо історії науки в Україні. Знаємо лише, що року 1760 гетьман Кирило Розумонський виробив проєкт відкриття в м.Батурині університету, в якому мали бути катедри: старовинностей, історії, літератури, політики, генеалогії та геральдики. /"Рід і знамено", 1947, стор.28. Взято з "Чтенія Московскаго Общества Истории и Древностей Российских", 1867 г. кн.2, стр.67-85 /.

§ 3. Спроба організації дослідження України.

Спроба дослідження археологічних пам'яток України була започаткована Петербурзькою Академією Наук у зв'язку із захопленням Росією українських степів Надчорномор'я та Криму.

Наукові експедиції академіків: Зуєва, Гільденштедта, Сумарокова, Клярка Павласа та німецького енциклопедиста Гмеліна відзначають часом археологічні пам'ятки України, а князь Потьомкін видає навіть наказ про доставку до Імператорського Ермітажу монет і медалів, знайдених на Україні, що спричинилося до утворення ермітажної нумізматичної збірки /наказ кн. Потьомкіна з 24/XI 1786 р./.

В. Зуєв "Путешественныя записки отъ С. Петербурга до Херсона в 1781-1782 г.г." СПб 1787. / рисунки кам'яних баб /.

Gildenstadt D.I.A. "Reisen durch Russland und im Caucasischen Gebirge. 2. Theil, St. Petersburg, 1791.

П. Сумароковъ. "Досути Крымскаго судьи, или второе путешествие въ Тавриду Павла Сумарокова". СПб, т. I, 1803 и т. II, 1805 г.

Clarke E.D. "Voyage en Russie en Tatarie et en Turquie". I-II, Paris, 1812.

Pallas P.S. "Bemerkungen zur Reise in die südlichen Staatshalterschaften des russischen Reiches in den Jahren 1793-1794. I-III.

Gmelin S.G. "Reise durch Russland zur Untersuchung der drei Natur-Reiche", I, St. Petersburg, 1770.

Показанням археологічних інтересів того часу в самій Україні були такі книжки:

"Достопамятныя древности въ Киевѣ", К. 1791.
Митр. Самуилъ Миславскій. "Описание Киево-Печерской Лавры". К. 1791 /Изд. I/.

"Краткое историческое извѣстiе о Киевѣ. Ида-ние Киевской Духовной Академіи. Типогр. МПД, 1795. /8 стор./
Извѣстiе о погребенныхъ въ Киевѣ князьяхъ и князьяхъ рода Рюрикова. К. 1795. /8 стор./

Окремі генерали - начальники військових команд, що захоплювали українські степи і руйнували запорізькі землі,

будуючи фортеці та ретрашементи, не спиняються перед руїною пам'яток старовини: провадять розкопи могил, городищ, збирають випадкові знахідки і відсилають до Москви й Петербургу. Виникає невеликий музей в Миколаєві при штурманській роті.

У цей час були знайдені: славнозвісний Тму-Тараканський камінь /1792 р./, могила біля станиці Сінної /розкопи генерала Вандервейде, золоті речі "Мельгунова кургана" /розкопи генерала Мельгунова /1768р./ Відомості про розкопи ген. Мельгунова подані у Г.Ф. Міллера в Ежем. Соч. Имп. Акад. Наук, 1764, ст. 447. Відчит Мельгунова з архівних джерел оголосив А. Свідчин /З.А.О. XII. /1901/ стор. 270 та Є. Придик "Мельгуновський клад", 1768р. року 1804 /розкопи Келлера/ були знайдені обітні статуї боспорської царниці Комосарії.

Проте всі ці роботи виявляють лише хижачькі наміри, індетантизм і відсутність будь-яких знань з археології у дослідників та авторів.

Лише наприкінці XVII ст., в наслідок залучення до Петербурзької Академії Наук кількох закордонних професорів, розпочинаються археологічні дослідження, що викликані були до життя важливими знахідками на Україні і в першу чергу знахідкою славнозвісного Тму-Тараканського каменя на Тамані. Перше повідомлення про нього зробив граф Мусін-Пушкін року 1794:

"Историческое изслѣдованіе о мѣстоположеніи древнего Тму-Тараканскаго княжества", СПб, 1794.

Одночасно, однак, не припиняються й місцеві краєзнавчі студії та колекціонування пам'яток старовини на Україні. Знаємо з цього часу нумізматичні збірки у Базилянському монастирі в Гумані, при лицей в Кременці та низку праць місцевих парохів із Західної України. Треба згадати праці Хмельовського, декана рогатинського /1754 р./ та Ходикевича Климента /1770 р./:

1) Chmielowski Benedykt: "Nowe Ateny albo Akademia wszelkiej scyauyci polna", 1764. (III),

2/ Chodykiewicz Clemens: "Dissertationes historico-criticae De Utroque Archiepiscopatu Metropolitano Kijoviensi et Halicisani, uti distincto, Nee non De Episcop. Leopold. Ritus Gr.-Un./, " L. 1770, (IV).

Українські археологічні студії по старому тримаються в колі духівництва і мають характер нумізматично-гераль-

личних та церковно-історичних документальних розробок.

§4. Початок систематичних археологічних досліджень на Україні.

Ентузіастами цієї справи були: Павло Дюбрікс /1773-1835/, І. Стемпковський, А.Ашик, І.Бра-ламберг /1772-1831/ - на півдні України та в Криму, проф.Михайло Максимович /1804-1873/, Михайло Берлінський /1764-1848/, митрополит Євген Болховітінов /1767-1837/, Конрад Лохвицький, А.Ан-ненков, О.Турчанінова - у Києві та Зор'ян Доленго-Ходаков-ський, Францишек Сярчинський /1758-1829/, Павло Жегота/1814-1895/ - у Львові.

Вже в перших роках ХІХ стор. позначилися два відмінні напрями в археології України: дослідження класичної скит-ської старовини Надчорномор'я /Одеса/ та дослідження старо-української слов'янської культури великої держави Володимиря - Ярославя, до-монгольського періоду /Київ та Львів/.

§5. Історія одесько-го археологічного центру.

Археологічна робота протягом ХІХ ст. розвивається одразу в кількох напрямках. Зростає кількість робітників, виданих праць, поширюється терито-

рія досліджу, крашають методи інтерпретації, компоування і репродукування матеріялів. Дослід поглиблюється, а разом з тим міняються і напрями роботи і ті ідеї, що спрямовують дослід, змінюється місце археології в системі наук.

Археологія, народившись з класично-лінгвістичних студій, за недовгий час розвивається не просто рівнобіжно з іншими науками, а якось ^{по} через них - через історію мистецтва, історію, етнологію, геологію, інші природничі науки та технологію, шукаючи собі самостійного місця та методи.

У процесі цього розвитку вона вбирає в себе елементи різних наук, набуває різних відтінків.

ХІХ стор. - це доба розквіту зацікавлення матеріяльною культурою класичного світу. Осередками цього зацікавлення були надчорноморські степи та Крим. Керівними та організацій-

старовини під назвою "Одеськое Общество Истории Древностей" про яке згадаємо пізніше.

§6. Історія київського археологічного центру. /1800-1835/.

Група київських археологів перевела таку роботу. Року 1803-го М.Берлінський почав публікацію нарисів з археології Києва, що потім об'єднав у вигляді книги: "Описание Киева" /1820/.

Року 1817 Писарев надрукував "Кієвскіє древніє памятники. /Труды Общества Истории и древностей/. Москва, 1817, II. Року 1833-го М.Закревський надрукував "Очерки по истории Кієва" у виданні "Чтенія Московскаго Общества Истории и Древностей", що був потім перевиданий в одному томі в 1850 р. та в двох томах в 1868 році. Року 1834 Самойлов надрукував: " Кієвъ въ началѣ своего существованія въ блескѣ, слабѣ, величій, разрушеніи и возобновленіи. Планы и виды двухъ церквей, сооруженныхъ княземъ Владиміромъ".

Першою шодо часу і важливости практичною роботою київських археологів були розкопи фундаментів київської Десятинної церкви, побудованої вел.кн.Володимиром Свято-славичем року 996 і репарованої вел.кн. Ярославом Мудрим в рсках 1037 та 1039. Робота була переведена Конрадом Лохвицьким, ентузіастом археологічних дослідів в м.Києві, археологом-дилетантом, але дослідником шасливої інтуїції. /Лохвицький Кінрад Андрієвич. Народився року 1779. Вишованець проф.московського Університету Харитона Андрієвича Чоботарьова /1746-1815/. Х.А.Чоботарьов, відомий маетон, історик /за виразом пресвященного Філарета "размышляющий историк"/ доводив, що руси були не варяги, а окремих нарід на березі Чорного Моря і був споріднений з хазарами, болгарями, аланами й лезами. Чоботарьов мав зв'язки з українськими колами наприкінці ХVІІІ стор. К.А.Лохвицький теж був містиком. /Оп.Оглоблин/

Розкопи К.Лохвицький провадив під керівництвом і на кошти митрополита Євгена Болховітінова. Знайдені речі було уміщено по музеях-ризницях київського Софійського Собору та Трьохсятської церкви, а ті, що частково уайшли до складу персональної збірки К.Лохвицького, поступили по його смерті до збірки кол. археологічного музею Київського Університету. Лохвицький К. склав перш ий план Десятинної церкви.

Незабаром були зроблені додаткові розкопи Десятинної церкви /1826/. Розкопи ці провадив художник Єфімов, який викреслив другий план цієї церкви.

Друга робота великого значення - відкриття решток Золотої Брами, що її року 1795 засипало московське військо. Року 1832 розкопи проваджені на кошти, зібрані по підписному листі. Року 1833 К.Лохвицький був примушений провадити ці розкопи на власний кошт. Роботи по укріпленню брами провадилися в 1834 по 1836 рік.

Третя робота - відкриття руїн церкви Ірини. Її виконав року 1833 К.Лохвицький на свої власні кошти. Розкопани виявлені фундаменти цієї церкви та складено план її. /К.Каневскій : " О древнѣйшей Киевской церкви св.Ирины", К. 1830.

Четверта робота - розшуки церкви св.Іллі, що про не є згадка в київському літопису під 945 роком. Розшуки провадив К.Лохвицький на власні кошти. Виявлено архітектурні рештки невідомої цегляної будівлі XI-XII стор. / Остроносенскій. "Исследование о древнѣйшей в Киевѣ церкви св.Иллі, въ которой присягали Игоремъ варяги-руси". К. 1830.

П'ята робота - розшуки церкви Хрестовоздвиженської. Виконав її року 1832 Лохвицький К. на свої власні кошти. Він виявив фундамент цегляної будівлі княжого часу та хлібну яму.

Шоста робота - розшуки воріт княжого двору Володимира Великого; Ініціатор і виконавець цієї роботи - К.Лохвицький, /1840/. Виявлено дерев'яну конструкцію вала замка з XVII-XVIII та рештки вала княжої доби.

Сьома робота - розшуки могили князя Діра. Виконавець - Лохвицький К. /1834/. Виявлений некрополь княжого періоду на південь від церкви Ірини і фундамент невідомої будівлі.

Про К.А.Лохвицького див.: Киевская Старина, 1889, ч.7. XXIV стор.250.

Лохвицький и его жмаи въ Киевѣ. Киевлянинъ, 1866 г.дек.

Ф.А.Терновскій. "Матеріали для історії мистицизма въ Россіи. Труды К.Дух.Акад. 1863, Ю.

"Киевлянинъ", 1865 ч.9. 144-146.

Реєстрацію випадкових знахідок провадив М.Ф.Берлінський. Змітки про них містив митр.Євгеній в "Древностях" Московського Історичного Товариства.

З найвидатніших знахідок треба відзначити знахідку і публікацію скарбу золотих речей, т.зв. "Дашевського", що знайдений був року 1824 біля т.зв. Михайлівського монастиря та скарбу, виявленого в садибі Августиновича /1827/.

Такою була робота київських археологів перед заснованням спеціального урядового закладу, що мав досліджувати археологічні пам'ятки на Україні.

З найвидатніших вчених цього періоду можемо назвати таких:

Максим Федорович Берлінський. Історик-археолог. Народився року 1764 в с.Нова Слобода на Путивельщині в родині священика. Рід походить з подільських шляхтичів. Вчився в Київській Духовній Академії з 1776-1786 р. Року 1788 призначений вчителем головної народної школи у Києві. З року 1809 до кінця свого життя мав посаду вчителя, а потім і директора київської гімназії вищих наук. Року 1802 написав свою першу роботу " Историческое Обозрѣніе Малороссіи и Города Києва ". Року 1828 був обраний членом "Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ". Року 1835 призначений членом "Комітета по ішсканію древностей" в Києві. Року 1843 обраний почесним членом київської Археологічної Комісії. Провадив археологічні розвідки в м.Києві протягом всього життя і про наслідки сповідав канцлера Рум'янцева - фундатора московського Рум'янцевського Музею. Помер року 1848, 6 січня. З видатніших його праць археологічного змісту слід згадати: "Краткое описаніе Києва", СПб, 1820; " О могилѣ Аскольдовой въ Киевѣ /"Улей" 1811, ч.5/; "Объясненіе изображеній на медали найденной въ Черниговѣ въ 1821 году" /"Соревнователь просвѣщенія", 1822, № 1/ , "Описаніе найденныхъ недавно въ Киевѣ разныхъ старинныхъ золотыхъ и серебряныхъ вещей" / "Украинскій Журналъ", 1824, № 2/ . "О находкѣ серебряныхъ слитковъ въ развалинахъ Десятинной церкви въ Киевѣ" /"Отеч.Записки", 1820, № 20/.

Митрополит київський Євген /дивільне ім'я Євфимъ,
 Болховітінъ. Походженням зі старого козацького
 роду на гетьманщині, тісно пов'язаний зі старовинними
 національно свідомими родами інтелігенції Старої України,
 великий аматор української історії /Ол.Оглоб./ . Народився
 року 1767 в родині священика на Вороніжчині. Десяти років
 від роду, як сирота, поступив до архієрейського хору, потім
 до воронізької семінарії. Року 1785 був надісланий до мос-
 ковської Духовної Академії і відвідував паралельно Універси-
 тет. Брав найактивнішу участь у філософському гуртку П.І.Но-
 вікова, студіючи нову філософію. Знайомство з видатним
 українським істориком М.М.Вантв-Каменським визначило його
 дальший шлях як історика. Року 1789 він переїздить до Воро-
 ніжу і береться до розробки питань місцевої історії . Вже в
 працях цього періоду ми відчуваємо історика-археолога ви-
 датного значення, яким і був Є.Болховітінъ у пізніших роках.
 Це праця: "Историческое, географическое и Экономическое
 описание Воронежской губернии ", 1800. Року 1800 Є.Болхо-
 вітінъ переїздить до Петербургу, приймає монашеский по-
 слух і працює префектом Духовної Академії та вчителем фі-
 лософії, орації, церковної історії, а також керує працєю
 студентів і їх диспутами. Три з п'ятих, написаних ним в цей
 період праць, мають темою історію Києва. Року 1802 він дру-
 кує "Историческое изображение Грузии" та розпочинає працю
 над словником російських письменників. Року 1804 його при-
 значено вікарієм до Новгороду, де він, користаючися багатом
 Софіївською бібліотекою, дає низку історико-археологічних
 дослідів, наприклад: : "Исторические разговора о древностяхъ
 Великого Новгорода" та " Грамота вел.кн.Мстислава Влади́ми-
 ровичаи сына Всеволода Мстиславовича". /грамоту цю виявив
 він сам./Року 1808 він перевелений до Вологди. На підставі
 місцевих архівів він дає 8 монографій по історії Церкви.
 Є.Болховітінъ їздив сам по монастирях, розбирав архіви,
 списував написи. Року 1812 переходить до Калуги, а року
 1816 до Пскова, де дає знову десяток монографій по історії
 Церкви, монастирів у Пскові, Ізборську й Калугі. В роках
 1805, 1818 та 1827 випускає " Словарь историческій о быв-
 шихъ въ Россіи писателяхъ духовнаго чина". Після пере-

їзду до м.Києва він виготовляє до друку монографію ви-
 ключного історичного значення: "Описание Киево-Софійска-
 го Собора" /1826/ та "Описание Киево-Печерской Лавры"
 /1826/. У той же час на свої власні кошти провадить роз-
 копки київських пам'яток і керує археологічними дослідями
 Києва. Помер року 1837.

Про митр.Євгена Болховітінова існує велика літера-
 тура. Цінними є особливо такі матеріяли:

Письма Евгения къ Румянцеву т.Ш. Раскопки Кие-
 ва.

Мальшевскій. Дѣятельность митрополита Евгения въ
 званіи предсѣдателя конференціи. Зап.Кіевск.Дух.
 Ака деміи. Київъ, 1888.

Підходимо до оцінки митрополита Євгена як вченого,
 що в своїх поглядах на історію як науку був учнем істори-
 ків кінця XVII стор. Історія, на думку митрополита Євге-
 нія, повинна бути оповіданням, збіркою фактів, імен, без
 суб'єктивного підходу й ставлення до фактів. Звідси
 урочистий оповідальний тон, мов літопис минулих днів,
 яким так позначений письменницький стиль митр.Євгенія.
 Але від тих його відділяє ціле століття тому, що він
 широко використовував археологічні дані, як джерела
 історичного знання і навіть сам персонально брав участь
 в археологічних розкопках. Цим він негадує митрополита
 Петра Могилу і продовжує традиції вчених Києво-Могилян-
 ської Академії.

§7. "Временный Коми-
 тетъ для изысканія
 древностей въ г.Кіе-
 вѣ". /1835-1843/.

Комітет був заснований завдяки
 заходам ректора київського уні-
 верситету Михайла Максимовича та
 генерал-губернатора графа Левашо-
 ва. В складі його були: проф.М.Мак-
 симович/голова/, професори: Цих К.Ф., Данилович Г.М., Орняць-
 кий С.М. Під керівництвом Комітету працювали місцє і аме-
 тори: Максим Берлінський, К.Лохвицький, Анненков та Тур-
 чанінова А.А.Брав участь в Комітеті також митрополит Єв-
 геній Болховітінъ. Комітет розпочав свою діяльність 1835
 року, хоч архів його має відчити за археологічні роботи
 в Києві, починаючи від 1824 року. Остання робота Комітету
 позначена роком 1843.

Заявлені Комітетом були розшук і розкопки археологічних пам'яток у Києві та на Україні; збирання матеріалів про переведені досліді; вивчення й визначення відкритих пам'яток та консервація їх на майбутнє.

З найголовніших работ, що виконав Комітет, треба відзначити такі:

1/ Остаточис відкрито Золоту Брану, реставровано її та поставлено напис на ній. /Роботи років 1834, 1836-1840 та 1841/.

2/ Організовано при Київському Університеті св.Володимира археологічний музей.

3/ Проведжено систематичну реєстрацію нових археологічних знахідок на Україні.

4/ Розпочато систематичні розкопки та розвідки:

а/ Розкопки на терені Михайлівського монастиря

/Анненков, 1837/.

б/ Розкопки тамо ж, що виявили рештки будівлі княжого часу./Анненков, 1838 р./-

в/ Розкопки підземелля в містечку Чорнобилі /1838/.

г/ Розкопки на терені Трьохсвятської церкви та монастиря св.Дмитра /за новішими дослідями - церкви св.Михайла XII стор./ в Києві/. /Анненков, 1837-1839 рр./.

г/ Розкопки церкви св.Федора /?/ в Києві./18.9.1837 - 26.1.1839 р./.

д/ Досліді в садибі св.Софії /27.4.1939 р./.

е/ Досліді біля Кирилівського монастиря та огорожі Микільського собору в Києві /Проф.Ставровський, 1840/.

є/ Розкопки ала біля церкви св.Андрія /1841/.

ж/ Розшуки бурштину біля Мехитир'я.

5/ Комітет провадив і окремі спеціальні розробки.Принаймні в справах Комітету знайшлися такі манускрипти:

а/ Справа архівна з рахунками і реєстрами малярів, що працювали над відновленням Архангельського та Благовіщенського соборів у московському Кремлі.

З неї видно, що в розмальованні та оздобі цих соборів брали участь майстри, скликані в цілої Московщини та України.

б/ Записка Манькова про Благовіщенську церкву на Алтай.

в/ Историчні відомості про церкви в м. Білій Церкві.

г/ Записка про Батуринський Ілліво-Миянський монастир.

г/ Записка про Введенський монастир в Ніжині.

д/ Трактат про архітектуру церкви Спаса на Берестові /Київ/.

є/ Акт огляду малювання церкви Успіня в Києво-Печерській Лаврі, року 1842.

Великою заслугою "Временного Комітета по наслідкам древностей" було заснування археологічного музею при Київському Університеті /7.3.1835/, що надовго став провідним центром археологічних досліджень на Україні.

Діяльність Комітету була припинена урядовим розпорядженням року 1842. Обов'язки дальших археологічних дослідів покладено на Київську Археологічну Комісію, що була заснована при київському і волинському генерал-губернаторстві.

Для характеристики археологічного знання цієї доби наводимо біографії діячів цього "Временного Комітета":

Михайло Олександрович Максимович, проф. Київського Університету по кафедрі красяго письменства. Народився року 1804 на жупері Дикогозів Золотоношського повіту на Полтавщині. Рід Максимовичів старо-український з XVII-XVIII в. Історія роду починається з Максима родом з Васильківки, що року 1644 доповняє Лаврську Третью церкву. Сын Максима - відомий письменник, а потім митрополит Тобольський. Решта Максимовичів - представники козацької старшини. Освіту М.О. одержав у Новгород-Сіверській гімназії та в Московському Університеті. Пробував два роки на словесному відділі, Максимович перейшов на фізико-математичний і одночасно прослухав лекції на медичному. Університет закінчив року 1822 з званням кандидата фізико-математичних наук. По закінченні університету відбув докторантуру в Москві для опису природи Московського району. Рок 1827 отримав звання магістра, 1829 - звання ад'юнкта, а року 1833 - ординарного професора. З року 1834 є професором і ректором

Університету св.Володимира в Києві. Підчас перебування в Москві Максимович організує літературні альманахи і втягає до них своїх приятелів: В.Жуковського, Хом'якова, С.Аксакова, кн.Вяземського, барона Дельвіга, Бярятинського, Язиков-ва, Кирієвського, А.Пушкіна, Лажечнікова та інших. Особливими приятельськими відносинами Максимович був зв'язаний з М.Гоголем та Т.Шегченком. Археологічна спадщина Максимовича велика; нам п'ятеро 41 праця з питань історичної топографії та археології України й Києва. Заслугує особливої уваги з археологічного погляду праця: "Українські старші древніших часів, собр. надъ Днѣпромъ воелѣ Михайл. Горн". в ній М.Максимович, що має серйозну підготовку як ботаник-систематик, робить спробу класифікувати археологічний матеріал по типах, давши типам і розголуженням латинську номенклатуру на зразок ботанічної. Ця спроба, що її Максимович назвав спробою утворити скрему науку "псілографію", є першою спробою приложення типологічно-еволюційної методи в Європі. Праця датована 2.ІО.1867 р.

Проф. Ігнатій Данилович - член Ксмітату.

Був у Вільні в роках 1819-1824, у Харкові в рр.1825-1830, у Києві в рр.1835-1843, та в Москві в рр.1839-1842.

Написав праці:

1. I.D. Medale Radziwilowskie Galinsty numismatyczne Nieszwickie i Chakowskie Tygodn. Peterb. 1830 Nr. Nr. 33; 40.
2. I.D. O medalach Radziwilowskich i galinstach Nieszwickich i Charkowskich. Peterburgu, 1830.

За останню працю /визначення шкатулки й медалів/ Данилович одержав нагороду 2000 рублів.

Біографія Г.М./Ігнатій/ Даниловича див.у Владимирсько-Буянової:

"Біографическій словарь профессоръ и преподавателей Киевск. Университета св.Владимира" К.1884.

Анненков Александр Семенович, підлич з Куршини й Орловщини "Отставной гвардіи поручик". Будучи року 1820 у Києві та "уважая древности" О.Анненков вирішив відновити будівлю "Десятинної церкви".

Попередні розкопки Десятинної церкви перевели: Року 1824 - митрополит Євгеній Болховітіннов /К.Лохвицький/. Року 1826 - архітект Академії Мистецтв у Петербурзі, Єфімов.

Після затвердження царем Миколом І архітектурного проекту В.Стахова, будуванням церкви керував архітект Меленський.

Новий храм, закладений 2.8.1828 р., був освячений 19.7.1842 р.

Плян і рисунки гробниці, знайденої при розкопах, переслали до Петербурзької Академії Мистецтв. /Закревскій. Летопись и описание г.Кіева. Реваль, 1850, стор.107 /.

З ім'ям Анненкова О.С. пов'язана загибель видатних пам'яток княжого двору вел.кн.Володимира.

Дуже шануючи пам'ятки княжого Києва, Анненков придбав у власність садибу Десятинної церкви у Києві. Тут він перевів розкопки, про наслідки яких жодної документації не лишилося. В час цих його розкопів у садибі був відкопаний найбільший з досі знайдених скарб золотих речей, оздоблених перегородчатою емаллю /б.1-1/2 п.золота/. Скарб був переданий Анненкову, який відвіз його до свого маєтку, де й тримав його в шухляді письмового столу.

Тим часом маєток був проданий з публічного торгу і новий господар його Кікіаков, не надаючи значення речам у столі Анненкова, дозволив дітям брати їх за іграшки й розносити їх по селі. У наслідок цього значна частина скарбу була знищена і розтягнута. Рештка залишилася в руках Кіріакова, який не дуже пильнував його, роздаючи його знахідки і розсилаючи по музеях.

Року 1898 проф.В.Ляскоронський почав розшуки скарбу і установив його сумну долю. Сумну історію скарбу він описав у працях:

В.Г.Ляскоронскій. О судьбѣ археологической находки, сдѣланной въ Кіевѣ около 1827 г. /Чтенія Общества Честора Лѣтописца. т. XII, Кіевъ, 1898 г.

В.Г.Ляскоронскій. Судьба одной археологической находки. Ж.М.Н.П. 1913, мартъ, стр.90. Отд. оттискъ. СПб, 1913, стр.1-14.

Ганна Олександрівна Турчанинова, археолог-аматор, дочка бригадира Олександра Івановича Турчанинова, мешканця м. Києва. Археолог Берлінський характеризує Г.О. Турчанинову, як людину, що від юних літ займалася наукою, мала нахил до пізнання старовини та мистецтва, вправлялася в читанні добірок наукових творів. Все своє життя після смерті батьків присвятила виключно поважним дослідам. Для цієї мети використовує спадщинку матері. Для більшої зручності в дослідках оселилася в м. Києві. На її кошти було: розкопано церкву в с. Вишгороді під Києвом, складено план її, зроблено розвідки з розкопками на терені Михайлівського монастиря та Трьохсвятської церкви в Києві.

88. Київська Археографічна Комісія.

/1843-1872/.

Комісія ця була заснована заходом генерал-губернатора Д.Г. Бібікова та міністра освіти гр. Перовського 31.5.1843 р. Комісія розпочала свою діяльність 8.12. того ж таки року. Завданням Комісії було: визначення, збирання, вивчення та друкування давніх актів, грамот тощо та дослідження археологічних пам'яток. На голову Комісії був призначений керівник канцелярії генерал-губернатора Писарев, по ньому Н.Б. Кюфенович та Судієнко Н.О.; членами комісії: заступник голови - барон Шодуар, керівником справ і редактором проф. Іваніков, редактором - проф. М.О. Максимович. На співробітників для занять археографічних були запрошені: проф. В.Ф. Дюбровський, П.О. Кулін, С.О. Гогоцький, В.І. Савицький, С. Крижанівський, Коробкін. На виконання археологічних доручень були запрошені: Т.Г. Шевченко, В.І. Ованицький, проф. Я.Ф. Ставровський, В.Оссовський, Крушинський, Веселовський, Піотровський.

Археологічна діяльність Комісії розпочалася року 1845.

Цього року проводили дослідки:

Проф. Іваніков та Т.Г. Шевченко: розвідки біля м. Василькова, в околиці м. Фастова, розкопки в самому Василькові, розкопки в замку м. Фастова, розкопки могили Перепа'ят та розвідки в м. Києві.

Комісія ця була заснована заходом генерал-губернатора Д.Г. Бібікова та міністра освіти гр. Перовського 31.5.1843 р. Комісія роз-

Проф. Я.Ф. Ставровський: розкопки руїни церкви св. Василя Овручі, розчистка печери в с. Мезягір'ї біля Києва, розкоп-ка могили біля Вишгорода.

Крушинський: розкопки замка в Олиці, також в Клевані, розкриття гробових князів Чорторійських у Клеванській церкві.

Савицький: розкопки могил та гробів в м. Коростені, 1846 р. :

Т.Г. Шевченко: археологічні експедиції до Чернігівської, Полтавської, Подільської та Волинської губернії.

Кюфенович М. : анкетне дослідження пам'яток старовини. Розробка та розсилка циркулярів ген. Бібікова щодо охорони пам'яток старовини.

В.Оссовський: розкопки могили "Сорока" Диповецького повіту.

Проф. Іваніков та Т.Г. Шевченко: розкопки могил "Перепа'ята", трьох могил коло неї та могили "Малої" та "Гострої" на Біло-княжому полі біля м. Василькова /Київщина/.

1847 р.

Проф. Іваніков та Т.Г. Шевченко: розкопки "Великої могили" /здається в грамоті Андрія Боголюбського/, розкопки на Біло-княжому полі.

Веселовський: дослідження могили і валів, що оточують могилу "Перепа'ятиху", розкопки могили "Три брати", "Оленівка" та інших.

Савицький: Розкопки 2-х могил біля с. Замка Володимиро-Волинського повіту.

Піотровський М.: розкопки біля с. Немирівки т.зв. могили "князя Ігоря" та коло Овруча т.зв. могили "князя Олега Святославича".

Хуравський Д.П. "Обозріння Києва въ отношеніи древностей", Київ, 1847.

1949. Церква с. Верби, Ковельського повіту. Сементовський К. та Гаммершмидт. "Галлерей кієвських достопримъчательностей, видовъ и древностей". Помітна сильна пере-

робка рисунку Золотих Воріт 1651 року. Лудомник Васильєв. Київ, 1859.

1855-1856 рр. Дослідки кафедрального собору в м. Луцьку.

1862 р.

Археологічні розкопки могил на Україні.

Завдяки енергійній археологічній діяльності протягом цього періоду були підготовлені і здійснені такі видання: Фундуктей І. "Описание могил, валовъ и городищъ Киевской губерні". К. 1849.

Grawowski M. "Україна давня і теперішня".

Похилевичъ "Сказаніе о населенныхъ мѣстахъ Киевской губерні". К. 1864.

Запорожскій. "Описание Киева". М. 1868.

"Древности" - видання "Временной Комиссії для разбора древнихъ актовъ при Киевскомъ генералъ-губернаторѣ". К. 1846. Люксусове видання, присвячене розкопкам могил "Перепах".

На час діяльності Археологічної Комісії припадає важливою нашою роботою: розчистка, закріплення й реставрація фресок св.Софії у Києві. Цю роботу виконав академік малярства Ф. Солнцев, який одночасно зробив детальні кальки з усіх виявлених фресок і мозаїк. Ці малюнки угійшли в найширший обіг світової науки і досі використовуються як єдине першоджерело для вивчення візантійсько-руського малювання княжої доби.

Спостереженнями всіх часів взято під сумнів точність малюнків Солнцева, проте несправедливо. Як видно з життєпису Солнцева, він був найвизначнішим майстром-краслярем свого часу і до способу роботи ставився вповні поважно. Погасмо короткий життєпис Ф.Г. Солнцева.

Федір Григорійович Солнцев народився року 1801. Року 1817 він поступив святоцотним вихованцем до Імператорської Академії Мистецтв у Петербурзі і вже року 1821, як вивідатний рисувальник, був призначений до класу портретного малярства під керівництвом проф. А.Г. Варнека. Успіхи в рисунку з натури, що їх виявив молодий рисувальник, були настільки видатні, що при закінченні академічного курсу Ф. Солнцев був залишений пенсіонером при Академії для конкурсу на велику золоту медаль. Проте президент Академії О.І. Оленін, побачивши в молодому талановитому малювці всі потрібні для рисувальника-археолога якості, відклав його поїздку за кордон і відрадив його року 1829 до найстаріших міст Росії для документальних замальовок найвизначніших

пам'яток старовини. 1833 року за наказом царя тимчасове відрадження Солнцева було зафіксоване як постійний фах його життя. "Це позбавлення права на поїздку за кордон молодого рисівника, - пише про нього проф. Микола Петров, - подарувало нашій археології одне з дивовижних археологічних пам'яток. В рисунках вірних і високодоосконалених Ф. Солнцева назавжди буде захована наша старовина, рештки спадщини минулих поколінь, усі ті пам'ятки стародавнього церковного будівництва, пам'ятки художньої й релігійної техніки, побуту наших минулих поколінь, їх вірувань і символічних переконань."

У наслідок впертої праці Ф. Солнцева і його безмежного захопання в старовину ми маємо найкраще видання св.Софії Київської, яке вилено з його рисунків і кольорових замальовок.

Року 1836 Солнцев був відраджений до Москви, де під його керівництвом були переведені роботи по реставрації Кремля, а саме: царського терему та палацових храмів: Різдва Богородиці, Воскресіння Лазара, Спасу на Борі та "Святої Сми"

З року 1843 - 1853 Ф. Солнцев провадить копіювання фресок та мозаїк св.Софії Київської та калькування їх для вишезгаданого видання. Ф. Солнцев має другоюгані праці з нумізматики.

Найвизначнішими діячами цього періоду були:

Микола Дмитрійович Іванішов, проф. Київського Університету, голова Археологічної Комісії. Походив зі старої української духовної родини. Батько його був викладачем Київської Духовної Академії і студентом. М.Д. скінчив педагогічний Інститут, де прослухав історію російського права у барона Врангеля та історію російської літератури у Плетньова. У роках 1836-38 Іванішов подорожує за кордоном. Це був час надзвичайного зросту і піднесення слов'янської науки, особливо у чехів. Серед вчених кві в Росії все сильніша і сильніша пускала коріння ідея слов'янського відродження і це виявлялося в значному пілігримстві до Чехії - до Праги, де

формувалися сили мирового наукового слов'янознавства. Р. 1839 Іванімов одержав катедру "законів благоустрій" при Київсько-му Університеті. Від тих пор до кінця своєї діяльності в Університеті Іванімов був призначений до цієї катедри як незвичайно до тачки і "тягнув свою роль з тактом, добросумлінно і розумно". Року 1840 був обраний срдинарним професором. Найголовніша його робота: "О шпаті за убійство въ древне-русскомъ и др. славянскихъ законодательствъ въ сравненіи съ германскимъ правомъ".

Романо мичь-Сло ватиноскій. Жизнь и діяльність Ива-нишова. СПб, 1878.

Тарас Григорович Шевченко /1814-1861/ славнозвісний український поет і маляр. Археологію студіював у Петербурзькій Академії Мистецтв у славнозвісного археолога-класика Спенсія /з доповіді Д.Горнятківича на Шевченківській конференції УВАН в Агсбургу 1947 р./ з огляду на ці його студії був запрошений до Археографіч. Комісії Києві Археологічні студії почав року 1843, готуючи видання під назвою "живописна Україна", яке хотів видати, подаючи красиві історичних міст, достолам"ятні храми, замки, могилы тощо. Восени року 1844 відвідав Суботів, змалювавши "Богданові пугіни" /палак Богдана Хмельницького/, Богданову церкву та іна. Року 1845 відвідав Київ, Віту, Васильків, Вілу Церкву, Таращ, Умань, Барен-Поле, Будище, Лисинку, Богуслав, Рослав, Тороки. З грудня 1845 року Шевченко став співробітником Київської Археографічної Комісії, відбував археологічно-етнографічні повороди на Полтавщині /Переяслав, Миргород, Хорол, Великий Поток, Прилуки, Лубни, Яготин, Луком'я, Багачку, Устумиця та Сорочинці/. Року 1846 преевладить розкопи разом з проф.Іванішовим на Київщині. В тому році відбував археологічно-етнографічну подорож на Подоллі і Волині. Підчас заслання як художник бере участь в експедиції Бутанова, яка досліджувала Аральське Озеро, студіюючи одночасно старовину і побут киргизів. Збереглися записки та малюнки Шевченка з цих експедицій.

М. За к р е в с ь к и й. Славнозвісний історик-археолог и.Києва. /1805-1871/.

Року 1828 видав: "Очеркъ исторіи города Києва". Рязань, 1836.

Року 1858 видав "Літопись и описаніе г.Києва". М. Року 1860-1861 - Етнографічний збірник "Старосвітський бандуриста".

Року 1868 - "Описаніе Києва" т.І та П. Видання "Московского Археологич.Об-ва" /гр.О.Уварова/. Моментальна монографія - зведення археологічних і історичних джерел по історії м.Києва просякнута глибоким патріотичним почуттям. Праця, яка досі не замінена нічим більш діяним.

Raszynski Rom.i Brilller (de) Kamilla. Malimiczy album Kijowa z zwozeglownymopisei miasta Historia Kijowa od poczатku jego zalozenia az do nazzszych czasow, napisana przez Julijana Bartoszewicza Warszawa. Litografia A.Dawankowskiego 1861-1862.

Історія Львівського археологічного центру.
/1812-1894/

/Період індивідуальних шукань див.у §2 цієї роботи/.

§9.Період панславістичних шукань.
/1812-1850/.

Особливості цього періоду є те, що археологія відразу набуває значення науки про матеріальну культуру України і слов'ян. Дослідження відразу розгортається у напрямках студій етнографічних, археологічних, фольклорних, історичних та історико-мистецьких.

Дослідниками були поляки або спольщені українці чи білоруси. Вони писали польською /урядовою/ мовою.

Лише року 1850 появилася перша стаття українського автора у Львові /о.Ім.Левицького про Галич/ та в 1851 р. стаття о.А.Петрушевича у Відні /про Світосида зі Збруча/ - обі писані по українськи /"язичем"/. /Яр.Пастернак/.

Провідними постатями доби є: А.Чарнецький /псевдонім - Зорян Деленго-Ходаковський/, Францишек Сярчинський та Павло Жегота.

Зорян Деленго-Ходаковський. Білорус з походження. Народився р.1784 в бідній шляхетській родині.Вчився в лісеї м.Крем'янця.Адвокат у Менську.1808р.засланий до Киргизії; року 1811 - повернув.

Від міністра освіти кн.А.Голіцина мав відрядження на північ Росії; дослідив 7000 урочиськ, жальників, могил та волотовок. Своєю археологічною діяльністю З.Доленго-Ходаковський розпочав з віленського музею гр.Тишкевича Еустафія. З року 1812 працює в Галичині. Він подорожує по всіх слов'янських землях, відвідує городища, могили, записує пісні й народні оповідання. Року 1814 видає працю: "O słowianstwie przesiłanckiej", де подає зовсім новий погляд на наше передісторичне минуле як на своєрідну автономну історію слов'янських племен. "Ця невелика праця, - каже Богдан Януш, - докчала нові підвалини під ціле спрямування археологічних студій. Після огляду відомостей старовинних і середньовічних авторів про наші краї, автор перейшов до аналізу могил, городищ, осад тощо. Вона поклала підвалини під археологічні студії на підставі збирання й опису передісторичних знахідок". Ці думки були на свій час великим відкриттям. На жаль, археологія не довго користувалася ними і тому, безперечно, затрималася у своєму розвитку.

Доленго-Ходаковський написав ще низку праць археологічних, наповнених важливими відомостями, досі, на жаль, як слід не використаними.

Францишек Сярчинський. Історик. Духовним учнем Зоряна Доленго-Ходаковського став ксьондз Францишек Сярчинський /1758-1829/. Народився він в с.Хрушевиці, вчився в Ярославі. По закінченню науки вступив до монастиря Піярів, у м.Кракові слухав курс теології. Висвячений на каплана в Варшаві р.1785. Там же викладав історію та географію.Був при дворі короля Станіслава-Августа, де зблизився з польськими вченими - Нарушевичем, Пірамовичем,Тадесом Чацьким,що мали на нього вплив. З року 1789 вийшов на парафію до Казеніць, а після до Ярослава.Нарешті був у Львові за директора "Cesolinskich". Видавав "Сказаніа biblioteki Cesolinskich" /1826-29/ та виготовив до друку "Słownik historyczno-statystyczny-geograficzny królestwa Galicyi" /не надрукований/. Словник має три томи: Том I-й - опис Галичини взагалі; томи II-й та III-й - абетковий опис міст і сел Галичини. Крім того, оголосив друком низку статей археологічного змісту. З видатних пам'я-

ток він перший звернув увагу на т.зв."Троянів Вал",до якого досі залишається ще не поясненим. Написав також: Dzieje narodu i kraju Rusi Czerwonej; a w ogolności Rusi południowo zachodniej".

Павло Жегота /1814-1895/. Археолог, наслідувач Доленго-Ходаковського. Народився в Новому Санчу. По закінченні гімназії відбув на власні кошти подорож по Галичині /вплив З.Доленги/, збираючи пісні українські й польські, відвідуючи монастирі, рисуєчи підгробки й описуючи старовину. Року 1831 студіює на Львівському Університеті та працює у "Gazeta Lwowska" та у "Memosyne" /на нім.мові/. Видав "Pieśn ludu polskiego w Galicyi".Lwów.1838 "Pieśni ludu ruskiego w Galicyi".1839, 2 томи "Starożytności galicyjskie"1840 - праця,що на думку Богдана Януша дає йому почесне місце серед передісториків Галичини. Року 1842 П.Жегота переїздить до м.Кракова. Тут він видає: твори Длугоша, кодекс дипломатичний Університету Ягйлонського, "Herbarz Paprockiego". Був консерватором і бібліотечарем збірки графів Потєцьких у Кракові. Помер 21.II.1895 р.

1848 рік є переломовим в розвитку української археології в Галичині. У цьому році у Збручі була виявлена кам'яна постать навідомого досі бога, що його на підставі оповідань Гельмольта про слов'янські поморські святилища, визначено як постать Святовіта. Знахідка ця схвилювала всю Європу і особливо вчених слов'янських земель. Вона примусила Краківську Археологічну Комісію звернути увагу на випадкові знахідки, що час від часу підштовхували археологів на випадкові досліді, та перейти до скорони історичних та археологічних пам'яток і до систематичних дослідів. У наслідок цього хвилювання, з'явилася постанова австрійського уряду від 31.12.1850 р. про заснування царської центральної комісії для дослідів і консервації пам'яток архітектури т. була видана відозва Археологічної Комісії в Кракові про збирання пам'яток старовини. На голову урядової комісії був призначений в році 1856 Мечислав Потоцький. Звіт Комісії про її діяльність надрукований у Львові року 1874.

Українська археологія протягом цього періоду перебувала все в такій же далі на стані розслідувальних робіт. Жодних розкопів за цей час не занотовано.

§ 10. Період консолідації українських національних сил. /1850-1873/.

Межі періоду встановлюю на підставі таких дат: 1850 р. - видання першої відозви щодо охорони та збирання археологічних пам'яток та дата першого виступу українських вчених археологів під своїм власним ім'ям - заснованим Українського Наукового Товариства імени Тараса Шевченка у Львові 1873го року.

Дослідниками в той час були поляки або спольщені українці та білоруси, що писали польською мовою. Лише року 1850-го появилася перша стаття українця автора у Львові - с. Ом. Левицького та року 1854-го стаття с. А. Петрушевича у Відні про Святівита зі Збруча. Обидві статті писані по українськи т. зв. "язичієм". /за Яр. Пастернаком/.

Призначення намісником Галичини гр. Агенора Голуховського /1849/ що заохочився нищити українські установи Галичини, призвело до того, що частина вчених України перейшла на писання своїх статей українською або російською/московською/ мовами, хоч офіційно продовжували брати участь в польських наукових товариствах, з'їздах, нарадах, конгресах і виставках. Піднесена національна свідомість одразу відбилася і в тематиці дослідів, і в низці організаційних заходів до покращення - хоч би й через польські інституції - систематичного дослідження рідного краю.

Супроти того, що офіційно були заборонені будь-які українські товариства, археологія українська виступає тепер серед слів "явської науки на своїй рідній мові".

Провід цього національно-визвольного руху тримають явні заслужені діячі України як то: Антін Петрушевич та Іван Шараневич, хоч ініціатором був парох Омелян Левицький, а активними діячами - М. Малиновський та А. Могильницький.

Показником розвитку археології цього періоду є :

- 1/ Археологічна виставка у Львові року 1861-го.
- 2/ Археологічна виставка у Відні /власне у Краківі/ року 1872-го.
- 3/ Участь українських вчених на польсько-руському конгресі археологів у Львові.

Археологічна виставка у Львові за зразком виставок у Варшаві /1856/ та Краківі /1858/ була зроблена закладом Оссолинських та Муассем Любомирських. На ній було показано документи, дипломи, печатки, рукописи, друки, монети, медалі, кераміка, озяги, церковні речі, зброя, картини, партрети та випадкові археологічні знахідки України з Краківського та Львівського музеїв. Виставка зафіксована у виданні: "Przewodnik wystawy starożytności lwowskiej w r. 1861. Lwów 1861."

Віденська археологічна виставка. З огляду на небажання польських учасників виставки навіть хоч тимчасово вивезти експонати до Відня, виставка ця була відкрита в м. Краківі 22. 12. 1872-го року у трьох залах палацу сепскопа. Для організації її на західній Україні діяли три підкомісії: у Краківі, у Львові та у Бродях. Виставка мала такі відділи: археологіяні знахідки, переважно з України, кераміку, нумізматику, зброю, меблі, паси, художню промисловість, тканини. Серед археологічних матеріалів найважливішими були: речі з будівлі на палях в Чешевіцях /Польща/, каміння з Микорину, знахідки українські з музеїв: гр. Дзедушицького, Чарторійських, Краківського Наукового Товариства, Ягйялового Університету, Станіслава Крижанівського та інших. Каталог залишився в рукопису. Рисунок до нього виготовили учні Художньої Школи в Краківі.

Покраником досягнення української археології цього часу є діяльність українських вчених, скерована в напрямі дослідження пам'яток національної культури. Як і треба було чекати, головні зусилля були спрямовані на розшукування пам'яток княжої Русі і в першу чергу її столиці - Галича. Історія цих шукань і наслідки добре описані в праці проф. Ярослава Пастернака "Старий Галич", а тому, не повторюючи її, зроблю деякі підсумки цих шукань з 1850- 1873 рік.

Перший хто звернув увагу на дослідження Галича був о. Омелян Левицький, що зібрав і видав низку цінних народніх переказів про княжу столицю Галич. Це перший автор, який почав публікації українською мовою.

Року 1866 опис Галичини з залученням археологічного матеріалу на чеській мові зробив український вчений Ів. Вагилевич /1811-1866/, охоронець збірки Оссолинських, львівський архівар, автор розвідок з археології Галичини.

Репрезентантом української археології був у цей час о. Антін Петрушевич /1821-1913/, крилошанин митрополічої львівської греко-католицької капітули, вчений історик Церкви й археолог-аматор, що один з перших почав друкувати археологічні розвідки українською мовою. До дослідження міста Галича він взявся в роках 1847-1850 і прийшов до висновку /як тепер знаємо - хибного! /П.К./, що сучасний Галич є центром старого княжого Галича і що церква Різдва Христового це є Богородичний собор княжого Галича. Отець А. Петрушевич, шукаючи правдивої відповіді, сам багато працював над вивченням старого Галича, провадив розшуки, захоплюючи до цього й інших. У цьому його велика історична заслуга і шедрий внесок до археології України. Головніші праці його: "О соборной Богородичной Церкви въ Галичѣ", "Историч. Сборникъ .Изд. Галицко- Русской Матицы .Львѣв, 1853. 2/ О галицкихъ епископахъ со времени учрежденія галицкой епархіи даже до конца ХП. вѣка". Львов. Историч. Сборникъ II. 1854. 3/ "Археологическіе находки близъ города Галича. Вѣстник Народнаго Дома. рр. 1883, 1884, 1885, 1888. 4/ "О городѣ Галичѣ за Луквою". Вѣстник Народнаго Дома, 1887. 5/ "О преградію Галича за Двѣстромъ". Вѣстник Народнаго Дома, 1887. Всього Петрушевич написав біля 30 статей, що були присвячені Галичу, в яких розвивав свої ідеї.

Сидір Шараневич. Другим репрезентантом української археології був проф. Львівського Університету Сидір Шараневич, археолог-аматор. Він провадив розкопи у Галичу на Крилосі, могил у Чагрові, Дуньові, Двириськах,

Вікторівім Лісі, Плісницьку та могил у Чехах - Висоцьку. Випустив такі праці: "Памятки галицко-руської старини въ изображеніяхъ. "Старо-русскій княжий городъ Галичъ", "Изъясненіе о результатахъ изслѣдованнхъ раскопокъ въ рубежахъ дреан. княжескаго города Галича, предпринятыхъ въ годахъ 1886-1887. "O rezultatachъ poszukiwań archeologicznych w okolicy Halicza w r. 1884, 1885. "Trzy opisy historycznesteroksiążącego grodu Halicza w r. 1860, 1880. 1882", "Plan robot w celu odszukania starodawnych budowli lub innych pomników w Zalukwi, Haliczu i na Krylosie". "Cmentarzyska przedhistoryczne we wsiach Czechach i Wysocku w pow. Brockim (1898). "Das grosse prähistorische Gräberfeld in Czechi, Brodijer Bezirk in Galizien"(1901).

/Ост. Павлик. "Сидор Шараневич і його історичне діло" / 3 нагоди 100-ліття народження/. "Україна, 1929, кн. VII-VIII./

І як дивно, в той самий час, коли українська археологія вже йшла від випадкових аматорських форм до розквіту плянових дослідів, польська археологія переживала глибоку кризу. От що про стан польських археологічних дослідів у Галичині писав видатний польський археолог Т. Земицький року 1869-го: "Галичина /мова йде про польську громадськість /П.К./, як то широко відомо, помімо своїх славнозвісних інституцій наукових і нічим не обмеженої волі, бере найменшу участь в розвитку наукового руху цілого краю". Причину того Т. Земицький вбачав у тому, що "в певних, дуже впливових колах існує ще глибоке упередження щодо знань археологічно-антропологічних і навіть взагалі проти всього, що пов'язане з нашим передхристиянським минулим. Це показує, - каже Земицький, - наскільки під впливом теврезої думки ми нижче стоїмо від розумінь Заходу". /підкреслення мої /П.К./.

З цієї кризи польську археологію врятувала лише талановита трійця етузіастів археологічної науки: А. Кіркор, Г. Оссовський та І. Коперницький.

§ 11. Період українсько-го Наукового Т-ва ім.Тр-раса Шевченка./1873-1894/

1873 рік є важливою датою в історії української науки. У цьому році було засноване Українське Наукове Товариство

ім.Тараса Шевченка. Майже одночасно був заснований музей при Народяьому Домі у Львові. Українська наука стала на шлях самостійного існування під своїм власним ім'ям. Показником цього періоду в галузі археології є такі факти:

1/ Археологічна виставка в Будапешті з нагоди VIII-го міжнароднього антропологічно-археологічного конгресу. Відділ Галичини був найкращим і складався зі збірок Академії Наук у Кракові, Кабінету Археології Ягйлонського Університету,Краківського Промислового Музею, збірок: Чарторійських, др.Сидора Коперницького, К.Рогавського, проф.Приборозького, проф.Подчаїнського, др.Байера, А.Завіші, А.Шумовського та А.Шнайдера. Тут було подано численні фото й карти. З'їзд ухвалив проєкт ілюстрованої археологічної карти, що його очолював конгресові проф. І.Лелковський. Ця виставка була першим виступом Краківської Польської Академії Наук. /див. Sadowski J.M."Sprawozdanie z posiedzen między-narodowego kongresu antrop.-arch. w Prazcie w r.1876.

2/ Великі археологічні відкриття, що їх зробив археолог-аматор п.о.Лев Лаврецький, парох села Залужки біля Галича. Він разом з Сидором Шараневичем почав з 1871 року розвідкові роботи на розвалині старого княжого Галича.

Року 1882,19-го квітня на горбі Карпів він відкрив фундамент церкви.

Того ж року в серпні на горбі Карпів Гай відкрито погігналъну будівлю княжого часу.

Того ж таки року в вересні під лісом "Діброва" відкопана велика церква княжого часу невідомого титулу.Припускають, що то церква Кирила та Методія.

Року 1884 відкопано церкву на швйтариськах та фундамент церкви Іллі у Прокалівському саді зі старовинним швйтарем навколо неї.

Того ж року Л.Лаврецький відкопав фундамент церкви Благовіщення на церковиськах біля Підгороддя; підлога цієї церкви була з полив'яних плиток, Тут же виявив сліди Благовіщенського селища з XV стол.

У тому ж році викопано фундамент церкви на урочищу Воскресенськiм у Крилосі, теж з підлогою з полив'яних плиток. Це міг бути фундамент: а. Вознесіння мжкої доби.

Року 1885 С.Шараневич та С.Чоловський дослідили фундамент ц.св.Миколи у Вікторіві та дечеру біля церкви.Виявилось, що церква належала до княжої доби.

Так розквітла українська археологія, як тільки позбулася підпорядкованія й анонімного існування. Вона спиралася на сприятливе ставлення української громадськості.

Одночасно з розвитком українських археологічних студій, які до року 1872 ще не мали свого центру, виявилася і польська ініціатива в дослідженні археології Галичини, а саме:

1/Року 1853 Іполіт Ступицький випустив працю в польській і німецькій мовах: "Galizija pod wzgl. topogr.-geogr.-histor." та "Herbarz Polski" . 1858 р.Круглий наклад вийшов року 1869. Ця публікація мала за основу збірку А.Петрушевича.Опис могил, городищ і анахілок.

2/ Року 1873 Цісарська Коронявська Комісія була реформована на "Komisja centralna, dla wydania i konserwacji zabytków sztuki i pomników historycznych."

3/ ЗІ.12.1875 р.заходами Станіслава Конасевича, з ініціативи Станіслава Крижановського було засноване: " Towarzystwo archeologiczne we Lwowie." До складу Товариства увійшли: Крижановський Станіслав, Шнайдер А., Відман К., Колачковський Й., др.С. Шараневич, ксьондз Ц.Баронч, А.Кіркор, П.Метота, С.Павлович, Н. Ступицький та інші. Товариство друкувало "Przegląd archeologiczny" 1876-77 рр./чотири книжки/. Заходами Т-ва було уряджено районські археологічно-етнографічні виставки у Коломиї /1880р./ та в Тернополі /1884/. Товариство також провадило досліди високого замка у Львові.

4/ St.Krzyzanowski видавав "Roczniki dla archeologów, numizmatyków i bibliografów, Krakow 1869-1874.

3 томи; "O zbiorach starożytności w Polsce i ich zbiogach naukowych (Krakow 1870) . Сам Крижановський мав у м.Краківі добру бібліотеку, галерію картин і збірку старовини.

Року 1878-1880 Т. Ziemocki видавав „Dwutygodnik naukowy, poświęcony archeologii, historyi i lingwistyce“.

5/ Від року 1877 до 1895 виходили збірники: „Wiadomości do antropologii krajowej“ . До 1895 року дійшло 18 томів. Це основне видання з польської археології, що поповнені публікаціями з України.

6/ Виставка археологічно-етнографічна у Коломиї /1880/. Були показані археологічні та етнографічні збірки гр. Едм. Старженського з Поділля та Покуття. Виставку зафіксовано в друкованому каталозі - „Katalog Wystawy etnograficznej, Kolomyja, 1880.“

7/ Року 1881 Товариство було реорганізоване. До складу його обрано гр. Дзедушицького, ксьондза Антона П е т р у ш е в и ч а, проф. др. С. Ш в р а н е в и ч а, К. Відмана, Й. Колачковського, др. Ол. Семковича, Й. Захаревича та інші. При Товаристві була бібліотека і музей. Товариство продовжувало видання „Przegląd archeologiczny“, а рр. 1882-84/ чотири зшитки/. Археологічних розкопів Товариство не проводило. Бібліотека і музей Товариства були зложені до Львівської Політехнічної школи /Збірка А. Шнейдера/.

8/ Виставка археологічно-етнографічна в Тернополі /1884/. Виставка влаштована заходами Володимира Федоровича, українського поміщика та мецената матірнього товариства „Просвіта“ у Львові. /Яр. Наст/ та графа Дзедушицького. Виставка опублікована в праці: Dzieńdziesiątych Wl. „Sprawozdanie z działu przemyślu domowego wystawy tarnopolskiej“. Лют. 1884.

9/ Археологічно-етнографічна виставка у Львові /9-го вересня 1885 року/. Виставка була влаштована від імені Товариства „Tow. archeologicznego krajowego we Lwowie“. Організатором її був проф. С. Шараневич. Брала участь: Відман К., проф. Чіклинський, Вержицький, гр. К. Лянскоронський, Вл. Пржибиславський, С. Макаревич. Виставка мала три відділи: передісторичний, історичний та церковний. Тут показані були наслідки розкопів на українських землях: С. Шараневича - з Плисницька та Крипоса, Т. Земецького - з Поділля, А. Кіркора - з Покуття та Готфрида Оссовського з печер околиць Кривога. З приватних збірок у виставці взяли участь: музей Любомирських, збірка Пржибиславського, Вл. Кречуновича, Ол. Словського та інших. / Гадачек Оп. cit. /.

10/ З'їзд археологів польських та руських. З'їзд був відкритий 9-го вересня 1885 р. гр. Дзедушицьким у Львові у присутності представників влади. На ньому були зроблені доповіді: 1/ Г. Оссовського „Про різницю в знахідках Русь й Надднісся“, 2/ гр. В. Дзедушицького „Про розвиток старої штуки руської“, 3/ Т. Земецького „Про знахідки в околицях Плисницька“, 4/ А. Кіркора „Про знахідки на Поділля й Покутті“, 5/ К. Відмана „Про оборону Львова“, 6/ др. С. Шараневича „Про досліди в старому Галичу і положення первісного Львова“. З'їзд зробив постанову про покращення закладів для охорони пам'яток старовини у Львові та Кракові. (Hadaczek. Op. cit.)

З'їзд описаний в таких виданнях: „Katalog wystawy archeologiczno-ethnogr. Lwów. 1885 та Т. Ziemocki: „Pielgrzymstwo polsko-ruskie wystawa archeologiczna we Lwowie“ Kraków. 1885.

Року 1888 відбулася виставка Українського археологічно-бібліографічного Ставропігійського Інституту у Львові.

Лит. 1/ Pawlowski E. Wystawa archeologiczno-ethnograf. Instytutu Stavropigij. Lwów. 1888.

2/ Szaraniewicz Iz. Katalog arch. bibliograf. wystawy Stavrop. Instytutu Lwów. 1888.

Року 1894 була на загальній краєвій виставці у Львові експонована етнографія крав.

лит. „Katalog Etnograf. działu Powszechnej Wystawy krajowej. Lwów. 1894.

Показником досягнень української археології цього часу є діяльність українських вчених, скерована й далі на дослідження пам'яток національної культури. Як і в попередній період, головні зусилля було спрямовано на розшуки пам'яток княжої Русь і в першу чергу - її столиці - Галича.

Особливо велике принципове значення мала виставка в Будапешті. На ній удруге Україна виступала на міжнародньому конгресі, але в перший раз 1874 р. в Москві - без свого імені, а в Будапешті року 1876 - вже під своїм власним ім'ям.

§ 12. Українські студії
польських археологів.

Польський археолог Карло Гадачек відзначає тріох археологів, що на його думку поклали початок польським археологічним студіям з передісторії Галичини, а саме:

Адам-Гонорій К І Р К О Р. З нього починається доба систематичних дослідів польських в Галичині. Народився він в с.Сливниці /Могилівщина-Білорусь/, звідки походить і псевдонім його "Ян з Сливниці". Науку розпочав у свого батька пароха греко-католика. Закінчив гімназію у Могильові та шляхетський інститут у Валпні. З року 1857 працював як публіцист, видаючи "Zbiór wiadomości antropologicznych". До археологічних студій вельох під впливом Костянтина та Еустафія графів Тимкевичів. Брав участь у праці Віленського Музею та Археологічного Товариства поруч гр.Еустафія Тимкевича. В роках 1867-1871 був за ректора російського часопису "Новое Время" /Петербурґ/. З року 1871 переїхав до Кракова і багато років провадив розкопки на Вавелю.

Найголовніші його роботи: "Sprawozdanie i wykazabyt-ków zloboznych w Akademii Umietnosci z wylaczkiz arch.anthz w r.r.1878-1879"; "Zbiór wiad. arch." Tom II, 1878; Tom III, 1879,

Ієндр К о п е р н и ц ь к и в. Перший польський антрополог і етнограф. Народився 16 квітня 1825 р. в с. Чмишці на Уманщині. Вчився в Златополі, Києві й Вінниці. Студіював медицину в Києві. Працював як лікар у військових російських частинах на Київщині й Волині. Брав участь у війні з турками /Кримській/, перебуваючи над Дунаєм і в Серагеполі. Автор праць про черепи слот"ян /1861/. В галузі антропології учень Брока. З року 1871 постійно живе в Кракові, працюючи як доцент антропології при Ягйлонському Університеті. Його заходом powstaє при Краківській Академії Наук Антропологічна Комісія. Видавав з 1877-1891 /15 томів/ "Zbiór wiadomości do antropologii krajowej," що містять важливі матеріали до полуднієво-східньої Галичини. Був членом міжнародньої комісії по встановленню автентичности знахідок палеолітичних у Мікові, які французький педієтерик Андре Мортільє плажал за підробку. Колерницький

досконало опрацював техніку палеолітичних підробок. Матеріально сильно бідувал через недостатність уваги до себе. Його найважливіші роботи: " Rozzkisaniia archeologiczne w Horodnicy nad Dnieptrom w latach 1878-1882" w " Zbiór wiad.arch. Tom VIII, 1884.

Помер 25 вересня 1891 року.

Готфрід О с с о в с ь к и й. Геолог-археолог. Народився року 1835 в с.Козаринівці на Київщині. Скінчив гімназію в м.Житомирі та Університет у Києві. Геологічні розкопки провадив на Волині. Перша праця: " Очеркь геогностично-геологическій. Волини 1867". Наукову діяльність почав у м.Житомирі як один з фундаторів " Общества Исследования ватадей Волини". Провадив багато розвідок і розкопів по Україні, що видані у працях Краківської Академії Наук та працях археологічних з"їздів Росії. Помер року 1897 в м.Томську/в Сибіру, де провадив геологічні та археологічні дослідження, перебуваючи в заслани. Найголовніші праці його: " Sprawozdanie I, II, III, IV z wyprawki paleoethnologicznej po Galicyi (w latach 1889, 1890, 1891)" w " Zbiór wiad. archaeol. Tom XLV, 1890, Tom XLVI 1891, Tom XLVII, 1892, Tom XLVIII. Wiadki kuzhca Ruzanowaki, według badan dokon. w latach 1884-87" .Kr.1889.

Археологічно-етнографічні та антропологічні студії польської групи археологів, що почасти мали українофільські зафарбовання, походили переважно від осіб, що народилися і виростили на Україні і сформувалися як дослідники під впливом археологічних ідей української або білоруської науки. /Батько Г.Оссовського був урядовцем для археологічних доручень Київської Археологічної Комісії, Колерницький був земляком М.Грабовського/. Їх велика заслуга в тому, що вони широко розгорнули студії з палеоліту, неоліту, а також з доби бронзи на українському матеріалі і тим самим значно збагатили українську археологію цих, на той час ледве ще виявлених, періодів нашої передісторії.

Історія археологічних установ
всеукраїнського значення.

816. Археологічний Музей
Київського Університету
св.Володимира.

7-го березня 1835 р. тимчасовий Комітет "изысканія древностей" в м. Києві відкрив при Київському Універ-

ситеті св.Володимира Археологічний Музей.

Там переховувалися:

Речі з розкопів К. Лохвицького в Києві, а саме: з розкопів біля Десятинної, /1824/, Хрестовоздвиженської церкви, Золотої Брами та церкви св.Трини.

Збірка проф. Зеновича /1840 р./ - історична зброя та класична старовина,

Збірка Фундуклія І. - випадкові знахідки з України /536 номерів/.

Збірка Анненкова з розкопів київських церков, а саме: околиць Десятинної, Трьохсвятської /XII ст./, монастиря св.Дмитра /XI ст./ та Переяславської церкви св. Михайла /XII ст./.

Збірка Ставровського з розкопів садиби Корольова у Києві.

Збірка проф. Іванішова з розкопів могил, що їх переводила Археографічна Комісія.

Збірка Волошинського з розкопів у Липовецькому повіті /Висоцька культура с.Домени/ та Таращанському повіті Київщини /с.с. Кошовате, Миколаївка, -/посуд з написом/ та Батизва Гора.

Збірка В.В. Антоновича. Знахідки з могили біля Йорданської церкви в Києві, з розкопів землі древлян, палеолітичні знахідки з сел Врубелівці, Костенки, Карачарово; скитська старовина з могил біля сел: Кринички, Кальник; скарби князівського періоду з Києва.

Збірка Д. Самоквасова - інвентар окремих сіверських могил Чернігівщини та частина знахідок з могили князя Чорного; знахідки з могил у Седшеві, в Стародубі, Гатному, Китасві, Вишгороді /Ш-ій Археологічний З'їзд/, скарб з Ірквиці.

Збірка Яременка з його розкопів могил рідичів.

Збірка Антонович - Мелник К. Речі з могил лучан та слов'янських могил Дінця Сіверського/с. Ніцаха/.

Збірка Гамченко С. - речі зі слов'янських могил Волині та м. Житомира.

Збірка Абази А. - речі трипільської культури Звенигородщини.

Збірка Біляшівського М. - неолітичні знахідки з околиць Києва та Західного Бога.

Дар Максимовича О. - старовина Пантикапея. Серед колекцій цього музею переховувалися також збірки з шельської та ашельської доби у Франції, неоліту з Америки /Пенсильванія/ та угорської і моравської бронзової доби. Крім того, значна кількість випадкових знахідок з України.

Зростання музею видно найкраще з таких показників:

Записали речі до інвентарної книги:

Лохвицький та Ставровський	-	1005
Волошинський Я.	-	266
Лінніченко А.	-	14
Антонович В.	-	6135.
Антонович-Мелник К.	-	4146
Смирнов П.П.	-	186.
Полонська Н.Д.	-	284.
Данилевич	-	810

Разом: 12846.

Колекції Університетського Археологічного Музею увійшли до обігу світової науки.

§ 14. Нумізматичний Кабінет Університету св. Володимира./1835-1925/.

Кабінет утворений року 1835 як відділ бібліотеки Університету. До складу його залучені:

1. Нумізматична збірка гімназії-лицею в м.Кременці на Волині.
2. Рештки нумізматичної збірки короля польського Станіслава-Августа.
3. Збірка Чацького.
4. Року 1837, поступила збірка Віленського лицю/19.937 прим./
5. Року 1839 поступили збірки з гімназії у Луцьку /239 пр./ та Василянського монастиря в Умані /386 прим./.

Року 1840 інвентаризацію збірки перевів бібліотекар П.Ярковський, записавши 20.112 монет і медалів та 21 скарб українського походження.

Року 1852 Кабінет виділений в окрему одиницю, як нумізматичний кабінет.

За час 1838-1866 рік до нього передано і описано 110 скарбів з України та 1946 окремих монет. Утворений картковий каталог на 10.000 монет /Волошинський/.

З 1866-1868 описано нових 17 скарбів /Страшкевич/.

З 1868-1872 р. придбано нових 384 монети та семанідський скарб - 190 монет, що знайдено в околицях Йорданської церкви в Києві /Іконніков/.

З 1872 по 1906 рік Кабінетом завідував професор В.Б.Антонович. Збірка досягла до 60.000 прим. Серед них особливо цінними були скарби: з с.Гвоздова з монетами XIV стор., знайдений року 1878 та Києво-Оболонський з монетами III-IV стор. н.єри, знайдений року 1878.

Монети Університету широко використані в нумізматичній літературі. Історія нумізматичного Кабінету викладена у Владимирського-Буданова: "Історія Императорскаго Університета св.Владимира", т.І,К.,1884, стор.34-43.

Року 1925 колекція перейшла до Археологічного Комітету Української Академії Наук і стала основою нумізматичного відділу Всеукраїнського Музейного Городка. /В.Г.Лискоронський, В.А.Шугаєвський/.

Збірка сильно була порушена видачею Польщі монет, що їх вимагала Польща, згідно Визькій умові з СРСР.

§ 15. Проф.М.І.Костомаров./1817-1885/.

Ідеї політичного та культурного відродження українського народу все дужче й дужче захоплювали

провідні верстви української інтелігенції й шукали геополітичного і організаційного оформлення. Першим, хто склав історичну концепцію про походження і розвиток українського народу, враховуючи антропологічні, етнографічні, археологічні та історичні показники цього розвитку був професор історії Київського, а потім Петербурзького університету Микола Іванович Костомаров. Документом, що свідчить про вже остаточне формулювання визвольних ідей і форм, була його знаменита "Книга

биття українського народу". Історична концепція про утворення українських етнічних особливостей в їх історичному розвитку викладені в таких творах Костомарова:

1/ "Мысли о Федеративномъ началѣ въ Древней Руси".

"Основа", 1861, кн.І.

2/ "Два русскія народности", "Основа", 1861, кн.3.

3/ "Черты народной жизно-русской исторіи".

Ці статті мають велике методологічне значення і в свій час зробили помітний вплив на напрямок праці археологічних з'їздів, в яких М.Костомаров брав діяльну участь.

З археологічних його розвідок треба назвати "Археологическая поездка въ Бѣлую Церковь", така ж по Волині.

Народився М.Костомаров в с.Красівці Острогозького пов. на Вороніжчині. Скінчив гімназію в м.Ворніже, університет у м.Харкові /1838 р./ . Учителював і провадив креснавічі студії на Слобожанщині й на Волині. З року 1846 став професором руської історії Київського Університету.

В час перебування в м.Харкові М.Т.Костомаров глибоко захопився ідеями слов'янофільства та слов'янського федералізму. Ці ідеї призвели до співучасті його в Київському Кирило-Методіївському Братстві та до заслання до м.Саратова /до року 1856/.

У праці "Объ отношеніи русской исторіи къ этнографіи" він висуває тезу про те, що історія є етнографією минулого, а етнографія є історією сучасного. М.І.Костомаров є предтечею - духовним батьком - київської історико-археологічної школи проф.В.Б.Антоновича.

§ 16. Південно-Західній Відділ Географічного Товариства у Києві.
/1873-1878/.

"Юго-Западный Отдѣлъ Императорскаго Русскаго Географическаго Общества" засновано року 1873-го.

Товариство провадило велику дослідчу роботу в галузі етнографії України. За короткий час на його кошти вдалося перевести велику експедицію для дослідження України під керівництвом П. Чубинського /1839-1884, наслідком чого було монументальне видання: "Труди етнографічно-статистическої експедиції на Правобережну Україну" - сім томів. / СДБ. 1871-1878, що є джерелом

першорядної ваги для вивчення України.

З праць Товариства для археології має значення праця П. Чубинського "Інвентар селянського господарства", що важлива як документ стану матеріальної культури України в час її найбільшого національного розквіту й чистоти.

Відділ був закритий російським урядом, як небезпечний, наказом 1876 року.

§ 17. Київська історико-археологічна школа проф. В.Б. Антоновича. /1877-1917/.

Важливий етап розвитку української історичної науки в напрямку повної консолідації сил, скерованих

на відродження краю, припадає на рік 1862. У цьому році вийшла політична декларація молодого історика В.Б. Антоновича "Моя исповѣдь", в якій він голосно заявив про те, що він українець зі опольщеної шляхетської родини, вважає за свій моральний обов'язок повернутися до праці на користь українського народу і закликає до цього все чесне українське шляхетство. Він кличе повернутися до народу і віддати разом з усіма кращими дітьми України свої сили на культурне і політичне відродження краю. Ця сповідь була підсумком шукань української старої київської громади, що вже віддавна стояла на праці по культурному відродженню рідного краю і що вже встигла національно відкреслити своє політичне спрямування і перетворити це спрямування в широкий громадський рух. На чолі цього руху став проф. В.Б. Антонович і надовго взяв у свої руки провід його.

Реакційні російські елементи старалися представити рух В.Б. Антоновича як рух проти католицизму і унії, за приєднання до Росії. Це протирічить особистій декларації В.Б. Антоновича, який кликав провідну верству українського народу інтелігенцію і соціально провідні верстви повернутися зі служби чужій нації до своєї, допомоги їй в культурному і політичному відродженні. Це було основою діяльності старої української громади у Києві. Цей рух був продовженням Кирило-Методіївського Товариства. В галузі науки цей рух виявився в утворенні української школи істориків-археологів. Розквіт діяльності цієї школи падає на час 1870-1913 роки, себто на період фактичного створення всеукраїнського академічного дослідного центру.

Ідейною основою київської історичної школи є постулат порайонованого дослідження національної історії на ґрунті національної плеємінної своєрідності історичного процесу. Другою особливістю цієї школи є те, що археологія вважається однією з найважливіших джерел для пізнання культурного минулого країни. Тому всі історики цього напрямку свідомо використовувать археологічне джерело для своїх побудов і майже всі провадять археологічні дослідження, як полевого, так і лабораторного порядку.

Основоположник цієї школи, проф. Володимир Боніфатієвич А н т о н о в и ч /1830-1909/ народився в с. Махнівці на Київщині, вчився в Одеському лицей/у Бларамберга/ та в Київському Університеті, скінчивши два факультети: медичний року 1856 та історичний року 1860. Року 1870 призначений на професора історії Київського Університету. З 1873 року - член "Комісії для розбору древнихъ актовъ", а з 1881 року - голова Товариства "Нестора Лѣтописца", керівник Археологічного Музею та Нумізматичного Кабінету Київського Університету св. Володимира, провідний член старої української київської громади, член Львівського наукового Товариства імені Т. Шевченка та організатор майже усіх російських археологічних з'їздів, персональний приятель гр. О. Уварова, через якого мав великий вплив на перебудову російських історичних досліджень.

В.Б. Антонович написав такі археологічні праці: /найголовніші/ :

- 1/ "Лекції по геології и археології Києва". К. 1897.
- 2/ "О курганахъ Юго-Западнаго Края". Тр. П-го Арх. Съѣзда".
- 3/ " О пещерахъ средняго теченія рѣки Днѣпра".
- 4/ "О похоронныхъ типахъ въ курганахъ Юго-Западнаго Края". Тр. VI. Арх. Съѣзда.

- 6/ "О погребальникъ общахъ тиверцевъ и угличей". Тр. 7-го Арх.Създа.
- 6/ "Раскопки въ землѣ древлянъ". СДБ. 1893.
- 7/ "Похоронный типъ въ землѣ радичичей".
- 8/ "О каменномъ звѣзѣ въ Западной Волни". Тр. XI арх. Създа.
- 9/ "О раскопкахъ кургановъ на берегахъ Днѣстра, Буга и Ингула". Тр. VI-го Арх.Създа.
- 10/ "Три кургана въ Херсонской губерніи".
- 11/ "Описание монетъ и медалей Университета св.Владимира" т.Г. I-III.
- 12/ "Сборникъ матеріаловъ для исторической топографіи Киева и его окрестностей". К. 1874.

В.Б.Антонович був першим і єдиним, що організував видання археологічних карт окремих районів України - губерній: Київської /В.Антонович-1895/, Волинської /В.Антонович - 1902/, Подільської /В.Сіцинський - 1899/, Харківської / Д.Багалій - 1902 /, Херсонської /Ястребов - 1899/ та систематично оголошував друком знахідки з України, пригортаючи ці знахідки до Археологічного Музею.

Учась В.Антоновича в організації Київського Університетського Археологічного Музею ясна з таких чисел: Він особисто заінвентаризував 6135 речей. За його керівництвом заінвентаризовано 4146, себто разом 10.281 з загальної кількості 12.854, що було на день його смерті в Музеї. Крім того, він визначив і записав до інвентарів біля 30.000 монет.

Археологи Київської школи проф.Антоновича.

Багалій Д.	Дашкевич М.
Біляшівський М.	Добнар-Запольський М.
Вовк Ів.	Добровольський Л.
Гамченко С.	Лінниченко Ів.
Голубовський М.	Лясковський В.
Грушевський М.	Мелник-Антонович К.
Данилевич В.	Щербаківський Д.

Прилучилися до школи проф.В.Антонович : Петров М., Заритневич В., Самоквасов Д., Бобринський Ол., Зноско-Бо-

ровський Ол., Хвойка В., Паплуцький Г., Половська Н., Сіцинський Ю., Макаренко М.

Сумасними представниками напрямку В.Антоновича в археології є: Козловська В., Курішній П., Половська-Василенко.

§18. "Київська Старовина" /1882-1907/.

Наслідком репресії українського громадського життя в р. 1876 український національний рух на Наддніпрянщині мусів перетворитися на культурно-національний науковий рух. Проте через заборону він не міг набути форм національних товариств. Тому старі українська громада приклала всі зусилля до того, щоб організувати видання наукового часопису /місячника/ під назвою "Київська Старовина".

Часопис почав виходити року 1882 і безперервно продовжувався до 1907 року. У ньому брали участь усі українські вчені і він набув такого різноманітного та глибоко наукового змісту, що може бути названим енциклопедією українознавства.

Основоположником журналу був свщ.Теофан Лебединцев /1826-1888/.

Журнал видавався на кошти : Т.Г.Лебединцева, Дашкевича, Євг.Кислицького, Вол.Науменна та В.В.Тарновського й Вас.Смиренка.

З археології містили тут статті: М.Грушевський, М.Петров, А.Скальковський, М.Біляшівський, Вол.Антонович, В.Горшкевич, К.Мелник, Хр.Ячуржинський, В.Доманицький та інші.

Полтавська Вчена Архівна Комісія видала року 1914 "Систематическій указатель журналу "Кіевская Старина" /1882-1906/. Додаток до нього: В.Дорошенко: "Систематичний покажчик до "Київської Старовини" та "України". Львів.1912.

§19. Київське Церковно-Археологічне Товариство при Київській Духовній Академії /1872-1917/.

Товариство займалося спеціально церковною археологією, київською історичною топографією та археологією України. Товариство заснував року 1872

проф. М. Петров. При Товаристві заведено Церковно-Археологічний Музей в складі таких відділів:

1. Першобутні та історичні старовинності, переважно поганські /власне археологічні збірки/.
2. Акварелі, гравюри та знімки з пам'яток старовини.
3. Збірка старовинностей і святинь, переважно східних./Збірка А. Мураїнова/.
4. Церковна старовина.
5. Ікони.
6. Портрети й картини.
7. Статуї.
8. Нумізметика.
9. Палеографія.

Загальна кількість речей в Музеї була біля 20.000. З них суто археологічних 2.500.

Музей організований проф. Київської Духовної Академії М. І. Петропим, який пізніше став академіком України - ської Академії Наук. Цей Музей з його заслугою перед наукою.

У складі Музею переходувалися такі археологічні збірки:

1. Архимандрита Антоніна Капустіна, начальника російської місії в Палестині: старовинності Палестини та кіпріотика.
2. Єпископа Порфирія Успенського - візантійські ікони з IV-XV стор. /зокрема енкаустичні/. Збірка російських ікон.
3. П. п. Сурчана і Чемени: речі з розкопів у Бадчорномор'ї.
4. Т. Кіблячича: археологічні знахідки з України.
5. В. Завітнелича та Гошкевича - старовинності скитів та слов'ян.
6. Генерала Комарова А. В. - археологічні знахідки з Кавказу.

7. П. с. Яногського - неоліт з околиць Києва.
8. Знаменитого мандрівника Мураїнова А. М. - збірка реліквій з сп. землі.
9. Тарноцького М. Я. - археологічні знахідки з Київського району на Київщині.
10. Лавраріона П. М. - архітектура Києва X-XII стор.
11. Біляшівського М. - Монети та знахідки з Книжої Гори.
12. Струкова Д. - моделі печер з Криму.
13. Прахова О. В. - археологічні знахідки з Києва.
14. Болсунодського К. В. - археологічні знахідки з України.
15. Леопардова М. О. - знахідки археологічні та нумізметичні.
16. Петрова М. І. - церковна археологія, українське мистецтво та випадкові археологічні знахідки з України.

Музей Церковно-археологічний існував до 1923 року. В цьому році він був повністю перевезений до Лаврського Музею в К. П. Лаврі і року 1926 включений в склад Заповідника "Всеукраїнський Музейний Ґородок" /ВМГ/.

Він існував у Києві поруч інших археологічних збірок, мав своє певне коло прихильників, ентузіастів цієї ідеї і свої видання:

- "Отчеты Церкви свя-Археологического Общества при Киевской Духовной Академии" з 1873 до 1917 року.
- "Известия Церкви свя-Археологического Общества при Киевской Духовной Академии" з 1873 до 1917 року.
- "Указатель Церкви свя-Археологического Музея при К. Д. А." М. Петрова. К., 1897.
- "Альбом достопримечательностей Церкви свя-Археологического Музея при К. Д. А." М. Петрова. Т. т. I-IV, Київ.

За зразком Київського Церковно-Археологічного Товариства були утворені товариства і в інших містах України: в Чернігові, Кам'янці-Подільському, Полтаві, Житомирі. При них були засновані "епархіальні црвнехранилища", що в короткий час перетворилися на поважні збірки церковної старовини. При них виникли й археологічні збірки часто поважної цінності /Чернігів та Кам'янець/.

Заслуженими місцевими діячами Церковно-Археологічного Музею були:

Академік П е т р о в Микола Іванович /1840-1925/. Народився у м.Курську. Професор Київської Духовної Академії, дійсний член Української Академії Наук, член 30 наукових товариств історичних та археологічних. Створений ним Церковно-Археологічний Музей К.Д.А. став значним організатором археологічного дослідження України в останній чверті XIX стор.

Див. Н.Релин. "Проф.В.М.Петроль. По наводі исполнившегося 30-летия его ученой деятельности". Арх.Ділопись Ю.Р. 1904, Київ, 1905, ст. 125. Є перелік праць.

Микола Олександрович Л е о п а р д о в , відомий київський колекціонер-аматор. Колекціонував переважно церковну старовину. Його збірка складалася з ікон /60 шт./, хрестів, потірів, дарохранительниць, енкаліпснів, образків /X-XIX стор. - 482 шт./, священних статуєток, рукописів /IV стор./, портретів /29 шт./, картин, археологічних знахідок з України /494/, історичних речей /472/ та монет /9000/.

Опис колекцій див. у виданнях:

В.М.Петроль. "Указатель Церковно-Исторического Музея при Киевской Духовной Академии". Київ, 1897, стор. 233-291.

"Сборник снимков съ предметовъ древности, находящихся в г.Киѣвѣ въ частныхъ рукахъ". Вып. I-III. К. 1890, вып. II-IV. К., 1891, вып. V-VI. К., 1891. Видання зроблене власним коштом Леопардова.

Леопардовъ В.А. "Коллекція древнихъ предметовъ и монетъ". Київ, 1895.

Колекція поступила до Церковно-Археологічного Музею К.Д.А. в 1894-1895 роках з оцінкою в 42.745 карб.50 коп. сребром.

Колекція ціля як збірка випадкових знахідок Києва та України, а особливо хрестів-енкаліпснів та образків X-XII стор.

М.П. Ч е р н е в - аматор колекціонер. Колекція розпочата збиранням з осені 1898 року. Зміст її - старовинності княжого періоду Київської землі; зокрема - образки, хрестинки, привіски та перстні. Добір зразків виключний щодо своєї

наукової вартості. Нумізматична збірка - російські монети - розпочата збиранням року 1885. Збірка описана:

1. Н.Балашевскій. "Собрание Н.П.Чернева въ Києвѣ". АЛОР, 1899, стор.84.
2. "Некрологъ Н.П.Чернева". АЛОР, 1899, стор.138, Н.П./стравъ/, и Н.В./тляшевскій/.

§20. Уваровський період в археології колиш.Росії.

В середині XIX ст. археологія кол.Росії досягла такого розквіту, якого не мала

жодна країна в світі і якого, тим більше, не може бути в СРСР. Причиною такого розквіту було персонально замишування до археології з боку царя Миколи I-го та його наступників Олександра II-го та III-го. Воно примушувало бути археологами усіх найсильніших вельмож держави. Тому вчені мали підтримку в своїх студіях і користувалися з прекрасних видавничих можливостей, яких після царювання Олександра III-го вже ніколи не було. Праці ці були вартостними також і щодо змісту: від них вимагалася лише досконала фіксація спостережених фактів і публікація їх найдосконалішими поліграфічними засобами. Такі видання як "Древности Босфора Киммерійскаго!", "Древности Геродотовой Сибіри", "Отчеты Императорской Археологической Комиссіи", "Древности государства Россійскаго", "Киѣво-Софійскій Соборъ", "Археология Казахстана" та інші є неперевершеними діє з боку технічної репродукції археологічних пам'яток.

Керівництво археологічними дослідженнями в Росії на той час здійснювали дві установи: I/ "Императорская Археологическая Комиссія", що була відділом при міністерстві імператорського двору та 2/ "Русское Археологическо-нумизматическое Общество", засноване при Російській Академії Наук 15 травня 1848 року.

Обидві ці установи, що на чолі їх стояли родовиті кар'єристи або чужинці, цікавилися лише пам'ятками високого антикварного значення: класичними, орієнтальними та західно-європейськими. Вони розпорядили великими коштами, провадили розкопи могил, що мали в собі золото, але не уявляли важливості археологічних знахідок для народньої

історії.

От як характеризує стан російської археології того часу видатний російський археолог І. Забелін словами гр. Уварова: "Російська археологія дійсно ще не склалася в гармонійну точну науку, не має справжньої наукової форми, але треба признатися, що причина цього полягає не в недостатці матеріалу, як дехто думає, а в чомусь зовсім іншому - в якійсь відвічній байдужості до вітчизняної старовини. Не лише ми, але й наші предки не вміли цінувати важливості рідних пам'яток і, цілком не усвідомлюючи, огидно, з повною байдужістю ремонтували або відновлюючи старовинні будівлі, не розуміли, що кожного разу вони тим самим бирвали сторінку з народнього літопису. Така байдужість і досі ще часто виявляється в російському житті й шкодить, на жаль, не лише археології".

Познаючи наявність байдужого ставлення в Росії до вітчизняної старовини, О.С. Уваров проте заперечує, що таке ставлення є властивим народові. Він каже: "Величким і знаменитим пам'ятником особливої любові та пошани до своєї історії залишила нам стародавність в літопису "Поѣсть временныхъ дѣтъ", яку продовжувано і поповнювано новими роками впродовж шости сторіч. Почато цю "Поѣсть" з половини XI стор. і тоді вже з перших часів нашої історії, вона відразу визначила нас, як народ такий само культурний, як і європейці, бо збереження пам'ятки про минуле, любов до власної історії є першою ознакою культурності народу. Якби не маючи нічого іншого, ми мали б саме лише наш літопис, як доказ нашої здібності до європейського розвитку, то і цього було б досить. У цьому пам'ятникові виявлене все, чим нам треба було стати неминуче, наперекір всім історичним напастям та лихоліттю. Колись пам'ятками минулого опікувалися схиляючи їх з таким замилюванням, з таким пієтизмом, можна навіть мовити, побожністю, про яке нам сучасникам годі мати навіть яку-будь уяву."

Це в повній справедливості твердження найвидатніших російських археологів О. Уварова та І. Забеліна

мусить бути значно виправлене. Літопис - "Поѣсть временныхъ дѣтъ" і навіть його володимиро-суздальське продовження є пам'яткою культури саме Київської Русі-України /Ярославів-Мономахівців/ і ні в якому разі не є показником булої культури Московщини. Отже оцінка поважних вчених безперечно стосується лише культури України - Київської Русі. Чому ж так сталося, що народ, який поважав себе в минулому і мав чим бути гордим, почав зневажати своє минуле, свою культуру? Відповімо на це знову словами О.С. Уварова:

"Причина цього - наше дитяче, через край захоплення усім чужинецьким-європейським, дитяча побожність перед створеним самими нами ідеальним образом європейця, якого в дійсності не існує. На цій кривині ми загубили свого баского коня, а кінь, відповідно до уяв прадідів, символічно визначав честь, гідність людини, себто в історичному розумінні може визначати самостійність, самобутність або своєрідність народньої свідомості".

На думку І. Забеліна "наша національна культура, яку ми повинні були залишити позад себе, вся від верха до низу складалася з культури селянської, селянської з усіма її гідностями й щирістю і з усіма наслідками сільської темноти..."

"Ми захопилися панською світською поверховістю і скоро не лише забули про свою спадщину, але почали нею гордувати, як сільським лахміттям, тепер вже непридатним, в якому вже соромно вийти в люди, до освіченого товариства". "Так, принаймні, - пише далі Забелін, - казали нам наші нові вчителі, наші просвітителі", а ми, як слухняні старані учні вірили їм на слово і засвоїли той погляд".

Цей на диво вірний погляд на сутність нашої культури, як на той час, був цілком незнаний в Московщині і відкривав нові перспективи для правдивого дослідження національної культури.

І.С. Забелін далі розкриває думки графа Уварова: "Народність, що зуміла ще 800 років тому скласти собі на своїй мові, власною ініціативою, хоч би і наслідуючи інших, свій власний літопис /це Україна. П.К./, така народність не може існувати без творчої своєрідної сили, яка, крім того, дуже виразно виявилась в створенні для себе власної слові"

місної держави, себто народньої державної єдності, яка твориться не легко... Кожна історична нація, що покликана сутнісною подією посідати в історії своє місце, при усіх своїх недоліках, завжди має яку небудь незмінну, не тимчасового порядку гідність, яку і вводить її в коло світового історичного чину і, звичайно, знов її заслужено". І далі: "Ми згадуємо про таку саме гідність, яка не залежить від випадковостей в положенні нації /що можуть бути і могутніми і слабкими/, ми думаємо про національну душу, якщо можна так висловитись про склад і властивості народнього світогляду і свідомості, про духовну сутність народу, яка не зникає на закрутах долі".

"Гідність народу, себто великі й дрібні риси його своєрідності - ця гідність завжди бринить в історії його і розкрити, й виявити її буває не зовсім легко. Вона захищена в усіх пам'ятках цієї історії, в усіх пам'ятках прожитого народнього життя, словесних, письмових, речових, навіть в самих дрібних і дрібнєсеняких пам'ятках, які в цьому випадкові стають іноді дуже великими свідками народнього генія і народньої творчості".

"Перемогти в суспільстві, - продовжує Забелін, - байдуже до своєї старовини... упередженість в нікчемності її змісту - от в чому вбачав гр. Уваров безпосередню мету своєї наукової діяльності".

Граф О.С. Уваров вважав, що найпевніший шлях до пізнання своєї культури це розкриття наукових засідань для підвищення мас, притягнення до співробітництва усіх, хто потягнеться до археології, і зокрема спеціалістів різних фахів та властотамів археологічних з'їздів. Вони мулять бути збудованими замірування до місцевої обласної старовини, що особливо важливо й дороге, як ґрунт до майбутнього глибокого різнобічного археологічного знання.

"Наслідки цих з'їздів неможливо, - каже гр. О. Уваров, - міряти і обраховувати семими лише великої ваги книгами, що повинні з'явитись як відчити про наукову роботу з'їздів.

Головні наслідки лежать, звичайно, в поширенні всезагальної уваги й чуття до рідної історії і старовини".

Граф Уваров був проникливий: з'їзди вихопали багато видатних археологів-краснезців з людей, що ніколи в своєму житті доти не гадали бути археологами.

Старому розумінню археології граф О.С. Уваров протиставив нове. "Археологічне знання зі своїми різноманітними підділами є наукою, що охоплює весь побут народу".

"Кожна пам'ятка, якою б незначною вона не була, є продуктом дуже складних знань і тому, щоб її всебічно вивчити, пояснити, потрібні дуже складні дослідження при допомозі різних наук, крім археології у властивому розумінні. Скільки археологічних питань розв'язано при допомозі зоології, хемії, ботаніки тощо".

У залежності від цього принципового наставлення до пам'яток старовини сталася зміна погляду і на саму пам'ятку старовини. "Кожна пам'ятка, що колись була незрозумілим курйозом або фрагментом, тепер насичується думков, стає словом ясним і зрозумілим. Вона вимагає до себе уваги і належного переховання".

Для цього граф Уваров року 1872 заснує Московський Історичний Музей, заідеями якого визначає: "представити в речових пам'ятках і зображеннях не тільки, а духовний образ російської держави і російського народу у всьому складі різнородних племен у всі великі моменти їх життя, у всій їх різноманітності, напрямках історії й побуту від найдавніших часів, щоб тим самим сприяти пробудженню в народі й суспільстві російського самопізнання і російської самосвідомості".

Звідки така своєрідність думок О.С. Уварова; думок, що йшли в розрив з усіма традиційними спрямованими московського духу, культури та урядової й неурядової ментальності того часу?

Відповідь на це ми знаємо з особи гр. О.С. Уварова.

Граф Олександр Сергійович Уваров, плук останнього гетьмана України Разумовського та нападком кавказьких

гірських князів був рихований під впливом слів "янофільських і народницьких ідей, центром яких була Україна /Харків-Київ/. Археологічне захоплення у нього з "явилося під впливом Одеського центру класичної археології, дослідження Криму та Ольбії, де він персонально прогави розкопи.

Ці його інтереси оформилися вже після того, як на Україні ще з початку XIX стор. /1825 р./ виріс громадський рух в галузі креснаводства, що наповнив високим патріотичним змістом археологічні студії.

Граф Уваров О.С. був добре обізнаний з розвитком європейської археології, він був першорядним знавцем класики, християнської археології та передісторії. Все це дало йому ту широчинь, якої не мала доти московська наука і ту політичну ясність, яка не повторяє ні поверхового європейізму "західників", ані вузькості слог"янофільства, ані московського чванства реакційних епігонів його прогресивних думок.

У своїй діяльності граф О.С.Уваров знайшов зірного друга і продовжувача його ідей в особі своєї дружини Параскеви Сергійівни Уварової, яка все своє життя присвятила реалізації його задумів.

Крім сотень статей і монографій графів О.С. та П.С. Уварових, в наслідок їх діяльності археологія має виконаними:

- 1/ 15 археологічних з'їздів з оглошенням праць їх у вигляді коштовних фоліантів; сім з цих з'їздів присвячені Україні.
- 2/ Десятки важливих археологічних експедицій з розкопками, перегаденими на персональні кошти графів Уварових.
- 3/ Утворення Московського Археологічного Товариства, що було засновано 1863 року. /Діяло до р.1917/.
- 4/ Видання "Древности" Московського Археологічного Товариства - історико-археологічного часопису, де містилися наукові розробки членів товариства.
- 5/ Видання "Матеріали по археології Кавказу" - Із чудово ілюстрованих фоліантів про наслідки наукових досліджень.

6/ Музей археологічний в с.Поріччя /під Москвою/ з прекрасно надрукованим каталогом до нього.

7/ Московський Історичний Музей - найбільший музей народніх культур народів кол.Росії.

8/ Антропологічна виставка в Москві /1878-1879 рр./ та 2 фоліанти її опису з археологічними матеріалами по Україні. Організатором виставки, як і редактором видання був проф.Д.Анучин. /М.Міллер/.

9/ Московський Археологічний Інститут від 1907 р., в якому кафедрі первісної археології обняв В.Городцов. З цього Інституту вийшла ціла "московська" або "Городцовська" школа археологів - А.Арциховський, Б.Жуков, А.Брюсов, С.Кисіліз, П.Риков, В.Гельмстен та інші. /М.Міллер/.

Імена графів О.С. та П.С.Уварових є заолуженими іменами і в розвиткові української археології.

І. З а б е л і н . Відомий російський археолог І.Забелін, наїхджаючи з Москви на Україну, розкопував протягом 10 років /1852-1862/ славнозвісні скитські могили на Україні, як от "Чортотлицьку" /1862-1863/, групу "Геремесівських" могила /1859/, "Товсту" могилу /1860 р./, "Гостру" могилу /1861р./, "Краснокуцьку", "Слоногу близницю", "Томанівську плитницю", "Кам"яну могилу /1861-62/, "Довгу" могилу з групи "Сиротиних" /1867р./ та "Цимбалку" /1867-1868/. Ці розкопи дали величезну кількість унікальних золотих та срібних речей "скитської культури", що цілком належить до української археології. В наслідок розкопів І.Забеліна з "явилися "Древности Геродотовой Скифли". т.І СПб.1866 та т.ІІ - СПб,1872, з текстом того ж І.Забеліна. /М.Міллер/.

921. Україномовні студії чужоземних мистців-малярів.

В той же час, коли Т.Г.Шевченко та Л.Жемчужников, що видавали "Живописну Україну" - серію альбомів з зображеннями побуту, подій з історії та історичних місць України, до такої ж роботи загоралися три чужих маляри: москаль С.Кунавін, француз Де-ля-Фліз та поляк Наполеон Орда.

С.К у н а в і н. Жив у Полтаві. Виконав прекрасні панорами цього міста, що частково були видруквані серією кольор. розпис стіжок великого формату і високої художньої вартости. До замальовок, однак, він ставився, як дилетант, без яких-будь глибших наукових інтересів.

Йому, здається, належать малюнки панських садиб на Новгородсіверщині з перших років XIX стор., зокрема с.Очапи, маєток Будієнихів Новгородсіверського повіту. /Ол.Оглоблін/.

Д е - л я - Ф л і з - француз, військовий лікар, учасник походу 1812 року. Маляр-етнограф, працював на Київщині в 40-х та 50-х роках минулого століття, замальовуючи архітектурні пам'ятки українського села, народних ношу, звичаї та типи населення в повітах Васильківському, Радомисльському, Канізькому, Черкаському та Чигиринському на Київщині. Хоч Де-ля-Фліз не є мистцем, але все ж його замальовки мають велике документальне значення. Де-ля-Фліз риготував до друку три великі альбоми акварелів, на жаль, досі не виданих, що переходувалися в музеях м.Києва.

Де-ля-Фліз був одружений з однією з Міклашевських. Автор цікавих спогадів, що описують побут поміщиків Новгородсіверщини 1812-1814 років. /Ол.Оглоблін./

Н а п о л е о н О р д а . /1817-1883/. Композитор, письменник та маляр, що в 30-х - 50-х роках XIX стор. провадив замальовки акварелю та пастелю з архітектури панських садиб на Прагоберезній Україні та Литві. Малюнки виконані високо-художньо, а з археологічного боку добре. Більшість замків, що їх замальовував Наполеон Орда, вже не існують, тому його замальовки мають велике історичне значення. Всіх його малюнків відомо понад сотню. Вони видані серіями в кольорових репродукціях.

§ 22. Третій Археологічний З'їзд. /Київ/.

Третій Археологічний Всеросійський З'їзд, що відбувся в м.Києві 2-22/VIII-1874 року, мав велике значення в піднесенні наукового інтересу в двох, переважно, галузях знання: доісторичної археології та слов'янсько-візантійських старовинностей.

Діяльність з'їзду виявилась у праці т.зв. "Підготовчих комітетів" до з'їзду /Москва, Київ/ та пленарної, комісійної й експедиційної праці самого з'їзду. При з'їзді було влаштовано археологічну виставку /в м.Києві/. Праці з'їзду вміщено у виданні: Труды 3-го Археологического З'їзду т.т. I та II з атласом до них.

На археологічній виставці з'їзду були представлені такі збірки:

- 1/ Десятинної церкви;
- 2/ Проф.Ф.Терновського - візантійські старовинності;
- 3/ Я.Володимирського - археологічні знахідки в Києві та на Україні;
- 4/ І.Фундуклея - т е ж ;
- 5/ Єп.Порфирія Успенського . Ікона IV - VIII стор. ;
- 6/ Г.Кіріякова - археологічні знахідки Києва;
- 7/ Т.Кібальчича - т е ж ;
- 8/ Музею Київської Духовної Академії;
- 9/ Проф.В.Антоновича;
- 10/ Київського Університету;
- 11/ Волинського статистичного комітету;
- 12/ Московського Археологічного Товариства /знахідки з України;
- 13/ Гр.О.Уварова - знахідки з України;
- 14/ п.Шетинського - археологія України;
- 15/ Гр.Браницького - т е ж ;
- 16/ Лубенської гімназії /п.п.Скаржинської та Камінського/;
- 17/ Проф.Д.Самоковасова - з розкопів в землі сіверян;
- 18/ Одеського Товариства Історії та Старовинностей /клясика/ ;
- 19/ п.Мартинової - старовинності з Донщини /Сл.Голода-Івка Мійської округи/.

- 20/ п. Юзефовича М. - випадкові знахідки з України;
- 21/ п. Івановського - речі з могил Надладожжя;
- 22/ Києво-Печерської Лаври - рукописи XII-XIII стор.;
- 23/ п. Хлудова - т е ж .

Для Київського Археологічного З'їзду є характерним те, що він широко охопив місцеве громадянство. Серед членів З'їзду, які взяли участь в його роботі, було 86 професорів і археологів м. Києва та 35 з інших міст і сел України.

Честь такого блискучого переведення з'їзду належить основоположникові української археологічної школи проф. В. Б. Антоновичу, що має допомогу професорів Іванішова М., Петрова М., Терновського Ф. та Юзефовича М.

Видання праць 3-го Археологічного З'їзду було здійснено Редакційним Комітетом в складі професорів: Модестова /голова/, Петрова М. /секретар/, Терновського Ф., Антоновича В., Воронцова А. та Житецького П.

Третій Археологічний З'їзд був святом української археології як науки в повному сучасному розумінні цього слова. Вона здобула загально-світове визнання і збагатила науку видатними історичними документами з минулого України.

Проф. С а м о к в а с о в Дмитро Якович народився року 1843-гр. Походить зі старовинної дворянської родини Чернігівщини. Року 1868 закінчив юридичний факультет університету в Петербурзі. Року 1873-го після захисту дисертації "Древніе города Россіи" призначений на професора Варшавського Університету по кафедрі російського права. Року 1877 по захисті дисертації "Исторія русскаго права" /т. I-II/ призначений на ординарного професора того ж таки університету. З року 1892 - директор Московського Архіву Міністерства Істиції. З року 1894 також проф. Московського Університету.

Обидві дисертації Самоквасова Д. Я. були цінними зведеннями літературних джерел, які автор весь час корегував і доповнював археологічними даними. З року 1872-го Д. Я. захоплюється археологією. На власні кошти провадить архе-

ологічні розкопи на Україні, Кавказі, Басарабії та в Польщі. І, що головне робить це за задалегідь продуманим планом, ставлячи на меті розв'язання певної історичної проблеми.

Найважливіші праці Д. Самоквасова по археології України:

- 1/ "Северские курганы". Труды 3-го Арх. Съезда въ Киевѣ в 1874 г.
- 2/ "Северские курганы и ихъ значеніе для исторіи". Труды IX Археол. Съезда в Вильнѣ в 1893 г., т. II. 1897 г.
- 3/ "Северянская земля по городищамъ и курганамъ Могильныхъ древности Черниговщинѣ", Москва, 1917 г.
- 4/ "Раскопки северянскихъ кургановъ въ Черниговѣ". М. 1916.
- 5/ "Могильные древности Александровскаго уѣзда Екатериносл. губ.". Труды VI Арх. Съезда въ Одессѣ в 1884 г. Од. т. I, 1886 г. /М. Міл. /.

§ 23. Одеське Наукове Товариство "Импера - торское Одесское Общество Истории и Древностей".

Товариство було засновано 23 квітня 1839 року як громадська організація для дослідження історії та старовини північного Надчорномор'я. З 1-го січня 1840 р. йому надана була річна урядова субси-

дія у 5000 крб. та дозвіл на розкопи по цілій Україні. Товариство мало бібліотеку, що створена була з дарунків членів Т-ва та свій власний музей. Обидва ці заклади з 9/V 1858 р. були об'єднані з Одеським Міським Музеєм, що його у свій час утворив гурток Бларамберга.

Від початку своєї діяльності Товариство спрямувало її на вивчення класичної старовини та інтерпретацію античних джерел, що стосуються України, на історію генуезьких, татарських та турецьких осад на Україні. Дуже важливі матеріали Одеське Товариство виявил та видало з історії Запоріжжя.

Історію Товариства можна поділити на два періоди: з 1840 - 1893 р. - час переважно класичних, лінгвістичних та архівних студій та з 1894 - 1914 р. - час блискучих археологічних досліджень під проводом проф. фон-Штерна Е. Р.

За весь час свого існування під ім'ям "Императорское Одесское Общество Исторіи и Древностей" Товариство випустило 33 томи "Записок", заповнених дорогоцінними матеріалами з археології, історії та етнографії України, а також року 1882 підготувало й перевело VI-й Археологічний З'їзд в Одесі.

З членів Товариства виїшла книга заслужених перед Україною вчених зі світогим ім'ям, наприклад, Брун К., Бурачков Б., Мурашкевич Ол., Юргевич, Скальковський О. /історич. Запоріжжя/, Палловський Ол., Кондаков Н., фон-Штерн Е., Бертъ де-Лягард та Ренніков М.

Товариству були підпорядковані музеї міст: Керчі, Херсонасу, Теодосії, Акермана.

Важко перелічити реставрацій багатьох пам'яток Криму і Акермана. Згити за діяльність Товариства та за поповнення його Музею уміщені при кожній книжці "Записок".

Є систематичний показник до 32-х томів "Записок" Він дуже полегшує працю з цим виключного значення кодексом матеріалів з археології та історії України.

§ 24. Шостий Археологічний З'їзд. /Одеса/.

Шостий Археологічний Всеросійський З'їзд відбувся року 1882-го в Одесі. З'їзд був присвячений

перетяганню гнучення князичної старовини півдня і України. Праці З'їзду зафіксовані в "Видетени" З'їзду, що виходило у час засідань та в "Трудах" З'їзду, яких видруковано 4 томи.

З найкращих наукових дослідів треба відзначити:

1. Кондаков Н. "Архитектура византийских храмовъ Константинополя". Студія дуже важлива для розуміння нашого будівництва княжої Русі.

2. Вобриєвський А. "Курганы и случайныя находки у мзотечка Сибіри Кіевскої губернії".

3. Проф. Зварницький Д. "Побѣды по запорожскимъ сѣчамъ".

4. Скальковскій А. "Порядокъ и число запорожскихъ сѣчей".

5. Мельникъ К. "Археологическая экскурсія по Херсонской и Подольской губ."

6. Антоновичъ В. "Раскопки въ Подольской губ. и южнѣ города Елисаветграда".

7. Ястребовъ "Археологическія раскопки въ Елисаветградскомъ уездѣ Херсонской губерніи".

8. Зварницький Д. "Одесса въ народной поэзіи".

9. Самойласовъ Д. "Раскопки въ Александровскомъ уездѣ Екатеринославской губ."

Книжка рефератів присвячена була історії календаря та мови в давніх Надпонтійських грецьких колоніях.

Видатні публікації матеріалів З'їзду не й досі не дочекалися на своє цільне опрацювання, напр., рельєф с. Бумі над Дністром.

§ 25. Проф. фон-Штерна. /1859-1924/.

Найбільшого розвитку досягла археологічні студії в Одесі за час керування Товариством

проф. фон-Штерна. Ернест Романович фон-Штерн, німець з походження народився року 1859 в містечку Зайгергоф у Лівонії. Середню й вищу освіту здобув у Дорпаті, Лейпцигу та в російському Філологічному Інституті в Петербурзі /1880р./ - Професор Російського Університету /1884-1910/, професор і ректор Університету в Галле /Німеччина/ з року 1910 до 1924-го.

Роки 1883-1893 - період князично-лінгвістичних студій фон-Штерна. Від року 1893-го - напружена археологічна діяльність в Одеському Товаристві Історії та Старовинностей та по організації археологічного музею в Одесі, на археологічних з'їздах в Росії та в Західній Європі.

Основні його праці, що мають величезне значення для України:

1/ Інтерпретація давніх грецьких написів Надпонтисмор'я /"Записки Одесского Общества Исторіи и Древностей" т.т. XVI-XX, XXI-XXVII. Фон-Штерн старанно впроваджує метод вивчення фальшованих написів.

2/ Йому належить честь встановлення факту засвоєння найдавніших факторій на Україні мідетійцями, зв'язку України VII та VII стор. до н. ери з Мідетом, Навкратисом, Самосом, Клазіменом, Єгиптом, Коринтом. Він відкрив найдавнішу грецьку оселю на острові "Березань" і виявив розкопани культуру її та міста Тірася.

3/ Він виявив місцеві Надчорноморські зразки грецької кераміки; присвятив цьому дві роботи: "Античная глазированная керамика Юга России /"Записки" т. XXII та " Къ вопросу объ эллинистической керамике / "Записки", т. XXVIII /.

4/ Дослідив генуезьку та татарську кераміку XIV - XVII стор. Цьому присвятив працю: "Феодосия и ее керамика".

5/ Важливими є й такі його праці: " О воздействии античной культуры на народы Южной России ввѣ района оседлых греческихъ колоній" та "О происхождении готского стиля ввѣдній ввевирвано искусство". В останній документально довів, що мироби т. зв. готського стилю вийшли з майстерень Надчорномор'я.

6/ Відкрив селище трипільської культури в с. Петренях /Басарабія/ і дав блискучу розробку " Дисторическая греческая культура на Югѣ России" в якій довів, що ця культура не є відбитком міденської культури, а, навпаки, є переміденськом і лягла в основу грецької культури.

7/ Виявив багато підробок класичних старовинностей і, зокрема, розкрив підробку корони скитського царя Сайтаферва.

Повний реєстр його праць уміщений в ювілейному збірнику на честь його, що виданий був "Одесскимъ Обществомъ Исторіи и Древностей".

На честь фон-Штерна видруковано було два наукових збірники.

Українська археологія високо цінує заслуги друга української науки, проф. фон-Штерна і його внески в дослідження археології України.

§ 26. Одинадцятий Археологічний З'їзд./Київ/.

Одинадцятий Археологічний Всеросійський З'їзд відбувся року 1899-го у Києві.

З'їзд був великим поштовхом до розвитку археологічних досліджень на Україні. Реалізація постанови про силикування з'їзду була доручена київському підготовчому комітетові, на чолі якого став проф. В. Б. Антонович. Несфіційно цю справу перебрала до своїх рук українська стара громада, яка надала йому, хоч і одягнутому в суто офіційну російську урядову форму, по суті, - характер святя української науки.. До з'їзду було переведено численні та дуже важливі розкопки, було видане справоздання та матеріали про роботу підготовчих комітетів і, нарешті " Труды XI-го Археологического Съезда" т. I-III. Як привітання до З'їзду Київський Університет видрукував спеціальне видання К. Кулаковського: "Карта европейской Сарматіи". При З'їзді була археологічна виставка, що стала основою українського національного музею в Києві.

З найголовніших дослідів, що оздобили роботу З'їзду, треба згадати:

1. Гамченко С. " Раскопки на Волни".
2. Хгсйка В. "Каменный вѣкъ среднего Придѣл'провья". Публікація славнозвісних розкопів палеолітичної стоянки в Києві і селища трипільської культури.
3. Археологічні карти губерній: Київської /В. Антонович/, Волинської /В. Антонович/ та Подільської /Ю. Січинський/.
4. Антонович В. " Раскопки въ землѣ дреянцѣ".
5. Мельникъ К. "Раскопки въ землѣ лучанѣ".
6. Бранденбургъ Н. "Выписки изъ журнала раскопокъ во скелетами въ скорченномъ положеніи".
7. Бранденбургъ Н. "Объ аборигенахъ Киевского Края". Обидві надруковані в "Трудахъ XI Арх. Съезда въ Києвѣ въ 1899 г. т. I. М. 1901 г. /М. Міл. /

З інших праць Бранденбурга для археології України, особливо бронзової доби та пізніх кочовиків, відомі такі:

- I/ "Какому племенномугутъ быть приписаны тѣ изъ явнческихъ могилъ Киевской губ., въ которыхъ ввѣстѣ съ покойниками погребены остовы убитыхъ лошадей". Труды X. Арх.

- Сьвіада в Тифаной в 1898 г. т. I. 1899г.
 2/ "Ракопши в области Войска Донского".
 О.Н.А.К. за 189г. Сиб. 1899г. "Ракопши в
 Славяно-сербскомъ уездѣ Екатеринослав. губ." О.Н.А.К.
 за 1892г. Сиб. 1894.
 3/ "Изъ поездки в Донскую область и Вахмут-
 ской уездъ". Записки Русск. Археол. Общ-ва Сиб.,
 1896. №1-2,
 4/ "Журналъ раскопокъ". Сиб. 1898 г. та
 5/ "Къ вопросу о каменныхъ бабахъ". Труды
 в Арх. сьвіада в Москвѣ в 1891 г. т. III. 1897. /М. Мил./

Визначеною постаттю тієї доби був
 Проф. Василь Григорович Ляскоронський.
 Пильний трудівник, що віддав багато сил на скликання
 археологічних з'їздів; був учень проф. В. Антоновича.
 В. Г. Ляскоронський історик, археолог, етнограф, нуміза-
 мат, незмінний секретар багатьох археологічних з'їз-
 дів. Народився року 1859-го в м. Золотоноші в родині
 вчителя, мати його була з роду Максимовичів. Археологіч-
 но зацікавлення з'явилось у нього в м. Лубнях під
 впливом О. Смаржинської та вчителя Ф. Каміньського, що то-
 ді досліджував першу на Україні палеолітичну стоянку в
 с. Томіах. В. Г. Ляскоронський закінчив Історико-Філоло-
 гічний факультет Київського Університету. /1885/.
 Року 1907 - приват-доцент Київського Університету та
 екстра-ординарний професор Ніженського Ліцею
 та Київських Вищих Жіночих Курсів. Року 1922-го профе-
 сор Київського Археологічного Інституту /нумізматика/
 та дійсний член багатьох комісій Української Академії
 Наук, а з 1924 року дійсний член і Голова Археологіч-
 ного Відділу Всеукраїнського Археологічного Комітету.
 З року 1924-го по день смерті /7-го січня 1928 р./ - за-
 відувач нумізматичного відділу Всеукраїнського Музейно-
 го Горілка. Член багатьох наукових товариств за кордо-
 ном.

3 року 1908 провадити археологічні екскавації на Пол-
 тавщині, давши рекордні показники. Наприклад, він оглянув до
 1000 км. надлілляприморських степів, визначивши 600 могил, 160
 найданів, 20 городищ; заніс на карту "Змієві вали" та окремі
 неолітичні стоянки.

Року 1924 провадив розвідку в Трипільї та Церковщині,
 року 1927 - розкопи Золотих Воріт у Києві.

Найголовніші його праці такі:

- "Городища, кургани і довгіне /змійове/ вали
 в області Дніпро-дніпровського Лівобережжя". Труды XIV Арх.
 Сьвіада. т. III.
 "Городища, кургани і довгіне /змійове/ вали в
 бассейнѣ р. Сули". Труды XI Арх. Сьвіада. 1899г. т. I.
 "Городища, кургани і довгіне /змійове/ вали по
 теченію рѣкъ Пела и Ворсклы". Труды XII Арх. Сьвіада. т. I
 "Къ вопросу о курганахъ-городищахъ на Кавказѣ".
 Труды XII Арх. Сьвіада.
 "Находки римскихъ монетъ в области среднего При-
 дніпровья". Труды XI Арх. Сьвіада т. I.
 "Римскіе монети, які знайдено на території м. Києва".
 "Український Музей" вип. I. 1927 р.
 "Змієві вали в преддѣлахъ Южной Россіи". Труды XII
 Арх. Сьвіада. ... 1897.
 "Исторія Переделааской земли до пол. XII стор."
 К. 1897 г.
 "Леонардо де-Волланъ и его историко-географическіе
 труды, относящ. къ исторіи Южной Россіи". Описание Украины.
 К. 1913 г.
 "Иностранные карты и атласы XVI и XVII стол., относящ.
 къ Южной Россіи".
 "Русские походы в степи в удельно-вѣцарое время".
 Ж. М. Н. П. 1907 г.
 "О местоположеніи древняго города Родни".
 Ж. М. Н. П. 1904 г.
 "Титмаро въ повѣдомленія про русскіе справи на по-
 чатку XI стор.". Давілейний збірник на пошлу М. Грушевсько-
 го. 1928 г.
 "Археологическія раскопки близъ города Лубень Пол-
 тавской губ. в урочищѣ Лысая Гора". "Шевская Старина".

1892 г. кн. XI.
"Къ вопросу о переяславскихъ торкахъ". Ж.М.Н.П.

1905.
"Судьба одной археологической находки у Киево-Десятинной церкви". Жур. Мин. Нар. Просв. 1913.
"Розкопи на території Софійського собору в Києві". Коротке повідомлення за археологічні дослідди 1925 року.

В.Г. Ляскоронський залишив по собі 55 друкованих праць з археології, історії, історичної географії і картографії України та 25 надрукованих, серед яких головнішою є велика монографія "Римская монета въ пределах Европейской Россіи, какъ историческій источникъ" та друга "Римська монета на терені України", що є неоцінним його внеском в археологію України.

§ 27. Український Національний Музей в Києві.

Перші заходи до влаштування постійного національного музею було зроблено у вигляді організації археологічної виставки в м. Києві року 1897-го

Вона мала на меті пропаганду археологічного знання на матеріалах приватних збірок. Були виставлені археологічні речі п.п. Терещенків, Хойновського, Розенберга, Кундеревича, Мазараки, Хвойки, Гезе, Ханенка, Тарновського, В. Антоновича та Імператорської Археологічної Комісії.

Показник виставки так висвітлює завдання її: "Київське Товариство Старовинностей і Мистецтв сподівається, що громадскість співчутливо поставиться до перших заходів тієї, безперечно корисної, справи, завданням якої є охорона пам'яток української старовини"

Був надрукований "Указатель виставки Киевского Общества Древностей и искусств". Київ, 1897.

Організаторами виставки були: Б.І. Ханенко, В.Б. Антонович та В.В. Хвойка.

"Кіевскій Художественно-Промышленный и Научный Музей имени государя-императора Николая II-го Александровича" Під такою незграбною назвою ми спостерегаємо другий етап в розвитку і реалізації ідеї національного українського музею в Києві.

Музей засновано "Кіевським Обществом Древностей и Искусствъ" "Общество" мало на меті пропаганду ідей культурного відродження краю, виховання місцевих художніх сил. Організатором його виступив Б.І. Ханенко.

Вперше ідея відкриття громадського музею в Києві виникла ще року 1888. Ініціаторами виступили п.п. Лашкевич, Лебединцеві П. та Ф., Лазаревський О., Терещенко М. та Ф., Бродський Л., П'ясецький, Антонович В. та Прахов О. Ідею підтримував генерал-губернатор Дрепеля. Уряд в і д х и л и в пропозицію ініціативної групи.

Вдруге спроба реалізації ідеї заснування громадського музею була оформлена у вигляді "Комітета по сбору пожертвъ на організацію музею" року 1894.

Ініціатором виступив ген.-губ. граф Ігнат'єв та віце-губернатор Федоров. Звання шефа взяв на себе брат царя вел. кн. Володимир Олександрович. В наслідок цього з'явилася можливість здійснити організацію музею. Цар Микола II-й дав своє ім'я музею/8.12.1903 р./ та 100.000 крб. Місто Київ віддало місце - садibu ч.29 на Олександрівській вул. Фодина мільйонера /з селян/ Миколи Артемовича Терещенка /родич Богдана Івановича Ханенка/ дала 108.000 крб.; були й інші, що заслуговують на пошану, донатори.

Роботу по будівництву музею провадив комітет в складі: Ханенка Б. (голова), Бродського Л.І. та Миколаєва В.М. Кандидатами до членів були: проф. Б.Б. Антонович, Кочубій, Ф.Г. Михайловський. Оформлення фасаду робив італієць Салі. Зусилля будівельного комітету закінчилися успіхом. Вже 1899 року з'явилася змога в першому поверсі медобудовного музею влаштувати археологічну виставку до XI-го Археологічного з'їзду в Києві, поруч такої ж яку в помещенні Університету влаштував В.Б. Антонович на основі збірок Археологічного Музею Київського Університету.

Виставка, в якій було показано наслідки блискучих відкриттів В.В.Хвойка /київський палеоліт, трипільська культура та інші/ викликала осянні а"Ізду.

30 грудня 1904 року будинок Музею був урочисто освячений і Музей відкритий.

До дня його відкриття подарунки Музею зробили: Б. та В.Хаменко - збірку старовинностей "Причорномор'я та Наддніпрянщини /розкопи В.Хвойка: трипільська культура, скити, слов'яни - 3000 прим. на суму 71.000 карб./

А.М., С.Ю. та В.М.Терешенки - палеоліт і слов'янські старовинності - 1900 прим., на суму 1900 карб.

С.С.Могильовцев - збірку слов'янської старовини Києва та Київщини /800 прим. на суму 1000 карб./

І.А.Ліницько - скити Полтавщини 115 прим. на суму 1000 карб. К.М.Сурін - збірка монет /1291 прим. на суму 500 карб./

Зложили до Музею і наслідки своїх багаторічних трудів В.В.Хвойка, М.Т.Вілянський, С.А.Мазараки, гр.О.Бобринський, К.В.Болсуновський, М.П.Черняв та інші; зробило дар Московське Археологічне Товариство, М.Захар"евич-Захар"євський та Зноско-Воровський.

Збірки було розподілено на такі відділи:

археологічний /кустос В.Хвойка; після його смерті В.Козловська/;

старий Київ та художньо-промисловий відділ /кустос - Микола Вілянський, а після нього Ф.Ерст/;

етиографічний та історико-побутовий відділ /кустос Данило Щербаківський/;

нумізматичний відділ /кустос К.В.Болсуновський, після нього проф.В.Данилевич/;

бібліотека - /бібліотекар В.К.Прокопович та Д.І.Дорошкін/.

За іменами офіційних організаторів і донаторів губляться імена справжніх ентузіастів творців українського національного Музею: М.Вілянського, Данила Щербаківського, В.Хвойка, В.Козловської, Ф.Л.Ерста та інших, хоч саме ім належить створення цього Музею.

Музей організував експедиції для систематичного поповнення своїх колекцій, зокрема археологічних. У цих експедиціях брали участь: М.Вілянський, В.М.Доманицький, Д.М.Щербаківський, В.В.Хвойка та П.П.Курінний.

Музей має свої видання:

"Дреаности Придніпров'я". В.І та В.Н.Хаменко. Відчити Музею за роки 1902-1915.

"Провідник по Музею" - В.В.Хвойка та В.Б.Козловської.

Року 1919 Музей був націоналізований радянським урядом та перетворений на схованку для збереження майна музейного значення з будинком буржуазії під назвою "Перший Державний Музей".

Року 1925 йому надано ім'я "Історичний Музей ім. Тараса Шевченка".

Року 1927, 2-го квітня постановою Наркомосвіти України Музей було перетворено у "Всеукраїнський Історичний Музей імені Тараса Шевченка", відповідно до настільки ж домагань Української Академії Наук.

Року 1933-го у зв'язку з репресуванням усіх старших наукових робітників Музею /боротьба з націоналізмом/, Всеукраїнський Історичний Музей ім.Т.Шевченка був скасований, а його будинок передано Музею Народного Інституту, де був утворений з Етнографічного відділу Музею.

Року 1936-го Музей було відроджено знову на території Києво-Печерської Лаври у вигляді Центрального Історичного Музею УРСР.

З року 1938-го Музей відновив науково-дослідчу роботу та експедиції. Було передано такі експедиції:

Розкопи селища трипільської культури в Києві /садиби Зіваля й Батрова та садиба Свєтославського/, Керівник - П.П.Курінний /1938-1939р./

Стратиграфічні дослідження гори Києлівки /В.Козловська/.

Археологічні розкопи в с.Коломийщині /Т. Пасек/.

Розвідки й розкопи коло с.Волоцького на Запоріжжі /П.П.Курінний, - 1940 р./.

З типових представників цієї доби слід відзначити:

Академік Микола Тодотович Біляшівський /1867-1926 народився в м.Умані. Археолог, антрополог, етнограф. Заслужений організатор і директор Українського Національного Музею з дня його заснування до 1925-го року. Редактор часопису "Археологическая летопись Южной России", /1899-1904/. Автор розкопок на Князій Горі біля Канада, Зарубського монастиря /Каніжчина/ та слов'янських селищ і могил на Волині. Він перший на Україні почав дослідження донних стоянок, переїздив велику експедицію з метою вивчення донних станцій на річці Західному Бугу та відкрив і дослідив селища трипільської культури в с.Борисівці на Київщині. За видатні заслуги в українській археології був обраний на дійсного члена Всеукраїнського Археологічного Комітету та на академіка в Катедрі Археології Української Академії Наук.

В час першої світової війни М.Т.Біляшівський був за комісара по охороні пам'яток культури в Галичині та Буковині.

Всі знахідки М.Біляшівського переходять у збірках Київського та Львівського національних музеїв.

М.Біляшівський почав інтересуватися археологією під впливом проф.М.Петрова.

Найголовніші праці його:

"Могильникъ въ урочищѣ Острога близъ города Заславля Вильнискій губ." /"Кіевская Старина"/, 1888 г.

"Слѣды первобытнаго человека на берегахъ рѣки Днѣпра южнѣ Києва". Труды VII Арх.Съѣзда въ Москвѣ".

"Княжа Гора", /"Кіевская Старина"/ 1890.

"Очередныя задачи археологій Юга Россіи". Арх.Лѣт. 1900

"Раскопки на мѣстѣ неолитическаго поселенія съ керамикою домикенскаго типа". Арх.Лѣт.описъ". 1900. т. II.

"Борисівське городище". /"Збірник Трипільська Культура", 1928, т. I.

"Дослідки на городищі біля с.Борисівки". /"Коротке звітлення ВУАН'у", 1925.

Данило Михайлович ШЕРБАКІВСЬКИЙ /1877-1927/. Народився в с.Шпичинцях на Київщині в родині священника. Закінчив гімназію та університет у Києві. Від року 1901 переводить археологічні та етнографічні експедиції по цілій Україні, збираючи матеріали з народного мистецтва, фотографуючи пам'ятки архітектури та виявляючи археологічні об'єкти. Він відвідав численні місцевості Київщини, Волині, Поділля, Чернігівщини, Полтавщини, Херсонщини, Запоріжжя, Галичини та Буковини, зібрав до 30.000 речей, які передав до Українського Національного Музею в Києві. Прихильник ідеї, що дослідження української археології та етнографії треба провадити шляхом якнайбільшого втягнення українського селянства та інтелігенції до наукових організацій громадського характеру, Д.М.Шербаківський сам працює над утворенням таких установ. Він брав участь в організації Кабінету Антропології та Етнології ім.Вовка, був фундатором Етнографічного Товариства в Києві, був членом Київського та Львівського Наукових Товариств, фундатором Київського Архітектурного Інституту, Української Академії Мистецтва, Київського Художнього Інституту, Українського Археологічного Інституту, Катедри Мистецтвознавства в Києві та заступником президента Українського Археологічного Комітету при Академії Наук.

Головні праці Д.М.Шербаківського:

"Козак Мамай", "Суєта суєт", "Символіка з українському мистецтві", "Українські дерева"яні церкви", "Виноградна лоза", "Сторінка з української демонології", "Реліквії старого київського самоврядування", "Український портрет до кінця XVIII стор.", розкішне видання "Українське Мистецтво" т. II та "Раскопки на пограничьи Киевской и Херсонской губерній".

6-го червня 1927 року Д.М.Шербаківський трагічно загинув.

Вікентій Вичеславович Хвояка народився р.1850 в селі Семані на річці Ельбі в Чехах. З року 1876 оселився в Києві. Рок 1893-го з нагоди археологічних знахідок на Ки-

придлівській вул. в м. Києві зав'язує ближчі відносини з проф. В. Антоновичем і Хв. Вовком та присвячує себе виключно археологічним дослідженням. В короткий час робить світового значення відкриття з археології Києва та України і досягає через свої роботи світової слави. Він своєю галактикою дослідкою роботою вписав найважливіші сторінки минулого нашого краю. Майже всі роботи й придбання речей В. Хвойка провадив на своїй особистій невеличкій кошти. Все життя своє він присвятив утворенню Археологічного Відділу Українського Національного Музею.

Його відкриття:

Києво-Кирилівська палеолітична стоянка, трипільська культура /культура землянск А та В /, поховання скорчених кістяків, скитські городища /Пастирське, Матронівське/, славновісні некрополі /Зарубинці - дятен, Черняхів - поля поховань ентів/, слов'янські могильники й городища в Білгороді, Кононці, Вітачові та Броварках і, нарешті, розкопи в самому Києві /садиба Петровського та рештки палацу князів Володимира та Ольги біля Десятинної церкви/.

Його величезна збірка є в складі Українського Національного Музею і свідчить про те, з яким захопленням він служив українській науці.

З найголовніших його праць відзначимо:

- "Каменний вік середнього Придніпров'я". "Труди XI Арх. Съезда", т. I.
- "Раскопки 1901 года в области трипольской культуры" Зап. Имп. Арх. Об. т. V. вып. 2.
- "Раскопки площадок в селѣ Крутобородинахъ Подольской губернии". "Древности Моск. Арх. Об.-ва" т. XXI, в. 2.
- "Поля погребеній в среднемъ Приднѣпров'и". "Зап. Имп. Арх. Об." т. 7.
- "Къ вопросу о славянахъ". "Кіевская Старина", 1902.
- "Городища середнього Приднѣпров'я". "Труди XII Арх. Съезда", т. I.
- "Начало земледѣлія и бронзовій вѣкъ в среднемъ Приднѣпров'и". "Труди XII арх. Съезда", т. I.
- "Обрядъ погребенія съ сожженіемъ и его древность". Кіевъ, 1906.

"Древшіе обитатели среднего Приднѣпров'я и ихъ культура въ доисторическіе времена". Кіевъ, 1913.

Багато досліджень В. В. Хвойка залишилися в рукописах не надрукованими.

В складі Українського Національного Музею в Києві треба відзначити ще такі збірки:

I. Колекція Б. І. та В. М. Ханенків.

Велика чудова збірка знахідок з Наддніпрянщини і Надчорномор'я, високі зразки народнього мистецтва та картинна галерея західного й східного мистецтва. Збірка почата збиранням на початку 90-х років XIX стор. До XI-го Арх. З'їзду розпочате розкішне видання збірки під назвою "Древности Приднѣпров'я. Собрание Б. И. и В. М. Ханенка", вып. I-й "Каменный и бронзовій вѣкъ". Кіевъ, 1899, вып. 2-й "Эпоха, предшествовавшая великому переселенію народовъ", 1899, ч. I, вып. 3-й - т е ж, Кіевъ, 1900 р., ч. II, вып. 4-й "Эпоха великаго переселенія народовъ", Кіевъ, 1901 р., вып. 5-й "Эпоха славянская". VI-XI стол., Кіевъ, 1902, вып. 6-й /доплатковий/ - всі доби. Кіев, 1904.

Крім того, вийшло два випуски видання "Кресты и образки" цієї ж збірки.

Збірка західно-європейського мистецтва теж має свої видання.

В особі Б. І. Ханенка ми шануємо високочульного мистецтвона, одного з основоположників українського археологічного музейництва в найкращому розумінні цього слова.

Його життєпис див. "Имп. Моск. Арх. Об.-во" т. II-й Москва, 1905, стор. 37.

2. Збірка гр. Олексія Олександровича Бобринського, одного з найвидатніших археологів України й Росії. Народився року 1832. Член Державної Ради царської Росії. Міністр хліборобства, сенатор, голова Им. Арх. Комісії, член багатьох наукових товариств, археологічних з'їздів і міжнародних конгресів. Розкопав на свої кошти біля 600 великих українських могил, майданів і селищ, переважно в околицях мистец-

ка Сміли на Київщині. Ця робота є зразком методичного концентрованого дослідження одного району. Прекрасна збірка з його розкопів подарована ним Українському Національному Музеєві в Києві, частково перебуває в музеї м. Черкас. О. Бобринський помер на еміграції в Західній Європі.

Розкопи прекрасно видані в монографії "Кургани и случайныя находки близъ мѣстечка Смілы". СПб., т. I-III та в "Извѣстіяхъ Имп. Арх. Комиссіи"

3. Збірка С.С. Зноско-Боровського.

С.С. Зноско-Боровський великий поміщик, археолог-аматор з Канівського району на Київщині. Проводив розкопи могил на Київщині та Полтавщині, зокрема славнозвісного скитського могильника біля с. Аксютинців.

Збірка його мала понад 5000 примірників, серед них низку унікатів. Збірка поступила до Українського Національного Музею.

Щоденники розкопів опубліковані Бобринським в праці "Кургани и случайныя находки близъ мѣстечка Смілы". т. III.

4. Збірка С.А. Мазараки.

С.А. Мазараки великий поміщик, художник. Помер року 1912. Під впливом професорів Д.Я. Самоквасова та В.Б. Антоновича захопився археологічними розкопами скитських могил Роменського району на Полтавщині. Важливі здобутки з них передав Українському Національному Музеєві разом з прекрасно виготовленими макетами могил. Частина речей є це в Ермітажу /Петербургу/, Історичному Музеї в Москві та в збірці Б.І. Ханенка.

5. Збірка Миколи Яковича Тарновського.

М.Я. Тарновський археолог-аматор, поміщик Канівського пов. на Київщині. Розпочав археологічну діяльність на свої кошти року 1890. По ньому залишилася велика археологічна збірка випадкових знахідок з Канівського району та здобутків з розкопаних ним могил.

Помер М.Я. Тарновський року 1898-го.

Ще перед виданням Ханенками "Древностей Приднѣпровья"

М.Я. Тарновський видав "Каталог коллекцій Украинскихъ древностей" з текстом В. Антоновича. К. 1898. /прим. М. Міллера/. Про нього див. Н. Бранденбургъ: "Памяти Н.Я. Тарновскаго". "Арх. Лѣтопись Южной Россіи". 1899. стор. 180.

6. Збірка Карла Васильовича Болсуновського. К. Болсуновський - археолог, нумізмат-аматор народився року 1838-го в польській родині. Відомий як автор кількох археологічних і нумізматичних нарисів.

Склад його збірки був дуже різноманітний: палеографія, дипломатика, сфрагістика, нумізматика, випадкові археологічні знахідки з м. Києва, Київщини, України та Сибіру /першорядна збірка мінусинської бронзи/. Найбільш цінна частина його збірки поступила до музеїв: Укр. Національного, Церковно-Археологічного/Київ/, саратівської та чернігівської Вчених Архівних Комісій, Білоцерківського Козацького Музею. Частина збірки, що була при смерті К.В. Болсуновського /помер в м. Скавирі/, зникла без сліду в перші роки господарювання більшовиків.

7. Збірка Бориса Касьяновича Жука. В складі збірки були унікальні речі української культури та археологічні матеріали. Серед речей була найбільша збірка сучасних пасів, деякі речі з Перецелинського скарбу, браслет готського стилю, золота гривня, прекрасний емальовий ковток та інші прикраси князівських часів з Києва, різані каміння, тшанини XVIII стор., килими тощо.

Велику частину своєї колекції Б.К. Жук вивіз на еміграцію. Дещо розпродав у Відні. /килими, кераміку/. /М. Міл./

§ 28. "Археологическая Лѣтопись Южной Россіи" - /1897-1905/.

Публікація археологічних знахідок в Україні і їх оцінка з погляду автохтонної історії українського народу стала невід-

хильним завданням. Проте опержати дозвіл на видання археологічного часопису українською мовою в умовах російської реакції не було змоги. Тому М.Т. Біляшівський в погодженні з редакцією "Київської Старовини" вже з 1897 р. як во

1901-й почав провадити помісячний додаток до "Київської Старовини" - відділ археологічної хроніки під назвою "Археологическая Летопись Южной России". Ці додатки наприкінці кожного року зшивались в окремі книжки з додученням ілюстрацій найважливіших знахідок. Від року 1902-го аж по 1905-й пощастило одобути окремі доповіді на це видання, що виходило за редакції єв і на кошти М. Біляшівського в цих роках. Для характеристики його зростання можемо навести деякі цифри. Року 1899-го журналі бере участь - пишучи замітки - 9 авторів, 1903-го року - 18, 1905 - 41, крім самого М. Біляшівського, що написав десятки більших і сотні дрібних інформаційних повідомлень. Хроніка археологічних знахідок року 1899-го подала відомості тільки з 10 пунктів, року 1900 - з 27 пунктів, року 1901 охоплює 300 місцевостей і т.д.

Часопис припинився року 1905-го за відсутністю коштів.

§ 29. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові /період рр. 1894-1939/.

Розвиток українського національного знання мусів, природньо прийти до свого завершення.

Об'єднання усіх дослідчик смл

усіх частин України для утворення найвищого координуючого й синтезуючого закладу національної науки - Української Академії Наук.

Перпоною для утворення Академії Наук на Україні в цей час було недержавне її існування. Все ж об'єднаними зусиллями галицької та наддніпрянської громад Наукове Товариство ім.Т.Шевченка було року 1894-го розбудовано на український науковий академічний центр цієї ж назви, що мав за завдання об'єднати коло себе українські дослідчі сили і репрезентувати українську науку в цілому. Це визначало фактичне перетворення цього наукового товариства на заклад загально-національний, себто, по суті, на Українську Академію Наук. Це перетворення було ділом спільної праці Олександра Кониського, Володимира Антоновича,

Олександра Барвінського та Михайла Грушевського. Наукове Товариство розподілилося на секції. Кожна секція мала своє

видання. Одночасно зусилля і дарунками з усіх кінців України поповняється Музей Українського Наукового Товариства. Особливо багато зробив для зміцнення Наукового Товариства ім.Т.Шевченка і піднесення української науки на найвищий ступінь проф.Михайло Сергійович Грушевський, кращий представник київської школи істориків. Його "Історія України-Руси" є найкращим зразком послідовного здійснення ідей Антоновичевого синтезу історії, а розділ археології в I-III томах цього ж таки видання є першою археологією українських земель.

За час свого існування Наукове Товариство імені Т.Шевченка випустило 160 томів своїх видань, уміщавчи в секції історичній і досліди з царини археології України, а в філологічній секції - студії з етнології. Наукове Товариство брало участь в міжнародних конгресах і мало також запрошення взяти участь у XIII-му та XIV Археологічних З'їздах на Україні, але на знак протесту проти заборони російським урядом української мови для доповідей на з'їзді, українські вчені демонстративно залишили з'їзд і свої доповіді, призначені для з'їзду, оголосили друком в "Записках Наукового Товариства ім.Т.Шевченка.

При Науковому Товаристві ім.Т.Шевченка у Львові постав також і Центральний для західно-українських земель археологічний відділ Музею ИИИ у Львові, який у 1939 році мав біля 25.000 чч./Ар.Ласт./

Михайло Сергійович Грушевський. Перший голова реорганізованого року 1894 Наукового Товариства ім.Т.Шевченка у Львові. Найвидатніший український історик. Дійсний член Української й Російської Академії Наук. Талановитий провідник ідей В.Антоновича, що підніс організаційні форми роботи київської історичної школи, зокрема поглибленого дослідження України та археологічно-етнографічних розробок, як методу історичного дослідження, на власній, якій досліди ці не знали в той час ані в Європі, ані в Московщині. Академік М.Грушевський є автор і першої всебічної / археологічно, антропологічно,

лінгвістично, етнографічно, соціологічно і історично/уґрунтованої концепції походження і розвитку українського народу, що й досі є основою українського національного світогляду, хоч деталі її вже мають контр-тези інших авторів. Книга праць академіка М.С.Грушевського присвячена археології, етнографії, соціології, історії мистецтва, історії літератури, та історії матеріальної культури України. Повний показник праць його виданий Українською Академією Наук а зв'язку з його збілем.

З археологічних праць академіка М.Грушевського треба назвати:

"Історія України-Руси" т.1-й, 1898, т.2-й - 1899, т.3-й - 1900 рік.

"Молотовське срібло"/"Записки Наук.Т-ва"/.
 "Кістяні вироби з палеолітичного селища в Мізені"
 /збірник "Чернігівщина і Північне Лівобережжя"/.
 "Розкопи в селі Чехи-Висоцьке". /"Записки Науков.Т-ва"/.
 "Гуцульські чільця". /"Записки Наукового Товариства"/.
 "Печатки з околиць Галича" /"Зап.Наук.Т-ва"/та інші.

Ідеї академіка М.С.Грушевського дали великий поштовх вірному спрямуванню археологічних студій на Україні і виробленню модерної археологічної методології.

Академік М.Грушевський помер передчасно року 1934-го при загадкових обставинах.

§ 30. Український Національний Музей у Львові. /1905-1945/.
 Року 1898 на митрополиччу катедру у Львові призначено графа Андрія Шептицького. Поза великою ідейно-і національно виховавчою роботою серед українського народу владика не забував за потреби української науки і мистецтва. Власним коштом підтримував владика талановиту молодь, митців і вчених. Значні гроші він відділяв на купівлю речей української історії й культури, на провадження розкопів /Крилос/, на купівлю будинку для Національного Музею у Львові та розбудову його.

Національним Музеєм у Львові може пишатися тепер Україна.

Митрополит А.Шептицький прислужився Україні тим, що у богословській школі у Львові було заведено курс археології України. В наслідок читання цього заведено курсу маємо тепер першу археологію західньо-українських земель, написану проф. др.Ярославом Пастернаком та видану року 1961 в Торонто його ж "Археологію України".

Археологічно-мистецькі зацікавлення митрополита Андрія Шептицького з'явилися року 1886 /під впливом відвідання ним Церковно-Археологічного Музею при Київській Духовній Академії і розмови з проф.М.І.Петровим. Владика сприйняв глибину змісту археології й зокрема християнської старовини в її ідейно-естетичному сенсі. Дослідженню мистецького оформлення філософсько-релігійної думки в творах релігійного мистецтва старої України присвятив владика своє життя, реалізувавши свої думки в побудові Національного Музею і підтримці творчих сил українських митців.

Зародком Національного Музею у Львові треба вважати заснований Мир митрополитом Андрієм Шептицьким Церковно-Археологічний Музей при митрополиччій капітулі./1894 р./.

Участь митрополита Андрія Шептицького в збудованні Національного Музею видно з таких показників: Національний Музей у Львові року 1931 - на 25 річницю свого існування - мав 75.000 речей, з них 9.800 з персональної збірки фундатора. Якщо до цієї кількості додати ті речі, що їх придбано на кошти основоположника, то весь його вклад дорівнює 60% всього складу Музею.

Інтереси митрополита Андрія Шептицького, як то виявляється в його початковій збірці, були виключно церковно-археологічними. Збірка мала: рукописів XV-XVII стор.-256, кирилических стародруків - 754, стародруків на інших мовах - 219, архівних документів XVI-XVIII стор. - 2462, карт і давніх плянів - 130, монет римських, візантійських та інших - 920, медалів - 206, печаток і перстенів - 66, давніх тканин - 106, церковних риз - 181, поясів шовкових і металевих - 18, гафтів і шитва - 249, порцеляни, майоліки й скла - 56, металевого посуду - 75, історичної церковної археології - 75, ікон - 382, давніх портретів - 24, графіки - 278, давніх рисунків - 864, репродукцій і фотографій

1001, новітнього малярства - 178, різьби - 215, народне мистецтво 804, килимів - 36.

Крім того, Національний Музей у Львові мав ще такі збірки: галицької метрополії, митрополичої капітули, Товариства "Просвіта", Товариства "Дністер" та приватні збірки: каноніка Ан тона Петрушевича, д-ра Олексі Сущка, етнограф Володимира Шухевича, п. Модеста Сосенка, О. та Л. Крижанівських, св. С. Садовського. Власне археологія поступила лише від митрополита Андрія Шептицького, А. Петрушевича, Ол. Сущка, В. Шухевича та О. Крижанівського.

Відділ Передісторії Національного Музею у Львові в 1939 році мав 1500 прим. речей зі знахідок на Україні.

Цікаві ідейні основи, які визначили напрямок Українського Національного Музею. Вони були висловлені бл. пам. Кир митрополитом Андрієм Шептицьким, що був одночасно і філософом-мистецтвознавцем, в його передмові до звіту Національного Музею.

"Не тільки я, але й кожний інший відчував і відчуває якийсь чар у всіх цих творах гірничих мистецтв Сходу. По мому вони ділять на людську природу, що часом в якусь хвилину фізичної дрожі емоції проймають людину на вид твору - ікони - від голови до стіп. В дійсності дрожі тіла, ця фізична емоція організму є вислідом природнього враження краси, що несвідомо захопила людину."

"..... Мистецтас можна любити любов'ю серця".

"..... До творчої мистецької праці потреба зворушення серця і розбудженого почуття".

"..... Для оцінення мистецького твору треба відчути тремтіння душі, яке відчував перед тисяча років мистець".

"..... Треба розрізнити те, що тільки зовнішнє подобається умові, що сам у м холодном комбінацією у з н а в за красу, і те, що красою своєю ді л а є й н а с е р ц е".

"..... Ікони малював якийсь сільський іконописець, що може ніколи в жадному місті не був. Де він навчився рисувати? Одначе все те своєю мистецькою вартістю перевищувало всі образи і репродукції, що прикрашають вибагливі салони пересічного європейського інтелігента".

"..... Гармонії красок міг навчитися наш мистець в /старовиннім/ іконостасі, але ще більше він зачерпнув їх у природі. Школа /значить зразки, що він копіював/ дали йому традиційні вікодавні прикмети, але його талант, його мистецьке чуття, його смак не відсутній сторонніми впливами - дали йому індивідуальні сильні прикмети мистецькі, якими мусимо в його творі захопитися".

"..... Дарма, що великі митці модерних шкіл, що від того часу одна по другій, як в калейдоскопі, пересувалися через сцену історії мистецтва, дарма, що а е л и к і к р и т и к и малої убогої сільської ікони не були навіть запримітили".

"..... Наше старе мистецтво далеко ще не так цінене й досліджене, як воно на те заслуговує".

На чолі Українського Національного Музею у Львові, як його організатор довго залишався проф. др. Іларіон Євєнціцький.

Проф. др. Іларіон Семенович Євєнціцький народився року 1876. Основна освіта - математична. Закінчення до української старовини з'язилося в наслідок дискусії народовецької та старе-руської преси на тему "Що є змістом і суттю нації?". Від року 1896 І. Євєнціцький працює в Музеї Ставропілійського Братства у Львові. Від року 1899 по 1907 студіює на історико-філологічному факультеті Університету в Петербурзі та Археологічному Інституті тамо ж. В роках 1901-1902 - бібліотекар Народного Дому у Львові. В роках 1905-1909 - організатор Церковного Музею митрополита Андрія Шептицького у Львові. Рокі 1905 відбув першу археологічну подорож по Галичині, оглянувши 60 сел. Рокі 1906 заснував відділи "Білорусь" та "Московщина" при Українському Національному Музеї у Львові. З 1909 року займав посаду директора Національного Музею у Львові. В роках 1915-1917 був інтернований царським урядом в Києві та взяв участь в організації центрального Українського Комітету Охорони Пам'яток культури для Великої України /1917. р./

Головні друковані праці його такі:
 "Каталог книг церковно-слов'янської печаті". Жовква, 1908.
 "Ілюстрований провідник по Національному Музею", 1913.
 "Прикраси рукописів Галицької України XVI стор.", 1922.
 "Початки книгодрукування на землях України", 1924.
 "Іконопис Галицької України XV-XVI стор.", 1928.

§ 31. Дванадцятий Археологічний З'їзд у Харкові.

Дванадцятий Всеросійський Археологічний З'їзд у Харкові відбувся року 1902. До

з'їзду працювали підготовчі комітети, що проводили дослідження переважно на Слобожанщині та на Правобережній Україні. Харківський підготовчий комітет працював під керівництвом проф. Д.І. Багалія, при участі професорів: М.Ф. Сумцова /етнографія/ та С.Редіна /історія мистецтва/. Наслідком роботи підготовчих комітетів та самого з'їзду з'явилися друком такі видання: "Труди предварительного комитета по созыву XII Археологического Съезда", "Каталогъ выставки XII-го Археологического Съезда" и "Труды XII Археологического Съезда" т.т. I - III.

Великим надбанням з'їзду було улаштування до з'їзду археологічної й етнографічної виставки, що стала основою Харківського Музею " Древностей и Искусствъ" з найважливіших публікацій з'їзду треба зазначити:

В.Городцовъ. "Раскопки въ Изюмскомъ уѣздѣ Харьковской губерніи". В ній дослідник установив періодизацію українських неолітичних культур /культура янина, катакомбна, зрубна/, виявив культуру понелид скитського часу та зробив систематику поховань печенігів, торків, половців і татарів, що й досі залишається незмінною.

В.Данилевичъ. "Раскопки возле села Будъ Харьковской губерніи."

К.Мельникъ. "Раскопки возле села Ницахи Харьковской губерніи". "Городище и могилы слов'ян XI стор. на Сіверському Ділиці"

В.Данилевичъ. "Раскопки Донецкого городища". Слово "явське селище на Сіверському Ділиці."

К.Мельникъ. "Раскопки у селѣ Миримояка и Будъ". "Культура шнурової кераміки на Ділиці."

Д.Багалей. "Раскопки въ Куп'янскомъ, Валковскомъ и Богодуховскомъ уѣздахъ Харьковской губерніи". "Могилы неолитичні та скитські."

Д.Багалей. "Археологическая карта Харьковской губерніи".

В.Бабенко. "Раскопки въ селѣ Верхнемъ Салтовѣ". "Культура козарського часу на Сіверському Ділиці."

М.Познанскій. "Одежда малороссовъ".

§ 32. Тринадцятий Археологічний З'їзд. Катеринослав.

Тринадцятий Всеросійський Археологічний З'їзд відбувся року 1905. На чолі

місцевого підготовчого комітету став проф. Дмитро Іванович Яворницький /Яворницький/.

До з'їзду проф. Яворницький організував археологічну та етнографічну виставку, що стала основою місцевого Музею запорізької старовини у складі відділів: археологічного, етнографічного, історичного і спеціально відділу запорізької старовини.

На виставці перед з'їздом була також показана збірка місцевого дідича О.М.Поля, каталог якої "Каталог колекції О.М.Поля" був виданий, після смерті Поля, К.М.Мельником /1898 р./ в зв'язку оголошення його колекції на продаж. /М.Міллер/.

Перед з'їздом вийшли друком: "Труды предварительного Комитета", каталоги виставки XIII-го Арх.З'їзду та збірки А.М.Поля. Крім того, окремо "Труды XIII-го Археологического Съезда въ Екатеринбургѣ". т. I-II.

З найважливіших доповідей і дослідів, виконаних до з'їзду треба згадати такі:

I/ В.А.Бабенко. "Этнографическая экскурсія въ Екатеринбургскую губернію".

2/ В.Городце в. "Археологическія раскопки въ Бахмутскомъ и Славянсербскомъ уѣздѣ Екатеринославской губерніи".

3/ Д.Зварницькій. "Археологическія раскопки въ Новомосковскомъ уѣздѣ Екатеринославской губерніи".

4/ В.А.Бабенко. "Новыя раскопки въ селѣ В.Салтовѣ".

5/ В.Хвойка. "О городищахъ средняго Приднѣпровья".

6/ В.Хвойка. "Зачатки земледѣлія и каменный вѣкъ средняго Приднѣпровья".

7/ В.Лясковскій. "Городища, змѣнене валы Полтавской губерніи".

8/ Э.Штерн. "Доисторическая греческая культура на Югѣ Россіи"., Монографія, що визначає місце трипільської культури серед європейських.

9/ Д.Дербавоювскій. "Раскопки на пограничьи Херсонской и Киевской губерній".

З"їзд був позначений вихватком чорносотенних елементів монархічної партії проти українських вчених - М.С.Грушевського й галицької групи - та заборонаю української мови для наукових викладів. В наслідок цього українські вчені демонстративно залишили з"їзд, а приготовані для з"їзду доповіді надрукували в "Записках Наукового Товариства ім.Т.Шевченка у Львові. Це доповіді М.С.Грушевського: "Молотовське срібло" та "Розкопи біля села Чежи-Висоцьке" та інших.

§ 33. Академік Дмитро Іванович Яворницький /Зварницькій /
/1855-1940/.

Д.Яворницький народився року 1855 на Слобожанщині. Вихованець Харківського Університету. Року 1881

по закінченню Університету Д.Яворницький за допомогою кн. Урусова дістався на службу до Міністерства Внутрішніх Справ і був призначений "чиновником особих поручень" при Туркестанському губернаторі. В Туркестані він провадив дослідні над тюркською і монгольською старовиною. Прослуживши там щось із 2 роки, він переконався, що та служба йому не підходить, пішов на демісію й займався історично-археологічною працею. /М.Міллер/.

В роках 1896-1902 викладає як доцент на Московському Університеті та робить низкою доповіді на Україні. З останніх викинув друком "Лекції по археології". Крім того він перераховує археологічні та етнографічні досліді Запоріжжя.

Року 1902 Д.І.Яворницький організує в Катеринославі Музей, в основу якого лягла збірка О.М.Поля.

Екскурсії Д.Яворницького описані в працях: По слѣдахъ запорожцевъ", "Запорожье въ памятникахъ старины", "Запорожская старина"/альбом/

Д.Яворницький в час своїх подорожів врятував багато археологічних пам'яток, зокрема запорізьких. В цей час він написав також роботу "Історія запорізьких козацьов/три томи/.

Від того часу щорічно Д.Яворницький провадить археологічні розвідки й розкопи на Запоріжжі і став найавторитетнішим знавцем доісторії та історії Запоріжжя. Року 1924 його обрано на дійсн. члена Всеукраїнського Археологічного Комітету та на академіка Української Академії Наук. Від року 1927 по 1932 Д.Яворницький є керівником археологічної експедиції Наркомпросвіти України по дослідженню району будівництва Дніпрові електричної станції /Дніпробуду/. Експедиція дала дуже важливі археологічні матеріали з кількості більшої, ніж було надбано всіма музеями України за 100 років їх існування.

Матеріали до вивчення археології Запоріжжя:

- Архипепископ Газаріан /Розанов/ "Историческая записка о пустыне Ильинской Самарской монастыря". Одесса, 1883
- Епископ Феодосій, "Самарскій Екатеринославской Епархіи Пустынно-Николаевскій монастырь". Екатеринослав, 1873.
- Проф.Зварницькій. "Запорожье въ остаткахъ старины и преданіяхъ народа". СПб. 1888 г. "Исторія запорожскихъ козаков". Изд. 2-е, Москва, 1900 г.

§ 34. Чотирнадцятий Археологічний З"їзд./Чернігів/.

Чотирнадцятий Всеросійський Археологічний З"їзд відбувся року 1908 у зв'язку з шістдесятими святами м.Чернігова з приводу 1000-річчя його існування.

До свята вийшли друком такі ввілейні видання:

"Историческое описание Черниговской Епархии" - видання Чернігівської єпархіальної Управи, праці підготовчих комітетів до з'їзду, каталог виставки XIV Археолог. З'їзду, монументальна праця проф. Д. Я. Самоквасова "Могилы русской земли" - зведення за розкопів, що цей невтомний дослідник зробив протягом всього свого життя, його ж праця "Съверяне и Съверянская земля по могиламъ и городищамъ". Остання праця є наслідком багаторічних досліджень автора з великою затратою власних коштів на досліді.

Для користування членів з'їзду був виданий також археологічний план міста та матеріяли до історичної карти Чернігівської губернії.

В наслідок праці з'їзду з'явилися "Труды XI Археологич. Съѣзда въ Черниговѣ". т. I-III.

З найважливіших дослідів, уміщених в них треба відзначити:

1/ Е. Горностаевъ. "Объ архитектурѣ Черниговскихъ храмовъ".

2/ Я. Смирновъ "Рисунки Киева 1851-го года". Публікація важливих рисунків Абрама ван-Вестерфальда.

3/ В. Хвойка. "Раскопки плещадокъ у села Крутобородинцы и Веремье".

4/ В. Городцовъ. "Бальское городище".

5/ В. Городцовъ. "Раскопки въ Маджарахъ на Кубани".

6/ В. Дьякоронскій. "Городища . змієви валы по рѣкамъ Сулѣ, Пелу и Вурскѣ".

7/ Ф. Волковъ. "Раскопки палеолитическаго селища въ селѣ Мезинѣ Новгород-Сѣверскаго района".

8/ А. Миллеръ. "Шотось въ малороссійскомъ орнаментѣ".

9/ А. Миллеръ. "Слудские пояса".

Останні дві розвідки А. Миллер написав за порадою Хв. Вовка і особливе значення їм надавав М. Сумцов, мовляв, що то є перші спроби наукового досліджен-

ня та вивчення українського народнього мистецтва. /М. Міллер/.

Засідання з'їзду супроводжувалися розкопами могил в околицях Чернігова, які провадив проф. Д. Я. Самоквасов. Щоденники розкопів видані Д. Я. Самоквасовим в окремій брошурі з поданням фото усіх речей, виявлених при розкопях. Такий спосіб публікації був на той час винятковим навіть в Європі.

§ 35. "Историческое Об-во Нестора Летописца" при Київському Університеті, а потім при Укр. Академії Наук.

Товариство засновано року 1853-го. За час перебування в ньому проф. В. Е. Антоновича, що був

головною його з 1881-го року, провадив, крім історичних, також і археологічні досліді і брало участь в археологічних з'їздах. Видавало періодичний часопис: "Чтения Общества Нестора Летописца" від 1881-го по 1917 рік, в яких приділяло місце для публікації археологічних знахідок, особливо випадкових знахідок та розкопів на терені м. Києва.

§ 36. Українське Наукове Товариство в Києві.

Товариство засновано року 1908-го заходами проф. В. Антоновича, Т. Жи-

тецького, Гв. Луцицького та В. Науменка. Органом цього Товариства були "Записки Українського Наукового Товариства в Києві". Головою Т-ва був проф. М. Грушевський.

Крім того Наукове Товариство видавало:

1/ Журнал "Україна", що виходив замість "Кіевской Старини".

2/ Збірники:

а/ "Збірник Секції Мистецтвознавства" т. I., Київ, 1921.

б/ "Київ та його околиці", т. I, II.

в/ "Чернігів і північне Лисобережжя". 36. I.

З археологічних розвідок, що мають велике значення для розвитку археологічного знання на Україні, треба назвати:

- 1/ Мик.Макаренко. "Спас Чернігівський".
- 2/ М. Макаренко. "Кур'їва божиця біля Остра".
- 3/ В.Козловська. "Розкопи в с.Сущківці".
- 4/ І.Моргілевський. "Архітектура Св.Софії".
- 5/ М.Грушевський. "Кістяні вироби з мізенської палеолітичної стоянки".
- 6/ К.Антонович-Мелник "Майданові городища на Україні".
- 7/ Л.Добровольський "Забуті межі давньої Київщини".

Товариство припинило свою діяльність у зв'язку з за-
сланням академіка М.С.Грушевського.

§ 37. Археологічний Музей Вищих Жіночих Курсів у Києві. /1912-1915/.

Археологічний Музей Київських Вищих Жіночих Курсів у Києві виник з ініціативи приват-доцента Б.Ю.Данилевича, що викладав

на Курсах короткий курс археології під назвою "Русскія древности". Вже в другій половині 1913 року музей мав свої власні збірки і поділявся на такі відділи: 1/ Передісторичні старовинності, 2/ нумізматики, 3/ історична старовина, 4/ речі історично-етнографічного характеру, 5/ зразки флори, фауни та ґрунтів, виявлених під час археологічних розкопів, 6/ фотографії, малюнки, кресленики та плани, 7/ бібліотека.

Основною відділу передісторії була збірка, що її подарував Музеєві В.В.Хвойка /242 речі/, які ілюстрували весь культурний розвиток України від найдавніших часів. Року 1914-го до Музею поступила збірка /407 речей/ з Керчі та острова Березані, що її подарував Б.С.Козловський, збірка Болсуновського, В.О.Городцова, Л.П.Добровольського, Н.Д.Полонської, В.Ю.Данилевича, В.П.Клінгера та інші.

Нумізматична збірка поповнилася пожертвами від проф. Сонні /392 монети/ та К.В.Болсуновського.

З весни 1916 року майно Музею було передано до Музею Київського Університету.

Музей мав свої видання: Л.Кудь. "Опелда русской женщины по археологическим данным", Н.Голубовская. "Владимирь Мономахъ", В.Козловская. "Культура славянъ по археологическим данным".

§ 38. Київське Общество Охраны памятниковъ старины и искусства /1913-1917/.

Товариство було відкрито при Київському генерал-губернаторі році року 1913. На чолі його стояв генерал Ф.Ф.Тренов. Ініціаторами Товариства були: М.Віляшевський та В.Хасіма, які вхилили до Товариства як дійсні члени його. Фактичним головою Товариства був О.І.Мердер, урядовець особливих доручень генерал-губернатора.

Метою Товариства була охорона пам'яток, а у випадкові потреби - розкопи та збирання випадкових знахідок.

Товариство перевело такі дослиди:

- 1/ Київ: розкопи Батисаої брами./Стефанович, 1914/.
- 2/ -" - садиба Орлова на Трьохсвятській вул./золотий скарб/ - розкопи Стефанович, 1914 р.
- 3/ Київ: садиба ч.6 по Вел.Житомирській вул./рівняного міста ки.Володимира./В.Стефанович, 1915/.
- 4/ Київ: садиба Селинського Банку./Вольмін, 1915/.
- 5/ Київ: слов'янські поховання на синах Царського Саду. /В.Кузнецов/, 1915
- 6/ Київ: розкопи Звіринецьких печер./Ертель, Вольмін, Каманін, Кузнецов, ки.Жевахов, 1915/.
- 7/ Китаїв. Слов'янські могилки./Ертель, 1914/.
- 8/ Жуліана. Могила скитського часу./Ертель, 1913/.

Матеріали Товариства залишилися ненадрукованими. Воно припинило свою діяльність у зв'язку з розвалом царської держави.

§ 39. "Уманський Отдѣлъ Київскаго Общества Охраны памятниковъ старины и искусства" /1913-1918/.

Це офіційне Товариство на Уманщині було в руках уманської української старої громади. Товариство за п'ять років своєї праці перевело

низку розкопів /П.Курінний/, широке збирання випадкових знахідок, відбуло численні сходини з доповідями на археологічні й історичні теми. Є коротке друковане справоздання Товариства за 5 років. /Часопис "Сова" 1918 року.

§ 40. Історико-етнографічний гурток проф. М. Довнар-Запольського.

Гурток заснован 1913 року з професорів та студентів Київського Університету св. Володимиря. До кола ввійшли

гуртка ввійшли: історія Росії та Україна, етнографія, археологія та історія мистецтва. Гурток мав свої щотижневі засідання й видання. Члени гуртка брали участь в розкопках в м. Києві /С. Вельямін, Н. Половцова, Ф. Ерст, П. Курінний/. Гурток організував спеціальну експедицію для розкопок могил біля м. Аткарська та дослідження татарського городища Умека /на Волзі/. Ця експедиція відбулася під час перебування Київського Університету в Саратові /1915-1916рр./. Гурток мав Музей при Університеті. Ділячку гуртка припинилися з від'їздом проф. Довнар-Запольського з Києва.

§ 41. Археологічна діяльність членів архівних комісій.

Через фактичну неможливість централізувати усі архівні урядових установ, царській уряд утворив по губерніях

містах місцеві архівні комісії, на обов'язку яких лежало впорядкування, описання та видання архівних матеріалів, що стосувалися їх краю. На ті ж архівні комісії покладалися охорона пам'яток старовини в районі їх діяльності та проведення археологічних дослідів. Проте не всі архівні комісії і не завжди мали в своєму складі археологів і тому їх археологічна діяльність була завжди випадковою. На Україні були такі архівні комісії: Чернігівська, Полтавська, Катеринославська, Таврійська. З них лише Чернігівська та Таврійська проводили археологічні дослідження та мали в своїх музеях збірки археологічних речей.

Дуже важливі для України археологічні дослідження проводили й видали Саратовська та Оренбурзька Архівні Комісії. В їх працях ми знаходимо важливі джерела для студій історії й археології Золотої Орди, половців, печенігів, скитів.

1. Чернігівська Архівна Комісія. Видала 11 томів "Трудів". Видала провідника по виставці XIV Археологічного

З'їзду та підготувала самий з'їзд. Мала свій музей з археологічним відділом.

2. Полтавська Архівна Комісія. Видрукувала 15 томів видань. В них є археологічні статті, напр. М. Манаренка: "Матеріали до археологічної карти Полтавської губернії" /реєстр м. гад, городищ тощо/.

3. Катеринославська Архівна Комісія. Видала 10 томів "Збірника". Видрукувала важливі матеріали по історії Запоріжжя та історії поселень в "половецьких" степах. Організатором та душою Катеринославської Архівної Комісії був Директор Комерц. Школи А. Смильський, що був разом з тим археологом-аматором. Він проводив розкопки в околицях Дніпропетровська. Кілька його праць надруковано. Між іншим "Археологічні находки у Катеринослава і розкопки на Мандрицькій". "Літопись Екатер. Уч. Арх. Ком." кн. 7. Екатер. 1907.

4. Таврійська Архівна Комісія. В "Трудях" Комісії розмінено по 20 розвідок з археології Криму і причорноморських степів: Хр. Якуржинського, Маркевича та інших.

§ 42. Установи для порайонованого дослідження України.

З установ, що виникли для порайонованого дослідження, треба відзначити:

1. "Общество Исследователей Южной Украины". Краснотарьское Товариство, яке видрукувало важливі праці з геології, природи, етнографії, археології та історії Волині. Основоположниками його були: С. Гамченко, Г. Оссовський та Яроцький.

2. "Українське Наукове Товариство дослідження й охорони пам'яток старовини й мистецтва на Полтавщині". Засноване року 1918. Головою Товариства був В. М. Дербаківський, секретарем М. Рудинський.

Наукове Товариство досліджувало археологів, етнографів, українське мистецтво Полтавщини та провело експедицію для монографічного опису с. Яроським /1921 р./.

З публікацій Товариства треба зазначити: "Розкопки в містечку Городище Докшицького повіту". В. Дербаківський, 1918 р.

"Денні стації неолітичної доби з побережжя р.Ворскли".
М.Рудинський, 1920 р.

"Біла Гора" . М.Рудинський.

"Експедиція в Кременчуцький та Кобилляцький повіти 1922 р".
/неолітичне селище біля с.Брусія/.

"Експедиція 1923 року. Розкопи біля с.Мацухи та Ново-
-Санджарів".

"Експедиція по р.Коломаку року 1924. Розкопи біля с.
Кантемирівки".

"Розкопи палеолітичного селища в с.Гонцах". В.Шербаків-
ський.

"Розвідка палеолітичного селища в с.Сергіївці Гадяць-
кого пов." В.Шербаківський, 1921 р.

Зазначені публікації див. в "Записках Укр.Наук.Т-ва
у П олтаві", вип.І-ІІ - 1919 р.; вип.ІІІ-ІV - 1920 р, та в
"Записках Всеукр.Археолог. Комітету" т.І.1931 р.

§ 43. Український громад-
ський Комітет охорони пам'
-яток старовини.

Лютнева революція 1917 року
відкрила можливість вільної ор-
ганізації громадських установ
на Східній Україні.

У травні м-ці 1917 року з ініціативи др.І.С.Свєтлицького
/потім директора Національного Музею у Львові/ утво-
рився Український Комітет Охорони пам'яток старовини /Київ/
у складі: М.Т.Біляшівського /голова/, І.С.Свєтлицького /заст.
голови/ та членів: проф.Леминського, д-ра Коцюби та П.Ку-
р'яного /секретар/.

Завдання Комітету, згідно з статутом /склав др.Коцю-
ба/, було провадження дослідів пам'яток археології, істо-
рії та мистецтва, оскільки вивчення і публікацій Комітет
вважав за більш реальний спосіб охорони, налагодження
обліку, і дійсної охорони пам'яток археології, історії й
мистецтва, притягнення для охорони, виявлення та зваження
пам'яток найширших кіл суспільства.

У виконання поставленої мети Комітет зробив:

І/ Організував облік фотографування пам'яток Києва
й України /фото Аршамєвського, О.Гуцало, Мокроуса і Ю.Кра-
шчського/.

2/ Перевів цикл лекцій для учителів Київського та
Уманського повітів /І.С.Свєтлицький - музейна справа,
П.Курінний - археологія, В.Прокопюнич - старий Київ і
українське мистецтво/.

3/ Стимулював утворення красивих історичних музеїв у
м.м. Умані, Хоролі, Сумах, Старобільську, Черкасах, му-
зеїв при школах та просвітах.

4/ Відновив археологічні дослідження: св.Софії Ки-
ївської - її фресок та мозаїк, розкопи селищ трипільської
культури та могил на Уманщині та Липовеччині /В.Козлов-
ська та П.Курінний/.

Наприкінці 1917 року справа охорони старовини пе-
рейшла до Відділу Охорони Пам'яток Старовини й Мистецтва
при Міністерстві Освіти на чолі з М.Т.Біляшівським.

Року 1918 за уряду п.гетьмана П.Скоропадського цей
відділ перейшов у відання Головного Управління в справах
Мистецтва і Національної Культури, що на чолі його був
відомий знавець української старовини П.Я.Дорошенко.

Великою заслугою діячів цього часу було врятування
від загибелі та перевозка до Історичного Музею ім.Т.Шевчен-
ка в Києві археологічних колекцій гр.О.О.Бобринського, збір-
ки Київського відділу "Об-ва Охраны Памятников Старини"
/знахідок на території Києва/ та систематичне поповнення
Національного Музею в Києві з окремих приватних збірок.

Про це див.М.Біляшівський "Наші національні скарби",
Київ, 1917 та журнал "Наше Минуле", відділ "Хроніка".

З приходом до м.Києва більшовиків науковим робітникам
і співробітникам музеїв довелося перейти на стан пожежної
команди. Найвидатніші пам'ятки старовини були під загрозою
знищення від обстрілу артилерійським вогнем. Грабування
й нищення приватних збірок та архівів, розкрадання музеїв
/Музей Духовної Академії/, музейного фонду і сейфів стали
явцями звичайними, що потребували виключного напруження
сил і своєчасних запобіжних заходів.

З переїздом більшовицького уряду до Києва усі націо-
нальні й громадські установи були скасовані. Справу охоро-
ни перебрав на себе Всеукраїнський Комітет Охорони Пам'я-

ток Старовина й Мистецтва /ВУКОМНС/, якому на місцях підлягала ГУКОМНС'я. На чолі ВУКОМНС у став спочатку Даденик, а потім Волоський.

При ВУКОМНС'ї було організовано ЧСМ - чрезвычайну комісію по охороні пам'яток культури, яка безпосередньо рятувала речі в час небезпечки. А рятувати цінності доводилося не раз під час обстрілів.

Найбільше працювали в цій комісії: художник Ю. Михайлів, Ф. Ерст, М. Євлянівський, Д. Шербаківський, А. Серета, М. Макаренко та Ю. Красицький.

Особливо важкої праці довелося прикласти в час перегляду речей в сейфах націоналізованих банків. В них були виявлені першорядні унікальні пам'ятки, переважно нумізматики; їх доводилося відборонювати з великими зусиллями.

Були врятовані рештки археологічної збірки Оп. Бидловського, С. Мазараки, нумізматики збірки М. Г. Захар'євича, К. Болсуновського та інших.

На цей же час припадає і відповідальна робота вищеперелічених осіб щодо рятування художніх та історичних цінностей під час вилучення церковних цінностей більшовиками "на голодуючих" та утворення музеїв при всіх церквах м. Києва та околицьних монастирів у наслідок декрету про відділення церкви від держави.

Деякі з цих музеїв були археологічними /Музей Св. Софії, Десятинної церкви та К. П. Лаври/.

Боротьба за спасіння музеїв та приватних збірок у Києві та на периферії від дикунської руїни часто набирала загострених форм, в наслідок чого низка вчених зазнала репресій і загинула: М. Макаренко, Д. Шербаківський, Ю. Красицький, Ф. Ерст, В. Базилевич, К. Антонович, М. Макарович та інші.

§ 44. Українська Академія Наук.

Відродження Української державности року 1917-го відразу позначилося на здійсненні давніх спроб української громадськості - вивершити українські культурні змагання утворенням провідних українських на-

ціональних центральних установ і державного академічного центру - Української Академії Наук.

Року 1917-го було утворено Українську Академію Мистецтв /ректор Г. Нарбут/, 1918-го року - два державних університети у Києві та Кам'янці на Поділлі, три історико-філологічних факультети /Київ, Харків та Одеса /, Центральний Державний Архів, Національну Бібліотеку та оформлено Національний Державний Український Історичний музей імени Тараса Шевченка.

На арешті 14. XI. 1918 р. асновельможний г. гетьман України затвердив статут Всеукраїнської Академії Наук. Президентами Української Академії Наук були: академік В. Верниський, /1918-1921 р./, Орест Левицький /1921/, академік В. Липський /1921-1929/, академік Звболотний /1929/. Невідмінним секретарем Української Національної Академії Наук був академік Агатангел Криський.

Українські наукові товариства, що були утворилися перед тим як громадські організації /в наслідок недержавного існування української науки в умовах царизма/ відповідно до волі української громадськості вирішено було не розв'язувати, а на всякий випадок зберегти при Українській Академії Наук на засадах автономних установ /Всеукраїнський Археологічний Комітет, Українське Наукове Товариство в Києві, Товариство Нестора Лігоченця /.

§ 45. Всеукраїнський Археологічний Комітет ВУАН /Скорочені назви: ВУАН, УАН, АН/

Вже за час змін влади у м. Києві /1917-22 рр./ Українська Академія Наук брала на себе охорону музеїв,

пам'яток культури та археології.

14 липня 1921 року після долучення до Української Академії Наук Українського Наукового Товариства в Києві, було оформлено окрему Археологічну Секцію Академії Наук, виключно для науково-теоретичних занять. Президіум Секції був обраний в складі: акад. Ф. Шніт /голова/, акад. М. Т. Євлянівський /заступник/, Ф. Ерст /вчений секретар/. При Секції бу-

по утворено окрему Софіївську Комісію для досліджень св. Софії Київської.

6 лютого 1922 року спільне зібрання Академії Наук ухвалило реорганізувати Секцію на Археологічний Комітет. До складу його увійшли: академік Ф.І.Шмідт /голова/, академіки М.Біляшівський та М.Василенко /члени/, а з 27.IX.1922 року академік Олекса Новицький /секретар/.

Комітет виконував функції консультативні по захисту музейних цінностей перед комісією вилучення їх "на голодуючих", перед вивозом їх за кордон, взяв під захист археологічні збірки м.Києва, охорону архітектурних пам'яток Чернігова, Чернігівських музеїв тощо. Він врятував Музей Холмського братства, що перебував в Могилеві,., зайнявся питанням реставрації дренажів Андріївської церкви в Києві, висунув ідею кончої потреби концентрації церковних музеїв на терені К.П.Даври /Даврський Музей Культів та Побуту/.

Подалили також організувати нові досліди:

1/ Архітектурні досліди св.Софії Київської,Спаса Чернігівського / І.Моргілевський,1928/.

2/ Археологічні розкопи Спаса Чернігівського /М.Макаренко, П.Курінний, 1928/.

3/ Досліди шиферних плит у садобі Софіївського Собору в Києві./ Акад.О.Новицький та П.Курінний,1923/.

4/ Досліди в Межигір'ю - печера. /П.Курінний,1925 р./.

Потреба в утворенні центрального наукового органу всеукраїнського значення стала особливо гострою року 1924. Н ова сітка краєвих музеїв, що виникла в наслідок громадської самодіяльності, міцніла. Вони потребували спеціально археологічної наукової допомоги. Академія обрала до складу Комітету низку нових членів: В.Данилевича, М.Макаренка, Д.М.Шербаківського, П.П.Курінного, А.Носова, В.О.Осьмака, Ф.Л.Ернста, В.С.Козловську, . 24 липня 1924 року новий статут Археологічного Комітету, що його з доручення Комітету розробив П.П.Курінний, був затверджений спільним зібранням Академії Наук та Народнім Комісаріатом Освіти.

На Комітет покладалося:

1/ Розробку законодавства в справі охорони пам'яток культури і природи на Україні.

2/ Організація охорони пам'яток.

3/ Провадження розкопів, експедицій, планового дослідження монументальних пам'яток, координація археологічної роботи інститутів, установ та музеїв.

4/ Підготовка кваліфікованих дослідників.

5/ Переведення обліку пам'яток, концентрація їх в державних музеях, виготовлення археологічних та мистецтвознавчих карт.

6/ Керування науковою реставрацією пам'яток та організація планового дослідження їх.

7/ Турбота про утворення мережі дослідних пунктів на Україні /музеїв, кореспондентів/,допомога їм в творчій роботі.

8/ Дбати про поширення свідомости серед широких кіл громадянства і залучення його до справи охорони пам'яток культури /допомога краєзнавчій роботі/; лекції для селян і робітників, скликання археологічних з'їздів і конференцій.

9/ Комітетові було доручено також підготувати роботу до утворення на Україні меморіальних, культурно-історичних, археологічних та мистецьких заповідників, як і заповідників природи.

За недовгий час Археологічний Комітет об'єднав навкруги себе усі фахові археологічні сили України, а з поза українських тих, що працювали над питаннями української археології, етнографії та мистецтвознавства.

Склад Комітету перед скасуванням його більшовиками року 1933-го був такий /обрані члени/: президент - акад. О.П.Новицький, вчені секретарі - П.П.Курінний та М.Я.Рудинський, почесні члени - М.Мінс /Кембридж/, А.Таллагрен /Стокгольм/, Т.Арне /Стокгольм/,М.Ебарт /Кемігсберг/; віцепрезиденти - керівники відділів: В.Г.Лискоронський, після нього В.С.Козловська, М.О.Макаренко, Д.М.Шербаківський /мистецтвознавство/,С.С.Гамченко /археологія/. Дійсні члени :

В.Барвинок, А.Безсмертний, М.Болтенко /Одеса/, А.В.Добровольський /Одеса/, Л.Добровольський, В. Данилевич, Д.Гордієв /Тифліс/, В.Козловська, В.Зуммер, А.Кримський, В.Г.Кричевський, Б.Т.Крижанівський /Ленінград/, Л.М.Левницький, І.Ф.Левницький /Харків /К.М.Мелник-Антонович, І.Вл.Моргілевський, А.З.Носов, В.О.Осьмак, В.Ріаніченко, М.Сичов /Ленінград/, Ю.О.Сіциньський /Кам"янець-Подільський/, П.Смолицhev /Чернігів/, С.А.Таранушенко /Харків/, М.М.Ткаченко, А.Н.Фомін, О.С.Федоровський /Харків/, В.В.Фрмакопський /Ленінград/, М.А.Шарлемань, В.Щербина, Ф.Л.Ернст, Д.Яворницький /Катеринослав/.

Реставраційні роботи від Комітету провадили: Д.Кіплік, М.Касперович, Д.Трипільський, М.Войчук.

За час з 1924 по 1933 рік виконані такі роботи:

Відновлено польові археологіч. досліді по всій Україні.

Палеоліт: відкрито мустьєрську стоянку в с.Кодаку на Запоріжжі; перевірено раніш відомі знахідки з Поділля й виявлено нові: Врубелівці, Озаринці, Студениця, Колчаківці, Бакота, Велика Кужелева, Стара Ушиця, Калюс /Рудинський, 1929 /, Луганське /Локтишов, 1930/, Довгеничі Овр. р-ну /І.Левницький, 1924-1929/.

Мезоліт. Азильська доба: розкопи в Журавці /М.Рудинський 1927-29/, См"ячка п.14 /М.Рудинський/, стратиграфічні роботи на Ізмищині /М.Сибільов/, с.Щурівка Ізюмського району /Федоровський, 1923/.

Тарденуазьська доба. Стоянка Пришиб І-й, Долецька культура /М.Сибільов/, Охтирка /М.Рудинський/, Кудлаєвка, річка Білоус /Боран-Бутович/.

Неоліт. Лоханська стація /М.Рудинський/, Лоханські шліхувалля /М.Рудинський/, Дерієвка Кременчуцьк. р-ну /М.Рудинський, 1928/, См"ячка п.п.15 та 16, Піщаний острів /І.Левницький/, Роголик на Луганщині, Ізюм, Яришів, Зелена Криниця, Стара Ушиця - на Поділля; Погорілова - на Чернігівщині, Колунівка, Пижівська Гора /коло Старої Ушиці/, Патринці, Студениця, Бакота, Лосівці, Ханківці, Сокопещь - всі на Поділля; Дубовиця біля Салтикової Дівиці/,

Піски /біля села Пісок, Московщина, с.Огнессове, с.Колачівка, Старий Білоус, м.Чернігів, с.Півці, с.Бережанка, с.Врушолово, с.Борок, с.Недаїше, с.Чарвона Гута - всі на Чернігівщині /Боран-Бутович/; неолітичні стоянки річки Орчик - 7, Берестової - 15, Орелі - 10, Ворскли - 20, Коломак - 2 - всі на Полтавщині /О.Тахтай/Старий Орлик на Полтавщині; Маріанівська стація на Чернігівщині /Н.Морачевський/; неоліт Домеччини /М.Сибільов та С.Гамченко/, нарешті неолітичний могильник в околицях м.Маріюполя /М.Макаренко/.

Культура нордійська: с.с.Суємці, Кикова, Войцехівка, Високе, Сколобів, хутір Анета - на Волині /І.Левницький/м.Антомир, Войцехівка - на Волині /С.Гамченко/; с.Велика Мужна - на Поділля /Н.Сіциньський/.

Культура трипільська./Розкопи/.
С.Гамченко: Білий Камінь, Стіна, Андріївка, Колодяжне.
В.Козловська - Балики, Верем"я, Сушківка, Черепки, Буки.
П.Курінний - Томашівка, Райки, Колодисте, Борисівка, Чернявка, Красноставка, Білілівка, Ягнятин, Кисно-Кирилівське узгір"я.
М.Рудинський - Кадіївці, Озаринці.
М.Болтенко - Усатово.
М.Макаренко - Бамінка, Жолудівка, Грушева, Чечерківка.
М.Вілянцівський - Борисівка.
Б.Безвенгліньський - Володимирівка, Майданицьке, Талійки.
Т.Пассек - Коломийщина.

Культури передкитські. Відкрито Білогрудівську культуру /П.Курінний/; провадилися розшуки поселищ на Харківщині - 123 пункти /О.Федоровський/.

Скити. Розкопи в м.Ольбії /Б.Фармаковський/, Лузанівка біля Одеси /С.Дложенський/, Березань /М.Болтенко/.

Сарматський час. Село Сеньківка /В.Козловська/.

Культура антив. Село Маслово /П.Смолиц та С.Гамченко/.

Слов"яни /до X стор./: Городище Монастирське біля Ромна /М.Макаренко/, узгір"я Кислівка в м.Киселі /С.Магура/.

Геологи. - акад. В. Різніченко /1931/ та І. Деліман /1931-1932/. /М. Міллер/.

Найважливіші здобутки з цієї експедиції:

Палеолітичних селищ виявлено 13: мустьєрського часу I - Кодак/, наддніснсько-азівського - 12 / Марівка, села Грушувате, Чаллі, Микільське, Давоноцьке, Майорка, Волоське, Ямбург, б.б. Осокорівка, Дубова, Кайстрова. В одній зі стоянок спостережено 12 культурних горизонтів.

Неолітичні стоянки досліджували М. Міллер /Огринь/, А. Добровольський /Середній Стоап I та II/, Дурна Смедя, Собачки, острів Вовчок, острів Виноградний та тимчасове перебування людини в Гадючій балці та Зеленій Заборі/ П. Смолич/Кічкас/.

На островах Собачка та Виноградний виявлені також неолітичні поховання.

Пам'ятки киммерійського періоду виявлено на острові Хортинця /п. Смолич/ та у Кічкасі /А. Добровольський/.

Могили скитські трапилися в Кічкасі /площадка А/, де їх досліджували П. Смолич, С. Гамченко, М. Рудинський, В. Грінченко, І. Ковтун, А. Киранів та М. Міллер.

Селищ антиків не було знайдено. Перше після поховань наскочив 1928 р. у себе в садку селянин с. Привільного. Досліджували їх /16 поховань/ М. Козар /1928-29/, М. Міллер /1932/, В. Грінченко та П. Смолич. Знайдено фрагменти кераміки полів поховань на Огрині. Більш нічого за цю культуру до кінця робіт експедиції не було відомо. Поля поховань були розташовані вище смуги затоплення. Після під'йому води, створення нових берегів та їх розмиву до Дніпропетровського Музею наприкінці 1932 р. почали доходити речі з інших полів поховань, особливо з Ново-Олександрівки. /М. Міллер/.

Слов'янські селища розкопані в с. Кічкас /С. Гамченко та П. Смолич/. Тамо ж досліджено могилу, правдоподібно князя Святослава /В. Грінченко/.

Пам'ятки пізніх кочовиків VII-XIII стор. трапилися в дослідках А. Добровольського на Огрині.

З пам'яток пізніх кочовиків найцікавішим було поховання ханши часів Джанібєка. Його дослідив В. Грінченко бі-

ля села Павло-Кічкаса на лівому березі Дніпра. Вирізка того поховання знаходилася в Дніпропетрівському Музеї. Взагалі кочовицьких пам'яток експедицією було досліджено найменше, через те, що експедиція додержувалася терену затоплення, тобто долини, тоді як кочовицькі пам'ятки /могили/ розташовані на водопілах. /М. Міллер/.

З пам'яток Запорізької Січі обстежено Самарську фортецю XVII стор. /дослідив М. Міллер/.

З заслужених діячів археологічної науки, крім поданих вище /Д. Щербаківський, Д. Яворницький, В. Ляскориский, М. Біляшівський/ треба згадати таких:

Академік Олекса Петрович Н о в и ц ь к и й стояв на чолі Всеукраїнського Археологічного Комітету за весь час його праці. Мистецтвознавець, дійсний член київського та львівського наукових товариств, керівник Катедри Мистецтвознавства при ВУАН в Києві, заслужений мистецтвознавець. Народився року 1862. Походив з старовинного козацького роду оточечкомонного полковника полтавського І. Новиченка. Закінчив юридичний лицей-гімназію та Московський Університет по математичному факультету. Працював під керівництвом гр. Уварова та І. Забєліна, як бібліотекар Московського Історичного Музею, в Археологічному Товаристві та художніх об'єднаннях м. Москви, підтримуючи найближчі відносини з гр. Ф. Толстим, В. Далем, В. Стасовим, Горностаєвим, Щусєвим та інш. Брав найближчу участь в праці московської української громади.

Найголовніші його праці з історії українського мистецтва:

- 1/ "Т. Г. Шевченко як маляр".
- 2/ "Малярські твори Т. Г. Шевченка", вид. ВУАН.
- 3/ "Спроби реконструкції Київської Софії". "Зап. ВУАН" т. I, 1930.
- 4/ "Здобутки українського мистецтвознавства за роки 1918-1928". "Зап. ВУАН" т. I, 1930.
- 5/ "Звідомлення за дослідження замка-фортеці князів Острозьких у Старо-Константинові". 1930.

6/ "Муміфіковані тіла в Седневі". "Україна", 1924.

7/ "Г.Павлуцький". /в показником праць/.

8/ "Кафа". "Україна", 1926.

З ненадрукованих робіт велике значення має його передсмертна праця "Реконструкція м.Києва за планом 1695 року".

Помер року 1934 в Києві.

Сергій Свєрідович Г а м ч е н к о /1860-1934/.

Генерал артилерії кол.царської армії, вице-президент Всеукраїнського Археологічного Комітету, голова Археологічного Відділу його. Освіту здобув на природничому та медичному факультетах у Києві та Москві. Після закінчення університетів С.Гамченко захопився науково-красномовною роботою, проводячи її у Вільно, Житомирі / фундатор „Общества Исследователей Волыни“ / та Одесі. Під впливом В.Антоновича С.Гамченко зацікавився і археологією. Археологічно-експедиційну роботу провадив з доручення Імператорської Археологічної Комісії, Петербурзького Археологічного Товариства, Археологічного Інституту, Казанського "Общества Историк Древностей", Волинського науково-дослідчого Музею /в Житомирі/ та Археологічного Комітету Української Академії Наук.

Археологічні розкопи С.С.Гамченко почав з року 1878 /розкопи з проф.В.Б.Антоновичем на Волині/. Року 1882-го провадить розвідки неоліту на Віленщині, року 1883 - розвідки неолітичних культур в околицях Дюнабургу. В р.р. 1884-85 - дослідження дян в околицях Києва. Року 1886 провадить великі розкопи біля м.Житомира /Житомирський могильник/. Року 1887-88 знов повертає до обстеження дян в околицях Києва. Роки 1889-99 та 1918-1925 присвячує розкопам на Волині, де робить низку важливих відкриттів, починаючи від старшого палеоліту і закінчуючи дослідженнями княжих міст. З року 1900 по 1904 провадить розвідкові роботи в околицях м.Одеси. В роках 1905-1908, 1910, 1912 провадить цікаві дослідження неоліту на узбережжі Фінської затоки. З року 1909 по 1913 провадить інтенсивні дослідження немірвського скитського городища та пам'яток трипільської культури на По-

ділья. Роки 1914-1917 провадить археологічні розкопи в околицях Казані /городище старого Булгара/. Від року 1926 по день смерті провадить визначну археологічну дослідчу роботу з доручення Української Академії Наук /Дніпрельстан, Волинь та Київ/.

Значення С.Гамченка в археології України досі залишається недооціненим. Природнича освіта, досконалі топографічні знання, поєднані з виключною пунктуальністю при записові фактів, дали йому перевагу при переведенні експедицій. Його експедиції дали науці матеріал високої якості, який, на жаль, досі не виданий. Він переховується в архіві Інституту Матеріальної Культури в Петербурзі.

Великі заслуги має С.Гамченко у виробленні методології археологічних досліджень. Він навіть створив власну школу дослідників /І.Левицький, М.Макаревич, С.Лагодовська та багато інших/.

Найвидатніші праці С.С.Гамченка, крім згаданих вище:

1/ "Житомирський могильник". 1887.

2/ Спостереження над даними дослідів трипільської культури 1909-1913 рр.". Збірник "Трипільська культура на Україні". т.І, 1930.

3/ "Археологічні першоджерела, способи їх реєстрації та охорони". Житомир, 1935.

4/ "Житомир за першоджерелами передісторичної археології". "Записки ВУАН"у т.І, 1930.

Микола Омелянович М а к а р е н к о . Маляр, археолог, історик мистецтва. Походив з козаків Роменщини. Освіту одержав у Художньо-Промисловій школі кн. Тенішової в Петербурзі та вільним слухачем Археологічного Інституту в Петербурзі. Томже володіння графічним малюнком відкрило М.О.Макаренкові можливість працювати при Імператорській Археологічній Комісії при Петербурзькому Археологічному Товаристві та при Імператорському Ермітажі. Чуття краси, мистецтва та висока документальність рисунку зробили його виконавцем найвідповідальніших доручень цих установ.

Крім праці в Імператорській Археологічній Комісії, М.О.Макаренко був Кустосом середньовічного відділу та збройовні Імператорського Ермітажу та членом управи "Общества поощрения художников". М.О.Макаренко перевів численні розкопки й експедиції по всій Росії, давши низку добре ілюстрованих монографій.

Україні присвячені:

- 1/ "Археологические раскопки 1905-1913 годов в" Иав.Импер.Арх.Ком."
- 2/ "Могилы городища Пытавской губ" "Тр.Долт.Арх.Ком."
- 3/ "Маріупільський могильник", Київ, ВУАН, 1931.
- 4/ "Етюди в трипільській культурі". Збірник "Трипільська культура", 1927.
- 5/ "Ніженська фібула", Київ, 1928.
- 6/ "Борзенські емалі і старі емалі України взагалі". Збірник "Чернігів". Київ, 1928.
- 7/ "Чернігівський Спас", "Записки ВУАН" №.20, 1928.
- 8/ "Звіти за експедиції 1925, 1926 рр. в "Короткому звідомленні ВУАН" 1925, 1926 рр. та інші.

Михайло Олександрович М і л л е р . Народився 18/11 1883р у батьківському маєтку "Міллерово" в Обл. Вінозька Донського. Року 1903 закінчив класичну гімназію в Таганрозі, а року 1908 - історико-філологічний факультет Московського Університету. В році 1911 закінчив юридичний факультет Харківського Університету. З 1913- 1930 рік викладав у Таганрозі в старших класах середніх шкіл та на "рабфаку". з 1931-1932 - доцент Дніпропетровського Педагогічного Інституту, з 1932-1934 - в Плясовому Інституті в Таганрозі. З 1934 - 1937 - професор історії в Шанічно-Кавказькому Інституті марксизму й лєнінізму /в Ростові/. З 1935-1942 рр. - проф. археології та древньої історії в Ростовському Державному Педагогічному Інституті; з 1940-1942 посідав катедру археології та древньої історії Ростовського Університету. З осени 1942 по липень 1943 був директором Краєзнавчого Музею в Ростові.

Вже з 1903 року М.Міллер брав участь в археологічних експедиціях з акад.Д.Яворським та з братом своїм - археологом Оп.Міллером. За студентський час М.Міллер в літні перерви бере участь у розкопках Д.Яворницького в Надпоріжжі, збираючи етнографічні й фольклорні матеріали. У своїй археологічній діяльності М.Міллер є послідовником культурно-історичної краєзнавчої школи професорів М.Сумцова, В.Гордцова та Д.Яворницького. М.Міллер рокопав цілу низку могил на р.Міусі й дослідив побережжя Озівського моря від гирла Дону до Міжського лиману. З 1927 по 1932 рік М.Міллер був замісником голови /Д.Яворницького/ Дніпрельстанської археологічної експедиції Наркомосу України. В роках 1936-1939 досліджував античні поселення по Нижньому Дону та коло станції Нижне-Гниловської та керував Волго-Донською археологічною експедицією ГАИМку /відкрив катакомби та сарматські поселення. Як голова Моздокської археологічної експедиції він досліджував ранньо-скитську та сарматську культури.

З його понад 100 написаних розвідок найголовнішими є:

- 1/ "Памятники родового общества на Игреном полуострове" /1935/.
- 2/ "Первобытный периодъ въ исторіи Дона". /1941/.
- 3/ "Студіи з ранньої історії Приозів'я /1946-1947/ надруковані в 13 зовитах "Чорноморського збірника"
- 4/ Три частини монографії "Дон в Приазов'є в древности". /видання Інституту для вивчення СССР.1958р./
 - I. "Первобытний период."
 - II. "Древняя исторія".
 - III. "Раннее средневековье"

На цьому місці дозволю собі написати декілька рядків про мою роль в археологічному житті України.

Петро Петрович Курієв и й . Народився 1.5.1894р. в м.Умані на Київщині. Закінчив гімназію в Умані /1913р./ та Київський Університет св.Володимира /1917/. В рр.1911-1913 провадить самостійні експедиції для збирання археологічних та етнографічних матеріалів на Уманщині, Липо-

вечині, Звингородщині, Черкащині. В червні 1913 р. відбув практику у проф.Формановського в Ольбії. Липень 1913 р. розкопки скитських могил коло Умані. В роках 1913-1914 - практикантом в Київському Музеї "Древностей и Искусств" у В.Хвойка та М.Біляшівського.

З року 1915 - секретар історико-етнографічного гуртка при Київському Університеті /гопсва - проф.Довнар-Запольський/. В березні 1916 р.наукова подорож до Москви для праці у проф.Гордцова над медальною роботою "Домашній бытъ славянъ по археологическимъ даннымъ". 1917 року брав участь у влаштуванні виставки "Народне мистецтво Галичини й Буковини". Був одним з фундаторів Комітету Охорони пам'яток старовини в Києві. Року 1916 керував експедицією до Пензенської губ. /відкриття монгольського міста Мужші. У тому ж році робив показові розкопки біля м.Аткарська /Саратівська губ./ для студентів київських вищих шкіл та для Саратівської Вченої Архівної Комісії. В тому ж році обраний дійсним членом Саратівської Вченої Архівної Комісії. З 1918 р. - вчитель історії, а з 1921 р. - директор Уманської хлоп'ячої гімназії, фундатор і перший директор соціально-історичного Музею Уманщини.

1924 року обраний на дійсного члена Всеукраїнського Археологічного Комітету, 1926 року - секретар трипільської комісії ВУАН"у. 1924 року П.Курінний призначений Директором Музею Культів і Побуту в К.П.Лаврі.1925 року бере участь в експедиції М.Біляшівського /Ворисівське городище/. В роках 1925-1926 з доручення УАН керував експедиціями в с.с.Білогрудівка, Томашівка, Райки, Плисків та Берендичі. Року 1925 з доручення НКО - наукове відрадження до музеїв Москви та Ленінграда. З 1926 р. по 1932 р. - Директор Всеукраїнського Музейного Городка та Лаврського Заповідника. Року 1929 П.Курінного обрано на вченого секретаря Всеукраїнського Археологічного Комітету. З 1928 - 1930 рік науковий співробітник Катедри Мистецтвознавства при УАН.

Головні наукові праці П.Курінного:

1/. 1. "Розкопки 1925 р.: Томашівка, Білогрудівка"."Ко-

ротке Звідолення Всеукраїнського Археологічного Комітету, ВУАН".Київ, 1925.

2/ "Розкопки 1926 року: Колодасте, Томашівка, Райки" "Коротке Звідолення Всеукраїнського Археологічного Комітету при ВУАН". Київ, 1926.

3/ "Монументальні пам'ятки трипільської культури". Збірник "Трипільська культура на Україні": Видання ВУАН, 1927.

4/ "Три роки праці Реставраційної Майстерні Всеукраїнського Музейного Городка". Збірник "Український Музей", т.І. Київ, 1927 .

5/ "Важливі матеріали до відносної хронології трипільських селищ". "Хроніка Археології та Мистецтвознавства". ВУАН,Київ, 1928.

6/ "Історія Заповідника "Всеукраїнський Музейний Городок - Києво-Печарська Лавра". Провідник "Київ", ВУАН, 1930.

7/ "Білогрудіаські кам'яні стели" . "Записки Всеукр. Археологічного Комітету", т.І, Київ, 1932.

8/"Історичні плани Києва. Альбом.Авгсбург,1946.

9/ "Пречиста Діва в образстворчому мистецтві". Збірник " Вінок Марії". Видання релігійної літератури Апостольської Візитатури в Мюнхені. 1948.

10/ "Археологічне минуле княжого Львова". "Визвольний Шлях" Мюнхен-Лондон.ч.5,1954.

11/ "De Heilige Olsa, Grootscheetin van Kiev ? Louvan. /945-955/" .Топографічна основа княжого Києва - перша в літературі археологічна рбзшифровка. Рик.І.Х.1960 р.

§ 46. Кабінет Антропології та Етнології ім. Хв.Вовка. Укр. Акад. Наук. /1920-1934/.

Кабінет ім.Вовка був науково-дослідчов установою Української Академії Наук в галузі антропології, передісторії та етнології. Кабінет заснова-

ний року 1920 учнем Хв.Вовка Олександром Гаарловичем О л е ш о . Кабінет подбав про перевіз з Петербургу до Києва архіва, бібліотеки та розкопаних матеріалів Хв.Вов-

ка, його антропометричних карток та незакінчених робіт. Кабінет налагодив опрацювання цих матеріалів, відновив антропологічні й етнологічні студії на Україні та налагодив зв'язок з науковими установами та науковими робітниками за-кордоном.

Археологічна збірка Кабінету складалася з :

- 1/ розкопчених здобутків Хв.Вовка і його учнів в с. Мізень на Чернігівщині за всі роки;
- 2/ матеріалів з розвідок Укр.Археологічного Комітету та Кабінету на Чернігівщині і Поділля /палеолітичні знахідки, мезоліт, неоліт/ та пам'ятки трипільської культури з селищ Озаринці та Кадіївці.

Кабінет мав свої видання:

- 1/ "Бюлетень Кабінету Антропології та Етнології ім. Хв.Вовка, Київ, 1925, ч.І.
- 2/ Збірник " Антропологія" I-IV, вид.УАН.
- 3/ "Путівник по виставці "Мізень", вид.УАН.

Після арешту керівників Кабінету Антропології збірки Кабінету були долучені до відділу докласового суспільства Центрального Історичного Музею.

§ 47. Всеукраїнський Музейний Городок в Києво-Печерській Лаврі. За постановою радянського уряду 29/IX-1926 р. на терені К.П.Лаври, що була оголошена Всеукраїнським Державним Культурно-Історичним За-

повідником, утворено Всеукраїнський Музейний Городок. Для реалізації цієї ідеї було організовано такі заклади:

- 1/ Лаврський Музей Культу та Побуту.
- 2/ Музей Архітектури /X-XIX стор./.
- 3/ Музей Української Старовини П.П.Потоцького.
- 4/ Український Театральний Музей.
- 5/ Музей Археології Академії Наук України.
- 6/ Кабінет Антропології й Етнології УАН.
- 7/ Музеї храми: Трійці /XI-XVII ст./, Спаса на Берестові /XII-XVII ст./, собор Успіння Божої Матері /XI-XVIII ст./ Близні та Дальні печери, Лаврська дзвіниця тощо.

- 8/ Архіви й бібліотеки К.П.Лаври й музеїв.
- 9/ Допоміжні заклади: всеукраїнська реставраційна майстерня, база туризму, інші майстерні.

На музеї, в залежності від їх змісту, покладалася і антирелігійна робота.

З археологічних збірок, що були в складі Музею Культів, який пізніше було розділено на два музеї: Музей Історії Лаври та Музей Історії Релігії, треба зазначити: збірку Музею Київської Духовної Академії, збірку Музею Архітектури /будівельні матеріали з досліджень пам'яток княжої доби та нумізматичний відділ - зародок майбутнього нумізматичного музею.

Нумізматична збірка була утворена в Лаврі на підставі постанови Всеукраїнського Археологічного Комітету зі збірок: Київського Університету - 60.000 прим., Музей Київської Духовної Академії - 15.000 прим. та Державного Історичного Музею - 10.000 прим. Разом 85.000 прим.

Нумізматичною збіркою завідували: проф.В.Г.Ялаторський, а після його смерті проф.В.А.Шугасєвський.

Музей Археології Української Академії Наук /директор В.Козловська/ був створений зі збірок Університету, Духовної Академії та Історичного Музею в Києві, які на той час вже були скасовані.

Від року 1934 Всеукраїнський Музейний Городок після арешту співробітників було перетворено на Антирелігійний Музей, а музеї, що не відповідали новим завданням, скасовано: а нумізматичну збірку було передано до Центрального Історичного Музею, в склад якого, як окремий відділ з своєю експозицією входила до евакуації Києва більшовиками влітку 1941-го року, коли частина її була вивезена до Уфи.

§ 48. Музеї на Україні. Наслідком діяльності археологів і місцевих краєзнавців виростили на Україні музеї. Вони проводили науково-краєзнавчу дослідчу роботу, зокрема археологічно-етнографічну та мистецтвознавчу, а також здійснювали виробництва

щодо охорони пам'яток культури. Поіменования їх в хроно-
логічному порядку показує одночасно напрямки й розвиток
археологічних студій на Україні.

XI-XVII ст. 1. Музей кн.Святослава. Мініатюри кенігсберзько-
го літопису.

2. Скарбець св.Софії Київської. Архів, збірка
рукописів. Скарбець Ярослава.

3. Скарбець Успенського Братства в Києві.

4. Скарбець К.П.Даври /з 1719 р./

5. Скарбець Михайлівського монастиря в Києві.

6. Скарбець Видубецького монастиря в Києві.

7. Нумізматична збірка Уманського-Базиліянсько-
го монастиря.

8. Музей Кременецького лицев /нумізматика, ста-
родруки/.

XVIII ст. 9. Археологічний Музей в Миколаєві. 1809.

10. Археологічний Музей в Федосії. 1811.

11. Збірка Любомирських у Львові. 1823.

12. Археологічно-Історичний Музей в Одесі.
9.8.1825.

13. Археологічний Музей в Керчі. 2.6.1826.

14. Археологічний і Нумізматичний Музей Київсько-
го Університету. 1835.

15. Збірка Дзедушицьких у Львові. 1871.

16. Музей Київської Духовної Академії. 1872.

17. Музей Народнього Дому у Львові. 1873.

18. Археологічний Музей п.Скаржинської у с.Круг-
лику Лубенського повіту. 1874.

19. Музей Ставропігійного Інституту у Львові.
1875.

20. Археологічний Музей в Єлисаветграді. 1883.

21. Донський Музей в Новочеркаську. 1889.

22. Український Музей В.В.Тарновського в Черні-
гові. 1890.

23. Церковно-Археологічний Музей в Кам'яниці на
Поділлі. 1890.

24. Збірка В.Ханенка в Києві. 1890.

25. Кравзнавчий Музей в Полтаві. 1890.

26. Збірка М.Терещенка в Києві. 1890.

27. Музей Наукового Товариства ім.Шевченка у
Львові. 1892. /Я.Пастернак/.

28. Археологічний Музей І.Хайновського в Києві
/потім у Варшаві/. 1897.

29. Музей в Константи. 1897.

30. Науково-дослідний Музей в Житомирі. 1900.

XIX ст. 31. Музей в м.Городок бар.Ф.Штейнгаля /на Во-
лині/. 1902.

32. Катеринославський Музей ім.О.Поля. 1902.

33. Харківський Музей Археології та Мистецтва.
1902.

34. Український Національний Музей в Києві. 1904.

35. Історичний Музей в Ростові над Доном. 1908.

36. Кравзнавчий Музей у Вовчанську /Харківщина/.
1911.

37. Військово-Історичний Музей в м.Києві. 1913.

38. Музей Десятинної церкви у Києві. 1913.

39. Музей історико-географічного гуртка при Київ-
ському Університеті. 1913.

40. Археологічний Музей Вищих Жіночих Курсів у
Києві. 1913.

41. Художній Музей в Катеринославі. 1914.

42. Кравзнавчий Музей в м.Хоролі. 1917.

43. Історико-Археологічний Музей в м.Умані. 1917.

44. Кравзнавчий Музей в містечку Озаркині. 1917.

45. Кравзнавчий Музей в м.Черкасах. 1918.

46. Кравзнавчий Музей в м.Переяславі. 1918.

47. Історичний Музей в м.Винниці. 1919.

48. Історичний Музей в м.Сумак. 1919.

49. Історичний Музей в м.Старобільську. 1919.

50. Кравзнавчий Музей в м.Прилуках. 1919.

51. Музей Кабінету Антропології й Етнології ВУАН.
1920.

52. Музей Слобідської України в Харкові. 1920.

53. Музей Українського Мистецтва в Харкові. 1920.

54. Кравзнавчий Музей в м.Гадячі. 1920.

55. Художній Музей в Миргороді. 1920.

56. Історичний Музей в Н сьгород-Сіверську. 1920.
57. Історичний Музей в м.Ізмі. 1920.
58. Кращавчий Музей в Маріуполі./Прозівський палесліт/. 1920.
59. Кращавчий Музей в Сосніці. 1920.
60. Історичний Музей в м.Ромнах. 1920.
61. "Древнехраннище" в Старочеркаську. 1920.
62. Лаврський Музей Культів та Побуту в Києві. 1922.
63. Кращавчий Музей в м.Краснограді. 1922.
64. Кращавчий Музей в Острі. 1924.
65. Кращавчий Музей в м.Коростені. 1924.
66. Музей кустарної промисловости в Києві. 1924.
67. Музей в містечку Славуті. 1924.
68. Музей в м.Шепетівка. 1924.
69. Молдавський Музей в м.Ананьєві. 1925.
70. Музей Хидівської старовини в м.Одесі. 1925.
71. Кращавчий Музей в м.Лубнах. 1925.
72. Музей в м.Лебедині. 1925.
73. Кращавчий Музей в м.Ніжині. 1925.
74. Історичний Музей в м.Глухові. 1925.
75. Кращавчий Музей в м.Путівлі. 1925.
76. Історичний Музей в м.Звенигородці. 1925.
77. Кращавчий Музей в м.Тулчині. 1925.
78. Історичний і Антирелігійний Музей в м.Проскурові. 1925.
79. Кращавчий Музей в с.Краснопільці. 1925.
80. Кращавчий Музей в с.Верхняччі. 1925.
81. Кращавчий Музей в м.Першомайську. 1925.
82. Музей Заповідник "Ольбія". 1925.
83. Кращавчий Музей в Мелітополі. 1925.
84. Всеукраїнський Музейний Городок /Лаврський Державний Культурно-Історичний Заповідник. Київ. К.П.Лавра. 1926.
85. Музей в м.Запоріжжю. 1927.
86. Музей Заповідника "Шевченкова Могила" та "Княжа Гора". 1931.
87. Археологічний Музей у Вишгороді. 1934.

88. Історичний Музей в Таганрозі./заснований р. 1902 при бібліотечі ім.А.Чехова; відокремленою самостійною установкою став року 1927.
89. Музей в м.Озові. 1935:

Крім того існували Музеї, дати засновання яких поки що навести не можемо:

90. Історичний Музей в Херсоні.
91. Кращавчий Музей в Луганську.
92. Художній Музей в с.Наталівці /Харківщина/.
93. Археологічна збірка Університету у Львові.
94. Український Музей в Перемишлі.
95. Історичний Музей в м.Станіславові.
96. Красний Музей в м.Коломиї.
97. Красний Музей в Чернівцях.
98. Історичний Музей польського наукового Товариства в м.Тарновські.
99. Музей в м.Крем"яниця.
100. Музей в м.Рівному.
101. Історичний Музей в м.Дубно.
102. Історичний Музей в м.Краснодарі.
103. Історично-Археологічний Музей в м.Смиферополі.
104. Кращавчий Музей в Ялті.
105. Кращавчий Музей в Євпаторії.
106. Музей Заповідника "Херсонес".
107. Музей Заповідника "Асканія Нова".
108. Музей Богословської Академії у Львові.
109. Музей Просвіти у Львові. Року 1913 перейшов до Національного Музею у Львові.
110. Жидівський Музей у Львові.
111. Польський магістратський Музей "Museum Ziemi S zerwienskiej" у Львові /утворений в останніх передвоєнних роках; до його складу увійшла вся археолог.збірка Музею Дідушицьких /.
112. Український Музей ім.Федьковича в Чернівцях /археологія та етнографія/.
113. Український Музей "Сокальщина" в Сокалі.
114. Український Музей "Верховина" в Стрию. /відомості про музеї під ч.ч.108-114 завідувач проф.Я.Пастернакові/.

§ 49. Шістнадцята Всеросійська Археологічна Конференція в Керчі.

5.9.1926 р. з нагоди сторіччя заснування Музею в Керчі відбулася Археологічна Конференція. Працювало 4 секції:

1/ первобутної, 2/ ірано-еліміської, 3/ середньовічної та 4/ тюрко-татарської археології.

З доповідей треба відзначити:

1/ Акад. Бузескул В.П.: "Изучение древностей северного побережья Черного моря и значение их с точки зрения истории".

2/ Н.Я. Марр. "Скифский язык".

3/ К. Гриневич и Ю. Марти. "Итог исследования Керчи".

4/ Новосадский. "О босфорских фивах".

5/ М. Чайковский. "Милетские чернолаковые афинские чаши из некрополя Пантикапей".

6/ Н. Новосадский. "Последние моменты борьбы Митридата с Римом".

7/ П.А. Двойченко. "О геологических условиях находки наолитов и палеолитов в Крыму".

8/ С. Забнин. "О кремневой индустрии микролитической культуры Крыма".

9/ Н.Л. Эрнст. Раскопки 1921-1926 гг. доисторических культур в Тавриде".

10/ Н.Л. Эрнст. "Эски Кермен и пещерные города Крыма".

11/ К. Гриневич. "Итоги и перспективы научно-исследовательской работы в Крыму в области античной культуры".

12/ Н. Репников. "Предполагаемые древности тавров".

13/ Дм. В. Айналов. "Историческая топография Херсонеса".

14/ Л.Н. Соловьев. "Пограничные укрепления Херсонесской области".

15. А.Л. Моисеев. "Мелиорация и водоснабжение древнего Херсонеса".

16/ Н.Е. Протасов. "О сирийских ремесленниках в памятниках Херсонеса".

17/ Е.Г. Скаржинская. "Судак, памятник западного средневековья в Крыму".

18/ Е.Г. Скаржинская. "Латинские надписи в тенеусских колониях в Крыму".

19/ Ю.В. Готье. "К вопросу о готских древностях в Крыму".

20/ А.И. Маркенич. "Географическая номенклатура Крыма, как исторический материал".

21/ А.А. Спицын. "Татарские курганы".

22/ К. Гриневич. "О таманском саркофаге".

23/ Н.И. Бажкиров. "Раскопки на Таманском полуострове 1926 года".

24/ М.П. Максимова. "Разные камни и перстни из Керчи и Тамани".

25/ Г.Ф. Чайковский. "О мраморе пещеры и станицы Актюбинской, найденном в 1922 г.".

26/ В.А. Городцов. "О киммерийской культуре".

27/ Б.В. Формозовский. "Памятники античной культуры Пантикапей и Ольвии".

28/ А.А. Спицын. "Трипольцы - скорченные костики - скифы".

29/ Латини и Т. Пассек. "Трипольская посуда".

30/ Якуничов-Иванов. "Памятник Этрусской культуры на юге России".

31/ А.Н. Зограф. "Монеты Александра Великого и Дианаха в находках Крыма и Кавказского побережья".

32/ В.А. Городцов. "Типологический и сравнительный метод археологии".

33/ П.Д. Рву. "Тип древнейших погребений в Нижнем Поволжье".

Матеріали конференції, залишилися ненадрукованими.

§ 50. Секція Історії Матеріальної Культури при Укр. Академії Наук./СІМК/ 13.4.33-15.II.34/.

Секція заснована замість цілої німки установ УАН з метою знизити відірваність суспільствознавчих наук і спрямувати їх на дослідження культури людства на марко-ленінській основі.

"Координуваними" себто алітими були: ВУАН, Етнографічна Комісія, Кабінет Антропології й Етнології, Музей Археології, Культурно-Історична Комісія та Катедра Перед-

історії.

Як пише Семція в своєму відвітті, завданням її було перебороти класово-ворожі елементи в науці і для цього наводять список усунутих з роботи наукових робітників зі старого складу цих установ. Крім засідань, призначених для повторної критики старого складу установ /ВУАКу були присвячені засідання 13/IV та 14/V-1933 р./та зачитання доповідей, призначених на освоення спадщини класиків марксизму, - діяльність СІМК"а виявилася в ряді таких міроприємств.

1/ Вивнесено постанову про утворення Перекопського Заповідника.

2/ Придбано збірку документів С.Гамченка.

3/ Придбано збірку Ф.Ф.Кундеревича.

4/ Розпочато підготовчі роботи до широкої археологічної експедиції в зв'язку з проблемою "Великого Дніпра".

5/ Переведено археологічну розвідку в околиці містечка Млієва на Черкащині.

6/ Переведено експедицію по вивченню пам'яток Печероку.

7/ Переведено Молдавську експедицію.

Доповіді зачитані на засіданнях СІМК"у:

1/Мовчанівський Т. "Розкопи єврейського цвинтаря коло Бердичева!"

2/ Крисін "Про Перекопську експедицію 1931-1932 рр"

3/ М.Макаренко. "Досліди на Маріупільщині"

4/ С.Магура. "Питання про старо-слов'янську кераміку за часів родо-племінного ладу"

5/ В.Петров. "До проблеми розкладу родового ладу на Україні"

6/ В.Козловська. "Вивчення феодалізму на терені України за пам'ятками матеріальної культури"

7/ Т.Гавриленко. "Роля невілляництва в соц.економ. еволюції Тат.Орд.Кримського Ханства"

8/ В.Козловська. "Селища та городища часів феодалізму на Україні".

У складі СІМК працювали: Ф.А.Козубовський /директор/, Т.Мовчанівський, К.Коршак, Л.Дмитров, Б.Вайорис, М.Мухкет, В.Петров, В.Маслов, Л.Шевченко, Є.Дабановський, С.Магура, О.Крашеніннікова, Т.Гавриленко, І.Моргілевський. До Редакційної Колегії СІМК"у входили: Ф.Козубовський, Т.Мовчанівський, М.Макаренко, М.Рудинський, В.Петров, К.Коршак.

Постановою Президії Академії Наук від 15.II.1934 р. СІМК був перетворений на Інститут Історії Матеріальної Культури /ІІМК/.

§ 51. Інститут Історії Матеріальної Культури Української Академії Наук /ІІМК/.

Інститут мав за завдання розробляти спадщину класиків марксизму /під ними розумілися лише: Маркс, Вундт, Ленін та Сталін/ та дати

археологічне обґрунтування їх висловлювань щодо історії суспільства.

Інститут мав таку структуру:

1. Секція історії докласового суспільства.

2. Секція історії античного суспільства.

3. Секція історії феодального суспільства.

4. Секція історичної технології з хемічних та фотографічних лабораторіями.

5. Секція фольклорно-етнографічна з етнографічним музеєм та кабінетом музичної етнографії.

Допоміжними закладами при Інституті були: Археологічний Музей, бібліотеки та наукові архіви всіх зліквідованих наукових установ.

Крім заходів по боротьбі з буржуазною наукою /див. "Наукові Записки ІІМК"а 1934-1937 рр./, Інститут виконував також і дослідні роботи.

Археологічний та етнографічний музеї, як зазначає звіт Інституту, були "законсервовані". Останнім словом було задекоровано той факт, що Археологічний Музей Академії Наук та Кабінет Антропології й Етнології з Етнографії

фічним Музеєм було викинуто в їх помешкань та скованок до підвалів 19-го корпусу К.П.Лаври, де вони поступово аж до 1938 року руйнувалися.

Інститут Історії Матеріальної Культури оголосив друком такі видання:

- 1/ "Наукові Записки Інституту" за рік 1934 - кн. I та II, за рік 1935 - кн. I-IV, 1937 - кн. I та II.
- 2/ Ф.А.Козубовський "Археологічні дослідження на території Богуської гідро-електричної станції".

Експедиції Інституту перевів /спільно з Ленінградською та Московською Академіями Матеріальної Культури/ такі:

Ольбії /1935, 1936/, трипільську експедицію в Халеп"у /Коломиїщина I// в роках 1934-1937/, закінчення розкопів Райковецького городища /1935/. Розпочато було дослідження Вишгорода /1934-1935/, палеолітичного селища Пушкарі, розвідки городища Коростеня /1934/, розшуки в садибі Десятинної церкви в Києві /1936/, на терені Михайлівського монастиря /1936/, на "Перуновому Холмі" у Києві /1936/, в околицях Чулатова /1936/, Новгород-Сіверська /гігантоліти/, в трипільському селищі в с.Володимирівці /1936/, розкопи в Нікополі /1936/, П'ятигорська експедиція та розкопи в Городську /1936/, розвідка в околицях Вишгорода-Чернобиля /1934/.

Улаштована археологічна виставка здобутків експедицій 1935 року.

Директорами Інституту були: Ф.Козубовський /1934-1935/ та Ячменів /1936/.

На час діяльності Інституту припадає сумний факт знищення в м.Києві церкви-монастиря св.Дмитра /т.зв.Михайлівського собору/ XI стор., церкви Василя XII стор., церкви "Пирогової" XII стор. та багатьох барокових церков у Києві й на Україні.

§ 52. Археологічний Інститут Української Академії Наук.

Інститут утворений замість ІІІМК"а року 1938. Завдання його - археологічне дослідження України на основі

вчення Маркса, Енгельса, Леніна та Сталіна. На ньому зали-

шалося завдання координувати наукову роботу усіх наукових установ, музеїв, що працювали над дослідженнями розвитку суспільства на Україні та над марксістською перевіркою попередніх концепцій походження українського народу. У зв'язку з цим Археологічний Інститут став на шлях розподілення до ручень між кваліфікованими археологами Ленінграду, Москви та України /Східньої, а з року 1939 і Західньої/. Рому 1940 р. утворено у Львові філіял Археологічного Інституту /Ячменів/. Для розв'язання чергових проблем марксістського студіювання археології України було залучено також спеціалістів з РСФСР.

Робота Інституту виявилася в організації нових великих археологічних робіт в Ольбії /керівник Л.Славін/, трипільської експедиції на Коломиїщині /I-II/ - керівник Т.Пассек, експедиції на Надпоріжжя /І.Фещенко 1939-1941рр./, експедиції по палеоліту та неоліту р.Десни /Возводський/, по неоліту та скитам /Гряков/, по дослідженню скитських городищ /І.Фабриціус/, по розкопах старого Києва /Каргер, Курінний, Моргілевський/, по дослідженню трипільської культури у Києві, Городську, Володимирівці та ранніх слов'ян /Третяков/.

Інститут організував розробку матеріалів ВУАН"у з археологічних експедицій Дніпробуду та Донецьких розшуків М.Сібільова.

Інститут Археології скликав 4 конференції в справі вивчення окремих періодів археології України:

- 1/ по вивченню трипільської культури;
- 2/ по неоліту й палеоліту УССР;
- 3/ щодо вивчення скитів та грецьких колоній;
- 4/ щодо вивчення давніх руських городів. Остання відбулася в Ленінграді.

Інститут відновив наукові видання, випустивши:

- 1/ Збірник "Трипільська Культура" т. I, 1941.
- 2/ Збірник "Палеоліт та неоліт України", т. I, 1941.
- 3/ Збірник "Ольбія".
- 4/ "Археологія України" - перша глава в підручнику історії України. Видання Інституту Історії Української Академії Наук.

5/ "Людина кам'яного віку на Україні". П.Борис-ковський. /Популярна брошура/.

6/ "Трипільська культура на Україні". Т.Лассек. /Популярна брошура/.

7/ Л.Дмитров. "Перекоп".

При Інституті працювала лабораторія археологічної технології /О.Кульська/.

Найціннішою роботою лабораторії були аналізи трипільської та класичної кераміки з України, бронз з Усатова і Трипілля та розшифровка рецептури чорного лаку чорнолакової класичної кераміки.

§ 53. Українська археологія на еміграції.

Ми знаємо три політичних еміграції з України до Західньої Європи. ХІХ-ХІ сторіч. Всі вони

викликані задушливою атмосферою політичного нищення культури українського народу.

Перша еміграція - після царського наказу 1876 р.

Друга - у зв'язку з захопленням Української Самостійної Держави більшовиками в 1919 році.

Третя - у зв'язку з другою світовою війною.

Серед емігрантів були й представники української науки, зокрема археології. Вирвані з рідного оточення, вони були позбавлені можливості експедиційної роботи на Україні й тому найбільше часу приділяли методології, теорії археологічного знання, синтезу археологічних досліджень на Україні, перенесенню досягнень української археології в обіг західньо-європейської науки та налагодженню зв'язків українських вчених з вченими всесвіту. Зокрема особливу увагу приділяли вони розробці тих питань і тем, на яких тривала заборона на батьківщині. В цьому історичне значення еміграції і її заслуга перед РІДНИМ КРАЄМ.

З представників нашої еміграції, що продовжували наукову роботу на користь Україні, треба відзначити таких:

Хведір Кондратьєвич В о в к , етнограф, антрополог та палеоетнолог. Народився року 1847, закінчив Київський Університет; учень В.Антоновича. Брав участь в його розкопах на Київщині та Волині. Року 1879 через переслідування уряду був примушений виїхати на еміграцію. Відвідав Рим, Неаполь, Флоренцію, Відень, Женеvu Царіх, Берн та оселився на довгий час у Парижі. Року 1901-го захивас докторську дисертацію в Парижі на антропологічну тему. Року 1905-го повертає до Петербургу, викладає на Петербурзькому Університеті курс антропології та етнографії та стає основоположником і керівником етнографічного відділу Російського Музею в Петербурзі. Від року 1903 до 1905-го провадив антропологічну експедицію по Галичині, Буковині та Угорській Україні. Першу археологічну роботу написав року 1894 про археологічний з'їзд у Вільні. Підчас перебування у Франції провадив глибокі студії у славнозавісних передісториків: Мортіляс, Манувріє, та Гамі. Року 1918 вирішив повернутися на Україну, але в потязі на станції Гомель помер.

Хведір Вовк сам себе вважав за ідейного спадкоємця і прибічника французької палеоетнологічної школи на тому етапі її розвитку, якого вона прибрала на початку ХХ-го стор. Вихідним пунктом її студії було твердження, висловлене ще Спенсером і розвинуте С. Дюркгаймом /Франція/ про те, що людство в цілому світі має однакові психічні властивості, які скрізь розвиваються однаково. Воно проходить в різних місцях ті ж самі етапи розвитку, даючи вияви подібні, незалежні один від одного. Ми спостерегаємо різноманітність в розвитку окремих людських груп тому, що одні затрималися в своєму розвитку, інші ж сягнули вишого ступеня. Тому вивчення минулих етапів розвитку людства вповні можливі на прикладах культури відсталих народів і навпаки.

Поширення рас і народів також можливо спостерегати на вивченню антропологічних особливостей окремих груп і індивідумів у зв'язку з фізико-географічним оточенням їх розвою.

Глибокою вірою у всемогутність антропологічного статистичного та порівняльно етнографічного методу Хв.Вовк різко відійшов від свого вчителя В.Антоновича. своїх французьких учителів і може по праву бути названим основоположником української палеоетнологічної школи, з якої ми вже маємо низку видатних вчених - його учнів - на Україні: Ів.Раковський, Б.Крижановський, С.Руденко, Л.Чикаленко, С.Олешо, А.Носов та на Московщині - П.Ефименко.

На пошану Хв.Вовка Українська Академія Наук заснувала в Києві Кабінет Антропології та Етнології ім.Хв.Вовка.

Вся своя діяльність за кордоном Хв.Вовк присвятив популяризації української науки - етнографії та антропології України, - умістивши на сторінках закордонних наукових видань кілька сот публікацій, що перераховані в окремому виданні Української Академії Наук: "Список праць Хв.Вовка".

З його головніших праць треба назвати:

"Антропологічні особливості українського народу".

"Етнографічні особливості українського народу".

Обидві праці уміщено в збірнику "Український народ в його прошломъ и настоящемъ".

"Український народний орнамент". "Тр.В-го Арх. Съѣзду".

"Магдаленське майстерство на Україні", "Матеріали до етнології наук.-ва ім.Т.Шевченка у Львові".

З приводу поселень з керамікою передмікенського типу:

"Матеріали до української етнології". НТШ у Львові.

Частина друга - в "Журналі антропології ВУАН, 1930.

"Деревяння церкви Вольської губернії".

"Черти самобитності южно-русскаго народнаго орнамента".

"Rites et usages nuptiaux en Ukraine", "L'Anthropologie" v. II, 1891, v. III, 1892, Paris.

"Le traîneau dans les rites funéraires de l'Ukraine", "Revue de traditions populaires", v. XI, Nr. 5, Paris 1896.

"Nouvelles découvertes dans la station paléolithique de Mézina", "Congres intern.d'anthrop.et archéol.", Genève, 1912, v. II.

Микола З і б е р - соціолог, перший теоретик-марксист на Україні. Року 1883-го випустив "Очерки первобытнoй экономической культуры", один з найраніших творів марксистського освітлення питань первобутної культури. Праця Зібера була заборонена радянським урядом.

Вадим Михайлович Ш е р б а к і в с ь к и й - археолог, історик мистецтва, етнограф. Заслужений професор УВУ. Народився року 1876 в с.Шпичинцях на Київщині. Вищу освіту одержав на математичному факультеті Московського Університету, але, захопившись археологічними та історичними студіями, змінив фах і цілком віддався спеціальним етнографічним, історичним та мистецтвознавчим студіям для XIII-го Археол.З'їзду, Київського та Львівського Національних музеїв та Археолого-Етнографічного Музею в Полтаві. Року 1922-го емігрував за кордон, де того ж року Український Вільний Університет у Празі обрав його на Катедру Археології України, а філософський факультет неодноразово обирав на декана і виконуючим обов'язки ректора університету.

В.М.Шербаківський провадив розкопи на Україні: палеолітичних селищ /Тонці, Сергіївка/, трипільського селища в Лукахах, слов'янських селищ /Переяслав, Липлява, Липове тощо та татарської мечеті в Маянах на Полтавщині.

В час перебування на еміграції В.Шербаківський приступив до синтетичних дослідів у сфері української археології, етнографії та мистецтва і дав низку оригінальних праць і розробок, що були зачитані на міжнародних конгресах і увійшли в обіг світової науки. Являчися учнем проф. В.Б.Антоновича, В.Шербаківський в процесі свого дослідчого розвитку приднався до археологічної школи культурних кругів і є єдиним представником її на Україні. Найбільшим здобутком В.Шербаківського є його власна концепція походження українського народу, яку він висуває на підставі археологічних та етнографічних матеріалів проти загально прийнятої схеми проф.М.Грушевського.

От основні тези цієї концепції в її останньому знаві,

як вона зафіксована у книзі "Формация української нації", Прага, 1941. Для скорочення викладу беру для ілюстрації окремі тези її.

1. "Історія народу - нації, це є історія тої території, яку цей народ займає"/стор.54/.

2. "Завданням науки є вивчення, оскільки кожен з народів, що жили на тій території, передав нам свої спадщину, свою кров, тобто фізичку й психічну структуру, оскільки брав участь у створення тої чи іншої культури яка сформувалася в свою чергу.... розвиток психіки та інтелекту населення".

3. В.Шербаківський вважає, що українці є та були автохтонами на своїй землі не від VI стор.по Р.Хр. тільки ж від неоліту /трипільської культури/ тобто не менш як 5000 років.

4. В.Шербаківський заперечує думку М.Грушевського про арктичну прабатьківщину індоєвропейців, але не пристає виразно ні до нордійської, ні до калсійської варіації цієї теорії.

5. В.Шербаківський вважає, що аріїці прийшли в контакт з Месопотамією на межі III-го та II-го тисячоліття до н.єри і тоді одержали деякі "гортативні" запозичення - предмети металові, уживані слова, вироби культури, терміни хліборобства, металургійні. Що вони бродили по Євразії від Каспійського моря до Балтики й були номадами.

6. Хліборобство не могло поширюватися серед номадів /індоєвропейців/, бо тому перешкоджала релігія, відсутність потрібних знань і знарядь хліборобської праці.

7. Номади завозили хліборобів і користувалися з продуктів їх праці, збертаючи хліборобів на рабів./"Концепція Грушевського",стор.30/.

8. Індоевропейська расова єдність нині не існує. Теперішні національності є спадкоємцями тубільних рас аборигенів./"Концепція Грушевського", стор.30/.

9. Індogerмани у нас - аристократична верства, що нав'язала свою мову підкореним. Підкорені псували цю

мову. Звідси й діалекти її.

10. Щодо прабатьківщини слов'ян, то В.Шербаківський вважає, що праслов'янами були Агатирси і Неври, могли бути Гельони, але Будників вважає вже за литовців. Фат'яківську культуру вважає за литовську, себто за праіндогерманську. Вважає, що литовцями були й Киммери.

11. Трипільську культуру /від Дунаю по р.Кубань/ вважає за хліборобську культуру, що належала до групи кавказько-малоазійських мов.

12. Індogerманці - люди шнурової кераміки, як заводницька аристократична верства, - це в неоліті увійшла в контакт з трипільською культурою.

13. Хліборобське населення навчилося аристократичної мови й переробило її на свій лад і не й була праслов'янська мова на терені України.

14. Отож праслов'янськими племенами В.Шербаківський вважає Гілерборейів, яких він дорівнює до Історів, Гельонів, Скитів - хліборобів. Малоазійцями є: Тамри, Месті, Сінци, Керкети, Дандарії, Песси, Дамрі, Доскі та Махкії.

На терені мальованої кераміки виникла праслов'янська мова, яка піднялася по Дніпру - Дроговичі та В'ятичі. Від них розвинулася білоруська, а від останньої - московська мова /"Концепція Грушевського", стор.38-39/.

15. На підставі виразної культурної традиції В.Шербаківський твердить, що ніякого переселення слов'ян не було. Вони завжди жили на Україні від неоліту.

16. Українська галузь слов'ян посідає свою територію від неоліту, охоронила її проти Скитів валами в 1000 кли. довжини і відтоді почався процес її національного формування.

Ці думки викладені В.Шербаківським в таких працях:

1. "Концепція М.Грушевського про походження українського народу в світлі палеоетнології", Прага, 1940.

2. "Формация української нації", Прага, 1941.

В.Шербаківський брав участь в численних міжнародних археологічних та етнографічних конгресах.

Найголовніші праці В.Шербаківського:

"Раскопки на горѣ Мечеть Кобынякского уѣзда".
"Ежегодникъ Полтавскаго Естеств.-Истрич.Музея".

1918.

"Ліпнявський могильник". Niederluy Sbornik.(Obz.P.rach.)
"Тілопальні точки й мальована кераміка". "Трипільська
культура" т.І,Київ, 1926.

"Матеріали з археологічних розкопів на Переяславщині".
Праці Укр.І.-Ф.Т-ва, т.ІІ.

"Зкскурсія въ сѣв.часть Сжмирск.у.Кіевск.губ." 1903
"Чтенія Общ.Нестора Литописца". 1903.

" Церков.-археол.зкскурсія въ Уманській і Липо вец-
кій уѣзды Кіевскігуб." "Арх.Лит.Одно й Россіи". 1904.

"Дерев'яні церкви на Україні". "Записки Наук.Т-ва ім.
Шевченка", т.74. 1906.

"Церкви на Бойківщині". Зап.Наук.Т-ва ім.Шевченка. 1913.

"Українське мистецтво": Львів-Київ. 1914.

"Українські писанки" Прага. II Kongres Slov. Geogr. a Etnogr
"До питання про праслов'ян" . IV. Конгресъ на сла-
вянскитъ Географі и Етнографі въ Софія, 1936.

" Ukrajinske neolithicki "ploscadky" a obrad spalovani".
"Obzor Prasihistoricki". 1923.

"Eine palolithische Station in Honci. Die Elazzeit.
Band III. 1926. Wien.

"Souziti lidstva malovane keramiky a skresnych okro-
vych pohrbu". Obzor prah. 1930-1931.

" La situation géographique de la ville de Gelone d'Herc-
dote". Ksiega Pamiatkova kuozі prof. dr. Wl. Demetrykiewicza.
Poznan, 1930.

"le tableau Synoptique des formules de structure pré-
historique des peuples slaves", International Congress of
Prehistoric and protohistoric Sciences. London. 1934.

"Au probleme des Slaves primitives". II Internat. Con-
gress of Prehist and Protohist. Sciences. Oslo. 1936.

"Zur Agathyrsenfrage". Eurasia Septentr. Antiqua t. IX.

" A propos de l'art pontique". XVII congres Intern.
d'Anthr. Bruxelles, 1935.

" A propos de La Psychologie des auteurs de l'ancien
Art pontique". II. Congres Intern. d'Esthet. et de Science de
l'art. Paris. 1937.

" A propos de la cultur Hallstattienne en Ukraina".
XVII Congres Intern. d'Anthrop. Bucarest. 1937.

" Reste der urspringlichen Religionen in der Ukraina".
"Actes du V congres Intern. d' Histoire des religions a
Land". 1929.

" La ceramique peinte contemporaine des paysans ukrai-
niens. Art populaire. t. I. Paris. 1931.

" Die Verzierung der ukrainischen Ostereier und ihr
Ursprung". "Volk und Volkstum". B. III, 1938.

Левко Євгенійович Чикаленко, др. філософії,
доцент Українського Вільного Університету. Походить з
старого козацького роду. Народився року 1888 в с. Переморк
на Херсонщині. Року 1907-1909 провадив студії з природо-
знавства в Лозанні /Швайцарія/ та з геології у проф. Ліже-
на. Року 1909 студіював палеоетнологію в Петербурзі у проф.
Ів. Вовка. Вважав себе учнем Ів. Вовка і йому завдячував своє
ставлення до науки й громадської діяльності. Захоплення
еволюційною теорією визначило напрямок студій Л. Чикаленка
в галузі первісної людської мистецької чинності. Знайом-
ство з методикою кристалографічних дослідів дало ґрунт
і провідні ідеї для отворення власного методу досліджен-
ня пам'яток первісного мистецтва, що так характерні для
Л. Чикаленка. Л. Чикаленко є автором особливого методу ар-
хеологічного дослідження, базованого на побудові еволюцій-
них генетичних рядів форм орнаментальних композицій та еле-
ментів, з допомогою яких є змога виявити загинулі форми і
відносну хронологію явищ поміж себе. Свій метод Л. Чикален-
ко прозвав морфологічно-еволюційним і теоретично відме-
жовував його від формально-статичного методу Монтеліуса та
Вільке. Він заперечує відмінність і специфічність законів су-
спільного роз-

янтку, відмінних від загально природних законів і розгля-
дав розвиток соціальних форм життя за схемою природо-
знавства. В цьому слабе місце цього методу.

З 1917 по 1920 рік П.Чикаленко працював в Науковому
Т-ві ім.Т.Шевченка у Львові, з 1921 по 1925 рік в Народньо-
му Музеї у Празі, з 1925-1928 рік в Інституті Наві в
Парижі, з 1929 року - в Укр.Інституті і Музеї Станіча у
Варшаві та в роках 1942-1943 - в Археологічному Інституті
у Львові.

За час перебування на еміграції П.Чикаленко виконав
такі досліді:

1. Нарис еволюції геометричного орнаменту палеолітич-
ної доби. Прага.1923.
2. "Техніка орнаментування керамічних виробів Мізенськ
неолітичних селищ". Прага, 1926.
3. "Нарис розвитку української неолітичної мальованої
кераміки /Більче Золоте /". Українська Академія Наук.Київ,
1926. "Трипільська Культура на Україні". т.І.
4. "Вісифікаціонізм". Наук.збірник на честь Д.Антоно-
вича. Прага .1938.

Олег К а н д и б а - О л ь ж и ч . Український поет
сми відомого поета Олеса. Археолог, передісторик. Закато-
ваний Гестапо року 1943. Відомий своїми розкопками й новими
дослідіями в Чехії та в печері Вертеба в с.Більче-Золотому.
на Поділлі. Автор періодизації трипільської культури на За-
хідно-українських землях на підставі аналізу орнаменталь-
них схем за методом Г.Шмітта.

Головні праці його:

1. Kamenné nástroje neolitické malované keramiky v Hali
(Obzor praehist.rocznik IX (1930-1931)).
2. Trypilské památky ve sbírkách Archeologického
Ústavu Karlovy University. (Památky Archeologické, ročník I
3. Únetické hroby z Kobylis.(památky Archeologické, ročník
Únetické II).
4. Vyloupené latěnské hroby v Kobylisích.(Obzor Præ-
hist.rocznik IX). (1930-1931).

§ 54. Археологічні
катедри на землях
України.

Розвиток української археології
від краєзнавства до гармоній-
ного наукового знання, яким вона
стала за останні 50 років, вже

давно був позначений змаганням до утворення університет-
ських катедр. Через відсутність власної державності Угра-
їна не могла цього зробити під власним ім'ям для цієї
науки. Перша її організаційна форма була здійснена у
вигляді київської історичної школи проф.В.Б.Антоновича.
Ця школа в короткий час мала в своїх руках всі катедри
на Україні: у Києві - В.Б.Антонович /1870-1908/, В.Дани-
левич /1908-1915/, М.Довнар-Запольський /1908-1919/,
П.Полонська та знову В.Данилевич; у Львові - М.Грушев-
ський /1905/; в Одесі - Т.Линиченко; в Харкові Д.Бага-
лій. В Петербурзі тим часом /з року 1905/ посав розгор-
тати свою школу антропологів, етнологів та преедісторі-
ків проф.Хв.Вовк.

Ідейні основи й фактичний стан археологічних сту-
дій того часу найкраще спостергати з тих підручників
української археології, що вийшли під різними назвами
з під пера перелічених авторів, а саме:

- 1/ В.Антонович. "Курсь археології Росії"./Рукопис/
- 2/ В.Данилевич. "Курсь русських древностей". К. 1913.
- 3/ Його ж "Археологічна шкільниця Київщини". Київ, 1927.
- 4/ М.Довнар-Запольський. "Історія руського народного
козайства". т. I. Київ. 1913.
- 5/ Д.Багалій. "Русская история". т. I. /Київський
період/. 1913.
- 6/ М.Грушевський. "Історія України". т. I-III. Л.-К.
- 7/ П.Полонская. "Культурно-исторический атлас по
русской истории". т. I-III, К. 1913-1915.
- 8/ Ф.Волков. "Антропологическія особенности
украинского народа".
- 9/ Ф.Волков. "Этнографическія особенности русско-
го народа".

Після від'їзду проф.М.Грушевського зі Львова Катед-
ра Археології Львівського Університету стала польською
і українські студенти мусіли студіювати археологію на

університетах Відня та Праги. /примітка Яр.Паст.: деякі укр. студенти студіювали також у Львові/Пастернак і Гребеник/ і тільки після 1-ої світової війни - у Празі /Пастернак, Борковський, Кандиба/.

На Катедрі Археології Львівського Університету працювали один по одному К.Гадачек та Л.Козловський. З них кожний мав визначне місце в розвитку польської археології і певні заслуги в опрацюванні окремих ділянок з передісторії українських земель.

Карло Г а д а ч е к. Професор доісторичної та класичної археології Львівського Університету. Чех з походження, поляк з переконання. Виконав велику дослідчу працю на західноукраїнських землях.

Найголовніші друковані праці його такі:

1. Kilka uwag o czasach przedhistor. Galicji. *Bos. Lwow.* 1898/99.V.
2. Ausgrabungen bei Niesluchow in Galizien. *Mitteilungen d. anthrop. Gesell. Wien.* 1899.
3. Z badan arch. w dorzeczu Bugu. *Teka konserw. Galizi Wsch.* 1900.II.
4. Slady epoki t.zw. archaicno-mikenskiej w wschodn. Gal. *Wiadom. numism.-arch. Krakow.* 1901, Nr. 3-4.
5. Z badan archeol. w dorzeczu Dniestra. *Mat. anthrop. archeol.* 1903.VI.
6. Swiatowid. *Materyaly anthr. arch.* 1904.VII.
7. Zlote skarby Michalkowskie. *Krakow.* 1904.
8. Neolityczne cmentarzysko w Zlotoj w Sandomirskiem. *Materyaly anthrop. arch.* 1906.IX.
9. Przewodnik po Museum im. Dzieduszyckich. *Lwiv.* 1907.
10. Cmentarzysko cialopalne kolo Przeworska. *Lwow.* 1909.
11. Osada przemyslowa w Koszylowcach z epoki neolitu. *Spraw. z czynnosci Akad. Krakow.* 1912. Nr. 9.
12. Kultura dorzecza Dniestru w epoce cesarstwa Rzymu

go. Mat. anthr. arch. 1912, XII.

13. Osada przemyslowa w Koszylowcach z epoki neolitu. *Studia do poczatkow ciwilisacyi u poludniowo wschodnej Europie Lwow.* 1914.

14. Eneolit epoka branzu t.zw. "halstacka" na ziemiach polskich. *Spraw. z czynnosci Akad.* 1913.

Богдан Я н у ш. Польський археолог. Має виключні заслуги як автор низки праць, що власне є археологічними картами Галичини. Б.Януш - перший історіограф археологічних досліджень Галичини. Його найважливіші праці:

1. Pochodzenie i zastosowanie ornamentu geometrycznego w ceramice przedhistorycznej. *"Ziemia Warsz."* 1910, Nr. Nr. 27, 31.
2. Koszylowce wobec kultury neolitycznej Galicji Wschodnej. *"Na ziemi naszej"*, Lwów, Nr. 13-19.
3. Z paleoantropologii Galicji Wschod. *Lwow.* 1911.
4. Monety i inne zabytki rzymskie w Galicji Wschod. *Lwow.* 1911.
5. Munzen und andere römische Altertumer in Ost-Galizien. *Antiquitatenzeitung. Stuttgart.* 1941, Nr. 49.
6. Z pradziejów Ziemi Lwowskiej. *Lwów.* 1913.
7. Kultura przedhistoryczna Podolu Galic. *Lwów.* 1914. II wyd. *Lwow.* 1919.
8. Zabytki przedhistorycznej Galicji Wschodniej. *Lwów.* 1918.
9. Prehistoria Galicji Wschodniej w swietle prac najnowszych. *"Wszechswiat"*. 1914. Nr. Nr. 12-13.

Лесн К о з л о в с ь к и й. Професор археології Львівського Університету, прем'єр-міністр польської держави. Проводив археологічні дослідження на терені західноукраїнських земель. Проводив досліди трипільських

селян в Ковчівцях, Неагисці та Бучачі. З учнів Л.Козловського треба відзначити: Сулеймирського та д-ра Смішка.

Лише року 1939 Катедра Археології Львівського Університету перейшла знову до українців на руки заслуженого археолога українських земель проф. д-ра Я. Пастернака.

Ярослав П а с т е р н а к . Археолог, етнограф, історик мистецтва. Ідейний учень і спадкоємець ідеї проф. Любора Нідерле /Прага/. Народився 2.I.1892 року у м.Хирові /пов.Самбір/. Скінчив гімназію класичного типу в Перемишлі /1910/. З року 1910 по 1914 студіював класичну філологію та археологію у проф. К.Гадачка на Львівському Університеті. Водночас /1913-1914/ працював в Українському Національному Музеї ім.А.Шептицького у Львові. Ще в гімназії Я.Пастернак записував пісні та фотографував народні типи, передаючи матеріали В.Гнатюкові. З року 1913 провадить експедиції для вивчення церковної старовини на Ковчівцях, Равинні, Яворівщині, Городеччині, Львівщині, Рудничині та Добромальщині. Для дальшої спеціалізації з археології в рр.1922-1925 продовжував археологічні студії на Празькому Університеті у проф.Л.Нідерле, доцентів А.Стоцького та О.Скраніла, закінчивши їх з докторським дипломом.1925 р., нострифікувавши його року 1928 на Варшавському Університеті у проф.В.Антоновича. Року 1922-23 Я.Пастернак був за асистента Чеського Державного Музею в Празі, а в роках. 1923-28 за асистента Археологічного Інституту в Празі, з доручення якого провадив археологічні дослідні в різних місцевостях Чехії на Закарпатській Україні і керував розкопками 1925-28 років на празькому княж-дворі Градчанях. В роках 1928-39 був директором Археологічного Музею Наук його Товариства ім.Т.Шевченка у Львові, перевівши розкопки в 38 місцевостях Галичини. В цьому часі взяв участь в VII-му Міжнародному Археологічному Конгресі у Варшаві /1932/ та перевів студійні подорожі до Австрії, Румунії, Угорщини, Словаччини й Німеччини. З 1932-1939 рік - доцент і надзвичайний професор у греко-католицькій Богословській Академії у Львові. В роках 1939-1941 - професор археології Львів-

ського Університету та директор Історико-Археологічного Музею у Львові /1939-1944/. Року 1945 - професор археології Українського Вільного Університету у Празі-Мюнхен та опіку студентів чужинців на Університеті у Бонні.Член багатьох наукових товариств. Автор важливих відкриттів в галузі передісторії України: стрічкової кераміки на Україні, пам'яток уметницької культури, угорських пам'яток на Україні. Особливе значення мають його дослідні й відкриття в Старому Галичі /катедра, гробниця Ярослава Осмомисла/, розкопки городища Плісниська, печер у Страдчу, пізнь-Липецького типу могили на Підкарпатті та етнологічного погребіща біля Перегиння на Закарпатті.

Найважливіші друковані праці:

"Перша бронзова доба в Галичині". 1934.

"Старий Галич". Краків-Львів 1944.

"Коротка археологія західноукраїнських земель". Львів, 1932.

"Ruaka Karpaty v archeologii, Praha.1938.

"Podkarpatska Rus v mladsi dobe kamenne".Niderlau Sbornik Praha.1925.

"Нові археологічні набутки українських музеїв у Львові за 1928 рік". "Зап.Наук.Т-ва ім.Т.Шевченка" т.40.Львів.

Тех за роки 1929-32. т.42.

Тех за роки 1933-36. вип.44.

"Гальштаттська культура Закарпаття". "Зап.Наук.Т-ва" т.100, Львів, 1930.

За час відсутности української катедри археології у Львові, дослідча праця українських вчених зосереджувалася в музеї Українського Наукового Т-ва ім.Т.Шевченка у Львові, де працювали Я.Пастернак, Ю.Полянський, В.Гребеняк, М.Смішко та інші.

Великий внесок до археології України зробив проф.Юр. Полянський.

Юрій П о л я н с ь к и й . Геолог, професор Львівського Університету. В час геологічних досліджень провадив збирання та рестрацію пам'яток археологічних. Відкрив

понад 100 палеолітичних стоянок, головно оріньякських. Це батько галицького палеоліту. /До його часу була відкрита тільки одна оріньякська стоянка у Глинянах біля Перемишля. Яр. Пастернак/. До його відкриттів належить також кільканадцять неолітичних та енеолітичних стоянок, в тому числі і трипільські.

З року 1923 всі катедри археології в Радянській Україні було скасовано. Готування дослідників археології перейшло до Археологічного Інституту в Києві. Цей Інститут був проєктований київськими професорами ще в 1890 -х роках, за зразком Петербурського Археологічного Інституту. В ньому мало поєднуватися наукове товариство з навчальним закладом. Лекції, розраховані на висококваліфіковану аудиторію, мали б характер наукових рефератів. Міністерство Нар. Освіти не дало дозволу на заснування такого інституту. Спробу добитися дозволу було повторено на початку XX ст., і тех не мала успіху. Тільки в 1918 р. Міністерство Народної Освіти гетьманського уряду затвердило проєкт заснування Археологічного Інституту. Першим директором Інституту було обрано професора М. Довнар-Запольського, заступником його проф. С. Маслова; вченим секретарем приват-доцента Н. Полонську. З невеликими перервами, вона залишалася на цій посаді до ліквідації Інституту. Інститут мав два факультети: Історико-археологічний та Археографічний. Склад професорів був високий з научного погляду. Читали професори університету: Г. Павлуцький, В. Данилевич, М. Василенко, Б. Курц, П. Смирнов, В. Базилевич; професори Духовної Академії: В. Завитневич, о. Д. Прилуцький, не зв'язані з високими школами - В. Зуммер, Д. Шербаківський, В. Ляскоронський, В. Лукомський, В. Кульженко та інші фахівці.

В перші роки існування Археологічний Інститут відповідав первісному плянові: слухачами приймали тільки осіб з високою освітою, і лекції були на високому рівні. Встановився звичай відвідин лекцій колегами-професорами, і вони часто закінчувалися науковими дискусіями.

З 1919 р. становище Інституту змінилося. Виїхав проф. Довнар-Запольський, якого заступив С. Маслов; виїхали дехто з професорів. Коли в 1920 р., в Україні встановилася радянська влада, Інститут було поділено на три окремі секції: Українську, Російську та Жидівську. Це тривало не довгий час, і Інститут було знову об'єднано. Директором був призначений М.

Гуля. Тоді Інститут дуже розрісся, в ньому створено кілька десятків катедр. Це тех тривало не довго, і нарешті Інституту дано первісний характер. Директором знову був призначений С. Маслов, вченим секретарем Н. Полонська. Проте за час експериментів Інститут втратив багато. Він перетворився на звичайну школу, до якої приймали осіб з середньою освітою, а часто навіть без неї. Відповідно до того змінився характер викладів, наукові реферати замінили звичайні курси.

Матеріальне становище Інституту було тяжке. Він не відповідав програмам радянських високих учбових закладів, і його було знято з утримання. Йому дано право існування на "самозабезпеченні" і слухачі після його закінчення не мали жодних прав.

Не зважаючи на те, Інститут працював. Позбавлений офіційної підтримки, він був єдиною школою, яка могла вільно приймати слухачів і до нього йшли люди, які не могли бути слухачами державних шкіл і прагнули науки. Число слухачів зростало, перевищувало сотню.

Становище Інституту покращало, коли було, 1922 р., передано Українській Академії Наук, і Академія призначила на директора відомого візантолога, колишнього секретаря Константинопольського Археологічного Інституту, академіка Ф. Шмідта. Після візиту Шмідта до Ленінграду, директором було призначено академіка О. Новицького. Рок 1925 Інститут було ліквідовано.

За короткий час свого існування Інститут відіграв значну роль в історії української культури. Через його аудиторії пройшло кілька сот людей і більша частина молодших співробітників Академії Наук, зокрема Інституту Мовознавства та музеїв. Були його слухачами. Серед них можна згадати мистецтвознавців: М. Новицьку, Е. Спаську, Н. Венгжиновську, М. В'язмитинову, проф. А. Гудалову-Кульженко; мовознавців: В. Денисенко, проф. І. Губаржевського, відомого на еміграції священника УАПЦ; історика С. Самаря; археолога Л. Динцева та багато інших, які зробили свій внесок в скарбницю української культури.

Після 1925 р. готували нових дослідників у Історичному Музеї ім. Т. Шевченка в Києві /В. Козловська/, Музеї історико-археологічних: у Харкові /О. Федоровський/, Дніпропетровську /Д. Яворницький/, Одесі /С. Дложевський та М. Волгєнко/, Катедри Мистецтвознавства у Києві при Всеукр. Музейному Городку /П. Курінний/ та Всеукраїнського Археологічного Комітету.

Року 1931 на археологічно-етнографічному "совещанні" в Ленінграді було прийнято постанову про скасування етнографії та археології як наук /пропозиція: Биковського, І. Мешанінова, М. Марра, Б. Алтекаря, а в Україні Ф. Козубовського та академіка І. Соколова/. Проте, цей вияв середньовіного обскурантизму був все ж скасований і надалі готування фахівців з археології було сконцентроване у форму аспірантури при Інституті Матеріальної Культури, а з року 1933 - при Інституті Археології Української Академії Наук.

Катедри археології при університетах відновлено було лише поза Україною /Ленінград, Москва, Тбілісі/.

О Г Л А В

Земість передмови./Супруненко О.Б. III

ІСТОРІЯ АРХЕОЛОГІЧНОГО ЗНАННЯ ПРО УКРАЇНУ

Вступ VI

§1. Перша згадка про археологічне зацікавлення на Україні I

§2. Перші археологічні дослідження на Україні I

§3. Спроба організації дослідження України 6

§4. Початок систематичних археологічних досліджень на Україні... 8

§5. Історія одеського археологічного центру 8

§6. Історія київського археологічного центру /1800-1835/ 11

§7. "Временний Комитет для изыскания древностей в г.Киеве" /1835-1843/ 15

§8. Київська Археографічна Комісія /1843-1872/ 20

Історія Львівського археологічного центру /1812-1894/

§9. Період панславістичних шукань /1812-1850/ 25

§10. Період консолідації українських національних сил /1850-1873/ 28

§11. Період Українського Наукового Товариства ім.Тараса Шевченка /1873-1894/ 32

§12. Українські студії польських археологів 36

Історія археологічних установ всукраїнського значення

§13. Археологічний Музей Київського Університету св.Володимира 38

§14. Нумізматичний Кабінет Університету св.Володимира /1835-1925/ 39

§15. Проф.М.І.Костомаров /1817-1885/ 40

§16. Південно-Західний Відділ Географічного Товариства у Києві /1873-1878/ 41

§17. Київська Історико-археологічна школа проф.В.Б.Антоновича /1870-1917/ 42

§18. "Київська Старовина" /1882-1907/ 45

§19. Київське Церковно-Археологічне Товариство при Київській Духовній Академії /1872-1917/ 46

§20. Уваровський період в археології колишньої Росії 49

§21. Українознавчі студії чужоземних мистців-малярів 56

§22. Третій Археологічний З'їзд /Київ/ 57

§23. Одеське Наукове Товариство "Императорское Одесское Общество Истории и Древностей" 59

§24. Шостий Археологічний З'їзд /Одеса/ 60

§25. Проф. фон-Штерн /1859-1924/ 61

§26. Одинадцятий Археологічний З'їзд /Київ/ 63

§27. Український Національний Музей в Києві 66

§28. "Археологическая Летопись Южной России" /1897-1905/ 75

§29. Наукове Товариство імені Шевченка у Львові /період рр. 1894-1939/ 76

§30. Український Національний Музей у Львові /1905-1945/ 78

§31. Дванадцятий Археологічний З'їзд у Харкові 82

§32. Тринадцятий Археологічний З'їзд /Катеринослав/ 83

§33. Академік Дмитро Іванович Яворницький /1855-1940/ 84

§34. Чотирнадцятий Археологічний З'їзд /Чернігів/ 85

§35. "Историческое Общество Нестова Летописца" при Київському Університеті, а потім при Українській Академії Наук 87

§36. Українське Наукове Товариство у Києві 87

§37. Археологічний Музей Вищих Жіночих Курсів у Києві /1912-1915/88

§38. "Киевское Общество Охраны памятников старины и искусства" /1913-1917/ 89

§39. "Уманский Отдел Киевского Общества Охраны памятников старины и искусства"/1913-1918/ 89

§40. Історико-етнографічний гурток проф.М.Довнар-Запольського ... 90

§41. Археологічна діяльність вчених архівних комісій 90

§42. Установи для порайонового дослідження України 91

§43. Український громадський Комітет охорони пам'яток старовини... 92

§44. Українська Академія Наук 94

§45. Всеукраїнський Археологічний Комітет ВУАН /Скорочені назви: ВУАН, УАН, АН/ 95

Дніпрельстанська археологічна експедиція Наркомосу Укра
/1927-1932/

§46. Кабінет Антропології та Етнології Ім. Хв. Вовка Українськ
Академії Наук /1920-1934/

§47. Всеукраїнський Музейний Городок в Києво-Печерській Лавр
§48. Музеї на Україні

§49. Шістнадцята Всеросійська Археологічна Конференція в Кер
§50. Секція Історії Матеріальної Культури при Українській Ака
мії Наук /СІМК/ /13.4.33-15.11.34/

§51. Інститут Історії Матеріальної Культури Української Акад
Наук /ІІМК/

§52. Археологічний Інститут Української Академії Наук

§53. Українська археологія на еміграції

§54. Археологічні катедри на землях України

О г л а в

Петро Курінний

Історія археологічного знання про Україну

Препринт

У серії скриптів Українського Вільного Університету у Мюнхені
1946-1970-х рр. вийшли наступні роботи на археологічну
тематику:

Щербаківський В. Кам'яна доба в Україні. - Мюнхен, 1947. - 90с. - Скр.

Томашівський С. Історія України. Старинні й середні віки. - Мюнхе
1948. - 134с. - Скр. №20.

Курінний П. Передісторія та рання історія України на підставі
логічних джерел. - Мюнхен, 1970. - 92с. - Скр. №35.

Курінний П. Історія археологічного знання про Україну. - Мюнхен, 1
136с. - Скр. №37.

Передмова Олександра Супруненка

Друге перевидання роботи, виданої Українським Вільним Університетом у Мюнхені 1970 р.